

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л. В. Перевалова, В. Г. Вергун, Г. М. Гаряєва,
О. В. Гаєвая, І. В. Лисенко, О. В. Кузменко

ПРАВознавство

Хрестоматія

для студентів денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей

Рекомендовано Вченою радою НТУ «ХПІ»

Харків 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л. В. Перевалова, В. Г. Вергун, Г. М. Гаряєва,
О. В. Гаєвая, І. В. Лисенко, О. В. Кузьменко

ПРАВОВИЗНАВСТВО

Хрестоматія

для студентів денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей

Рекомендовано Вченою радою НТУ «ХПІ»

Харків
2019

УДК 340(075)

X 91

Рецензенти:

І.В. Яковюк, д. ю.н, проф., завідувач кафедри права Європейського союзу
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого;
Д.Ю. Кондратов, к. ю. н., доц., доцент кафедри кримінального права і
кримінології факультету №1 Харківського національного університету
внутрішніх справ

Рекомендовано Вченою радою НТУ «ХПІ» як хрестоматія для студентів денної
та заочної форм навчання усіх спеціальностей протокол №3 від 01.03.2019 р.

X 91   Правознавство: Хрестоматія / Упоряд.: Л. В. Перевалова,
В. Г. Вергун, Г. М. Гаряєва, О. В. Гаєвая, І. В. Лисенко, О. В. Кузьменко –
Харків: НТУ «ХПІ», 2019 – 220 с.
ISBN _____

Хрестоматія містить витяги з Конституції України, Цивільного Кодексу України, Сімейного кодексу України, Кодексу законів про працю, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, термінологічний словник, а також бланки типових договорів та заяв, що допомагають опанувати теми з дисципліни «Правознавство».

Призначено як для студентів неюридичних закладів вищої освіти, які вивчають дисципліну «Правознавство», так і для викладачів які викладають дану дисципліну

Бібліогр.:32 назв.

УДК 340(075)

ISBN № _____

© Л. В. Перевалова 2019 р

ВСТУП

Проголошення людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищих соціальних цінностей в Україні, обумовлює розвиток принципів демократичної держави і громадянського суспільства. Це безпосередньо пов'язано з утвердженням законності, викоріненням злочинності в Україні і підвищенням рівня юридичної освіти студентської молоді.

Вивчення курсу «Правознавство» має безпосереднє значення для підвищення правової культури майбутніх спеціалістів і спонукає розвитку у студентів ряду професійних і особистих якостей, а саме:

- вмінню правильно розуміти і оцінювати державно-правові явища, які відбуваються зараз;
- набуттю ціннісних життєвих орієнтацій, оснований на пріоритеті прав і свободи особистості;
- розвитку навиків до юридично правильних дій в умовах ринкових відносин сучасного господарства.

Для підвищення якості засвоєння лекційного матеріалу в посібнику пропонується відповісти на запитання, підготувати реферати на задані теми і для перевірки засвоєних знань, вибрати варіанти відповідей в тестових завданнях. Навчальна програма «Правознавство» ґрунтується на головній задачі цього курсу – забезпечити підготовку спеціалістів високої класифікації, готових і здатних брати участь в розвитку суверенної, правової, демократичної держави.

Хрестоматія підготовлена відповідно до тематики навчального курсу «Правознавство», що вивчається в технічних вищих навчальних закладах з урахуванням нового конституційного, цивільного, сімейного, трудового, адміністративного і кримінального законодавства. Навчальна дисципліна «Правознавство» включає такі розділи: «Теорія права», «Конституційні правовідносини», «Цивільні правовідносини», «Сімейні правові відносини», «Трудові правовідносини», «Адміністративні і кримінальні правовідносини».

Для більш глибокого вивчення окремих тем навчального курсу «Правознавство» студентам рекомендується також використовувати законодавство, підручники, практичні заняття та інші джерела.

Вивчення курсу «Правознавство» має важливе значення для підвищення правової культури фахівців. Вивчення, засвоєння і відповідно розуміння понять і термінів підвищує світогляд студентів, сприяє правильній орієнтації у формуванні правової культури, розвиває вміння захищати свої права та загальновизнані цінності.

РОЗДІЛ 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями, керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

Витяги з Конституції України (станом на 1.06.2018)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44

№ 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст. 68

№ 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст. 142

№ 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст. 143

№ 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532}

{Закон України № 2222-IV від 08.12.2004 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 20-рп/2010 від 30.09.2010 у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття}.

{Положення Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013, визнано такими, що є чинними на території України Постановою Верховної Ради України № 750-VII від 22.02.2014}.

Загальні засади

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

{Офіційне тлумачення положення статті 1 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012}.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

{Офіційне тлумачення положення частини другої статті 5 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005, № 6-рп/2008 від 16.04.2008}.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

{Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 5 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005, № 6-рп/2008 від 16.04.2008}.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

{Офіційне тлумачення положення частини четвертої статті 5 див. у Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005}.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

{Офіційне тлумачення частини першої статті 10 див. у Рішенні Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99}.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

{Офіційне тлумачення положення частини другої статті 19 див. в Рішенні Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009}.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України - стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України – національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Права, свободи та обов'язки людини і громадянина

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

{Офіційне тлумачення положення статті 24 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-рп/2012 від 12.04.2012}.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

{Частина четверта статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

{Офіційне тлумачення положення частини першої статті 32 див. у Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012}.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених

законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

{Офіційне тлумачення положення частини другої статті 32 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012}.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

{Офіційне тлумачення положення частини другої статті 34 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012}.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

{Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 34 див. у Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012}.

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням

громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 37. Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

{Офіційне тлумачення положення частини першої статті 38 див. у Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99}.

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

{Офіційне тлумачення положення частини першої статті 39 див. у Рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2001 від 19.04.2001}.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку.

Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 47. Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності.

{Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 49 див. у Рішенні Конституційного Суду № 10-рп/2002 від 29.05.2002}.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

{Офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 див. в Рішенні Конституційного Суду № 5-рп/2004 від 04.03.2004}.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

{Офіційне тлумачення частини першої статті 55 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.97}.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

{Офіційне тлумачення частини другої статті 55 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 6-зп від 25.11.97, № 19-рп/2011 від 14.12.2011}.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

{Статтю 55 доповнено новою частиною згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}.

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

{Частина п'ята статті 55 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

{Офіційне тлумачення частини першої статті 58 див. у Рішенні Конституційного Суду № 1-рп/99 від 09.02.99}.

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

{Офіційне тлумачення статті 58 див. у Рішеннях Конституційного Суду № 1-зп від 13.05.97, № 6-рп/2000 від 19.04.2000}.

Стаття 59. Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

{Частина перша статті 59 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1401-VIII від 02.06.2016}.

{Офіційне тлумачення частини першої статті 59 див. в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.00}.

{Офіційне тлумачення положення частини першої статті 59 див. в Рішенні Конституційного Суду № 23-рп/2009 від 30.09.2009}.

{Частину другу статті 59 виключено на підставі Закону № 1401 - VIII від 02.06.2016}.

Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

{Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 62, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, див. в Рішенні Конституційного Суду № 12-рп/2011 від 20.10.2011}.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

{Офіційне тлумачення статті 64 див. в Рішенні Конституційного Суду № 9-зп від 25.12.97}.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 66. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

1. Предмет та метод цивільного права. Цивільні правовідносини, загальна характеристика.

2. Фізична особа, як суб'єкт цивільного права.

3. Юридична особа: поняття ознаки види.

4. Об'єкти цивільних правовідносин.

1. Предмет та метод цивільного права. Цивільні правовідносини, загальна характеристика

Згідно з Цивільним кодексом України

Стаття 1. Відносини, що регулюються цивільним законодавством

1. Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

2. До майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом.

Стаття 2. Учасники цивільних відносин

1. Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи (далі – особи).

2. Учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Стаття 3. Загальні засади цивільного законодавства

1. Загальними засадами цивільного законодавства є:

- 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
- 3) свобода договору;
- 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- 5) судовий захист цивільного права та інтересу;
- 6) справедливість, добросовісність та розумність.

Стаття 4. Акти цивільного законодавства України

1. Основу цивільного законодавства України становить Конституція України.

2. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України.

3. Цивільні відносини можуть регулюватись актами Президента України у випадках, встановлених Конституцією України.

4. Актами цивільного законодавства є також постанови Кабінету Міністрів України.

5. Інші органи державної влади України, органи влади Автономної Республіки Крим можуть видавати нормативно-правові акти, що регулюють

цивільні відносини, лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України та законом.

6. Цивільні відносини регулюються однаково на всій території України.

Стаття 5. Дія актів цивільного законодавства у часі

1. Акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня набуття ними чинності.

2. Акт цивільного законодавства не має зворотної дії у часі, крім випадків, коли він пом'якшує або скасовує цивільну відповідальність особи.

3. Якщо цивільні відносини виникли раніше і регулювалися актом цивільного законодавства, який втратив чинність, новий акт цивільного законодавства застосовується до прав та обов'язків, що виникли з моменту набуття ним чинності.

Стаття 6. Акти цивільного законодавства і договір

1. Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства.

2. Сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами.

3. Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд.

Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

4. Положення частин першої, другої і третьої цієї статті застосовуються і до односторонніх правочинів.

Стаття 7. Звичай

1. Цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту.

Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин.

Звичай може бути зафіксований у відповідному документі.

2. Звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується.

Стаття 8. Аналогія

1. Якщо цивільні відносини не врегульовані Цивільним кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

2. У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин, вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права).

Стаття 9. Застосування Цивільного кодексу України до врегулювання відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів, охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин

1. Положення Цивільного кодексу України застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

2. Законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання.

Стаття 10. Міжнародні договори

1. Чинний міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згоду на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України.

2. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України.

Стаття 11. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків

1. Цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки.

2. Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є:

- 1) договори та інші правочини;
- 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;
- 4) інші юридичні факти.

3. Цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства.

4. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки виникають безпосередньо з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування.

5. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду.

6. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

Стаття 15. Право на захист цивільних прав та інтересів

1. Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

2. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

2. Фізична особа, як суб'єкт цивільного права

Стаття 24. Поняття фізичної особи

Людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою.

Стаття 25. Цивільна правоздатність фізичної особи

1. Здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи.

2. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження.

У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини.

3. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку.

4. Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті.

Стаття 26. Обсяг цивільної правоздатності фізичної особи

1. Усі фізичні особи є рівними щодо здатності мати цивільні права та обов'язки.

2. Фізична особа має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України та Цивільним кодексом.

3. Фізична особа здатна мати усі майнові права, встановлені Цивільним кодексом, іншим законом.

4. Фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією України, Цивільним кодексом, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства.

5. Фізична особа здатна мати обов'язки як учасник цивільних відносин.

Стаття 27. Запобігання обмеженню можливості фізичної особи мати цивільні права та обов'язки

1. Правочин, що обмежує можливість фізичної особи мати незаборонені законом цивільні права та обов'язки, є нікчемним.

2. Правовий акт Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб не може обмежувати можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, крім випадків, коли таке обмеження передбачено Конституцією України

Стаття 28. Ім'я фізичної особи

1. Фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям.

Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить.

2. При здійсненні окремих цивільних прав фізична особа відповідно до закону може використовувати псевдонім (вигадане ім'я) або діяти без зазначення імені.

3. Ім'я фізичній особі надається відповідно до закону.

Стаття 30. Цивільна дієздатність фізичної особи

1. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може управляти ними.

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

2. Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним Кодексом і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

Стаття 31. Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років

1. Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право:

1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини.

Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;

2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

2. Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

Стаття 32. Неповна цивільна дієздатність фізичної особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років

1. Крім правочинів, передбачених статтею 31 Цивільного кодексу України, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право:

1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;

2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;

3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;

4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (коштами на рахунку).

2. Неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

3. Неповнолітня особа може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування і батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

{Частина третя статті 32 в редакції Закону № 3201-IV (3201-15) від 15.12.2005}.

4. Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від батьків (усиновлювачів) або піклувальника й органу опіки та піклування відповідно до закону.

{Частина четверта статті 32 в редакції Закону № 3201-IV (3201-15) від 15.12.2005; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3234-VI (3234-17) від 19.04.2011}.

5. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права.

Суд скасовує своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо змінились обставини, які були підставою для його прийняття.

6. Порядок обмеження цивільної дієздатності неповнолітньої особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

{Стаття 32 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2620-IV (2620-15) від 02.06.2005}.

Стаття 33. Цивільна відповідальність неповнолітньої особи

1. Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону.

2. Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник.

3. Неповнолітня особа несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі, відповідно до статті 1179 цього Кодексу.

Стаття 34. Повна цивільна дієздатність

1. Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття).

2. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

У разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

Стаття 35. Надання повної цивільної дієздатності

1. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини.

2. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

3. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю.

За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути

zareestrovana yak pidpriyemets. U tsumu razі fizichna osoba nabyvaє povnoі civільnoі diєzdatnosti z momentu derzhavnoі reєstracії її yak pidpriyemtsya.

4. Povna civільna diєzdatnistь, nadana fizichnій osobі, poширюєtsya na usі civільnі prava ta obov'yazki.

5. U razі prypinennya trudovogo dogovoru, prypinennya fizichnoю osobою pidpriyemniytsьkoі diyalnosti nadana їй povna civільna diєzdatnistь zberіgaєtsya.

Стаття 36. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи

1. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) управляти ними.

2. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

{Частина друга статті 36 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4416-VI від 21.02.2012}.

3. Порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

4. Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це.

Стаття 37. Правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи

1. Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування.

2. Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини.

3. Правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника.

Відмова піклувальника дати згоду на вчинення правочинів, що виходять за межі дрібних побутових, може бути оскаржена особою, цивільна дієздатність якої обмежена, до органу опіки та піклування або суду.

4. Одержання заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів особи, цивільна дієздатність якої обмежена, та розпоряджання ними здійснюються піклувальником. Піклувальник може письмово дозволити фізичній особі, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно одержувати заробіток, пенсію, стипендію, інші доходи та розпоряджатися ними.

5. Особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, що завдана нею іншій особі.

Стаття 39. Визнання фізичної особи недієздатною

1. Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) управляти ними.

2. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

3. Якщо суд відмовить у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога була заявлена недобросовісно без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування.

Стаття 40. Момент визнання фізичної особи недієздатною

1. Фізична особа визнається недієздатною з моменту набуття законної сили рішенням суду про це.

2. Якщо від часу виникнення недієздатності залежить визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину, суд з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів щодо психічного стану особи може визначити у своєму рішенні день, з якого вона визнається недієздатною.

Стаття 41. Правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною

1. Над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка.

2. Недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину.

3. Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун.

4. Відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, несе її опікун (Стаття 1184 Цивільного кодексу України).

Стаття 42. Поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною

1. За заявою опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і припиняє опіку, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилися здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

2. Порядок поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

Стаття 43. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою

1. Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування.

2. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року.

3. Порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

Стаття 45. Скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою

1. Якщо фізична особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем її

перебування або суд, що постановив рішення про визнання цієї особи безвісно відсутньою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

Стаття 46. Оголошення фізичної особи померлою

1. Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

{Частина перша статті 46 із змінами, внесеними згідно з Законом № 1568-VI (1568-17) від 25.06.2009}.

2. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після закінчення двох років від дня завершення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до закінчення цього строку, але не раніше закінчення шести місяців.

3. Фізична особа оголошується померлою від дня набуття законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її ймовірної смерті.

4. Порядок оголошення фізичної особи померлою встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

Стаття 47. Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою

1. Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, що настають у разі смерті.

2. Спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини.

Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження.

Стаття 48. Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою

1. Якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася, або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою.

2. Незалежно від часу своєї появи фізична особа, яка була оголошена померлою, має право вимагати від особи, яка володіє її майном, повернення

цього майна, якщо воно збереглося та безоплатно перейшло до неї після оголошення фізичної особи померлою, за винятком майна, придбаного за набуттю давністю, а також грошей та цінних паперів на пред'явника.

3. Особа, до якої майно перейшло за відплатним договором, зобов'язана повернути його, якщо буде встановлено, що на момент набуття цього майна вона знала, що фізична особа, яка була оголошена померлою, жива.

У разі неможливості повернути майно в натурі особі, яка була оголошена померлою, відшкодовується вартість цього майна.

4. Якщо майно фізичної особи, яка була оголошена померлою і з'явилася, перейшло у власність держави, Автономної Республіки Крим або територіальної громади і було реалізоване ними, цій особі повертається сума, одержана від реалізації цього майна.

3. Юридична особа: поняття ознаки види

Стаття 80. Поняття юридичної особи

1. Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Стаття 81. Види юридичних осіб

1. Юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна.

2. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 Цивільного кодексу України. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом.

{Абзац другий частини другої статті 81 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3262-VI від 21.04.2011}.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

3. Цим кодексом встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права.

Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом.

4. Юридична особа може бути створена шляхом примусового поділу (виділення) у випадках, встановлених законом.

Стаття 87. Створення юридичної особи

1. Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його ухвалення учасниками стає установчим документом.

{Частина першу статті 87 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 3262-VI (3262-17) від 21.04.2011}.

Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть у встановленому законом порядку затвердити статут, який є установчим документом, та провадити діяльність на його підставі. *{Частина першу статті 87 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 3262-VI (3262-17) від 21.04.2011}.*

2. Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом.

Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою.

3. Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також і в заповіті. До створення установи установчий акт, складений однією або кількома особами, може бути скасований засновником (засновниками).

4. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Стаття 89. Державна реєстрація юридичної особи

1. Юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом. Дані державної реєстрації включаються до єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення.

2. Підстави для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи встановлюються законом. Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав, ніж встановлені законом, не допускається.

{Частина друга статті 89 в редакції Закону № 642-VII від 10.10.2013}.

3. Відмова у державній реєстрації, а також зволікання з її проведенням можуть бути оскаржені до суду.

4. До єдиного державного реєстру вносяться відомості про організаційно-правову форму юридичної особи, її найменування, місцезнаходження, органи управління, філії та представництва, мету установи, а також інші відомості, встановлені законом.

5. Зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до єдиного державного реєстру, набирають чинності для третіх осіб з дня їх державної реєстрації. Юридичні особи та їх учасники не мають права посилалися на відсутність державної реєстрації таких змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням цих змін.

{Частина п'ята статті 89 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2555-VI від 23.09.2010}.

Стаття 90. Найменування юридичної особи

1. Юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву.

{Абзац перший частини першої статті 90 із змінами, внесеними згідно із Законом № 835-VIII від 26.11.2015}.

Найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності.

Юридична особа може мати крім повного найменування скорочене найменування.

2. Юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування.

Комерційне (фірмове) найменування юридичної особи може бути зареєстроване у порядку, встановленому законом.

3. Найменування юридичної особи вказується в її установчих документах і вноситься до єдиного державного реєстру.

{Частина четверту статті 90 виключено на підставі Закону № 835-VIII від 26.11.2015}.

5. Юридична особа не має права використовувати найменування іншої юридичної особи.

Стаття 91. Цивільна правоздатність юридичної особи

1. Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

2. Цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена лише за рішенням суду.

3. Юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії).

4. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Стаття 92. Цивільна дієздатність юридичної особи

1. Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону.

Порядок створення органів юридичної особи встановлюється установчими документами та законом.

Стаття 104. Припинення юридичної особи

1. Юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників.

{Частина перша статті 104 в редакції Закону № 642-VII від 10.10.2013}.

2. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

3. Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється законом.

4. Особливості припинення банку як юридичної особи встановлюються законом.

{Статтю 104 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 3795-VI від 22.09.2011}.

4. Об'єкти цивільних правовідносин

Стаття 177. Види об'єктів цивільних прав

1. Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

{Офіційне тлумачення положень статті 177 див. у Рішенні Конституційного Суду № 31-рп/2009 (v031p710-09) від 10.12.2009}.

Стаття 178. Оборотоздатність об'єктів цивільних прав

1. Об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

2. Види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), мають бути прямо встановлені у законі.

Види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), встановлюються законом.

Об'єктом цивільних правовідносин розуміють як матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини та процес створення цих благ. Основним критерієм «об'єкта цивільних правовідносин» є його оборотоздатність, тобто можливість вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

З огляду на це, до об'єктів цивільних правовідносин належать речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.

Річ як об'єкт цивільних правовідносин – це предмет матеріального світу в своєму природному стані або ж такий, що створено в результаті людської діяльності, задовольняє певні потреби суб'єктів цивільних правовідносин і щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Важливу роль під час вивчення такого об'єкта, як речі, відіграє його класифікація, що є орієнтиром при виявленні правового режиму тієї чи іншої речі. Речі можна класифікувати залежно від різних ознак.

1) Залежно від оборотоздатності:

- речі, які вилучено з цивільного обороту, тобто речі, які не можуть переходити у приватну власність фізичних та юридичних осіб, наприклад, зброя, боєприпаси, бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси, вибухові речовини і засоби вибуху та інші речі, які визначено

такими у додатку № 1 до постанови ВР України «Про право власності на окремі види майна»;

- речі, які обмежено в цивільному обороті, тобто речі, які можуть перебувати у власності фізичних осіб лише за умови дотримання спеціального порядку їх набуття, наприклад, вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя, вогнепальна мисливська нарізна зброя, газові пістолети, револьвери та інші речі, що передбачено в додатку № 2 до постанови ВР України «Про право власності на окремі види майна»;

- речі, які перебувають у вільному цивільному обороті, тобто речі, які не вилучено з цивільного обороту та речі, які не обмежено в цивільному обороті.

Речі, які виключено з обороту, не можуть бути предметом правочинів та змінювати власників; речі, які обмежено в обороті, – можуть перебувати в ньому лише за спеціальним дозволом публічної влади; речі, які перебувають у вільному обороті, можуть вільно без спеціальних дозволів змінювати власників.

2) Залежно від можливості переміщення у просторі:

- нерухомі речі, до яких належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення, наприклад, будинок, садиба тощо. При цьому режим нерухомої речі може бути поширено законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації;

- рухомі речі, до яких слід відносити речі, що можна вільно переміщувати у просторі.

Значення цього поділу в тому, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

3) За способами індивідуалізації:

- індивідуально-визначені речі, тобто ті, що наділені тільки їм властивими ознаками, що вирізняють їх з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи їх, наприклад, картина К. Малевича «Чорний квадрат»;

- родові речі, тобто ті, що визначаються родовими ознаками, властивими усім речам того самого роду, та вимірюються кількістю, вагою, мірою, наприклад, 2 кілограми цукру, 3 мішки муки тощо.

Значення цього поділу в тому, що речі, які мають лише родові ознаки, є замінними, а індивідуально визначені речі – не замінні.

4) Залежно від можливості поділу речі:

- подільні речі, тобто ті, які можна поділити без втрати їх цільового призначення;

- неподільні речі, тобто ті, які не можна поділити без втрати її цільового призначення, наприклад, автомобіль, будинок. Режим неподільної речі може також поширюватись і на складні речі, тобто сукупність різнорідних речей, які утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати їх за призначенням, яке визначається сутністю з'єднання, наприклад, бібліотека, колекція тощо.

Значення цього поділу в тому, що при розподілі спільної сумісної власності ці речі мають різний правовий режим.

5) Залежно від наявності залежності між речами:

- головна річ визнається як самостійна річ, пов'язана з іншою річчю – належністю, наприклад, скрипка як головна річ пов'язана зі смичком;
- приналежність покликана служити головній речі та пов'язана з нею спільним господарським призначенням. Від приналежності слід відмежовувати складову частину речі, тобто все те, що не можна відокремити від речі без її пошкодження або істотного знецінення, наприклад, автомобіль і мотор.

Значення цього поділу в тому, що приналежність поділяє долю головної речі, якщо інше не визначено договором або законом.

6) Залежно від тривалості використання:

- споживні речі, тобто такі, які внаслідок одноразового їх використання знищуються або припиняють існувати у первісному вигляді, наприклад, продукти харчування, сировина, напівфабрикати;
- неспоживні речі, тобто такі, які призначені для неодноразового використання, зберігають при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу, наприклад, будівлі, технічне обладнання.

7) Залежно від наслідків використання речі:

- продукція, тобто все те, що отримане в результаті виробничого використання речі;
- плоди, тобто продукти органічного розвитку тварин, наприклад приплід, та інших речей, наприклад урожай;
- доходи, тобто економічний приріст від участі речі в цивільному обороті, наприклад, орендна плата, відсотки від вкладу в банку, доходи від акцій тощо.

Правове значення полягає в тому, що продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не визначено договором або законом.

8) Залежно від того, чи жива річ, чи ні:

- тварини, тобто хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби тощо) та безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та ін.) тварини в усьому їх видовому і популяційному різноманітті;
- неживі речі.

Значення такого поділу полягає в тому, що на тварин за загальним правилом поширюється режим речі. Однак для їх використання може бути встановлено спеціальні правила, наприклад правила поводження, або спеціальний правовий режим – тварини, що занесені у Червону книгу тощо.

Окремий правовий режим поширюється на такі різновиди речей, як гроші та цінні папери.

Гроші є загальноприйнятим еквівалентом, можуть замінити собою майже будь-який інший об'єкт майнових відносин, що мають майновий характер. Вони можуть виступати у трьох формах: готівковій, безготівковій та валюті. Законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. Виключне право на випуск готівки (або наявних грошей) належить НБУ. Емісія

готівки здійснюється у формі банківських білетів (банкнот) та металевих монет. Банкнота та монета є безумовними зобов'язаннями НБУ та забезпечуються всіма його активами. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам. До особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються.

Виділяють такі групи цінних паперів:

- пайові цінні папери, які засвідчують участь у статутному капіталі, надають їх власникам право на участь в управлінні емітентом і одержання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна при ліквідації емітента;
- боргові цінні папери, які засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання;
- похідні цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний із правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та (або) товарних ресурсів;
- товаророзпорядчі цінні папери, які надають їхньому власнику право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

ЦК України не виділяє види цінних паперів, однак, аналізуючи чинне законодавство, слід зазначити, що основні з них встановлено в Законі України «Про цінні папери і фондову біржу». До них, зокрема, належать: акції; облігації внутрішніх та зовнішніх державних позик; облігації місцевих позик; облігації підприємств; казначейські зобов'язання республіки; ощадні сертифікати; інвестиційні сертифікати; векселі; приватизаційні папери. Форма цих та інших цінних паперів може бути як документарною, так і бездокументарною.

Права, що посвідчені цінним папером, можуть належати:

- пред'явникові цінного папера {цінний папір на пред'явника). Для передання іншій особі прав, посвідчених цінним папером на пред'явника, достатньо вручення цінного папера цій особі;
- особі, вказаній у цінному папері {іменний цінний папір). Права, посвідчені іменним цінним папером, передаються у порядку, встановленому для порушення права вимоги (цесії);
- особі, вказаній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір). Права за ордерним цінним папером передаються шляхом учинення на цьому папері передатного напису (індосаменту). За передатним написом (індосаментом), учиненим на цінному папері, до особи, якій або у розпорядження якої передаються права за цінним папером (індосата),

переходять усі права, посвідчені цінним папером. Індосамент може бути бланковим (без зазначення особи, якій має бути здійснено виконання) або ордерним (із зазначенням особи, якій або за наказом якої має бути здійснено виконання).

Особа, що випустила (видала) цінний папір, та особи, що індосували його, відповідають перед його законним власником солідарно. Відмова від виконання зобов'язання, посвідченого цінним папером, із посиланням на те, що немає підстави зобов'язання, або на

його недійсність не допускається. Особливості обігу цінних паперів в Україні додатково регламентуються Законом України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні».

Особливим різновидом речей як об'єктів цивільних правовідносин також є майнові комплекси, до яких належать підприємства та кондомініуми.

Підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності: земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом. Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю.

Кондомініум як комплекс нерухомого майна, включає земельну ділянку та розташовану на ній житлову будівлю, в якій окремі житлові будівлі перебувають в особистій власності, а решта частин – у частковій власності, наприклад товариство співвласників багатоквартирного будинку. Особливістю цього майнового комплексу, попри сумісну експлуатацію загальної дольової власності (ліфти, сходи, площадки, дах, підвал, електричне, сантехнічне та інше обладнання, що обслуговує будинок в цілому та прибудинкову територію) є також і неможливість для власника відчужити свою частку в цій спільній власності окремо від його особистої власності на житлове приміщення.

Для загального позначення всієї сукупності речей, в тому числі грошей і цінних паперів, а також інших майнових благ, майнових прав та обов'язків, законодавець вводить термін майно.

До об'єктів цивільних прав також належать результати робіт і послуги.

Особливість результатів робіт як об'єкта цивільних правовідносин полягає в тому, що до виконання робіт вони існують у нематеріальній формі та об'єктивуються в матеріальну форму після їх виконання. Наприклад, внаслідок будівельного підряду з проекту виникає новий об'єкт – будинок, який має форму речі та може бути відокремлений від процесу.

На відміну від цього, послуга – це дії суб'єктів цивільного обігу, які або взагалі не завершуються певним результатом, а містять корисність у самих собі (діяльність консультативного, розважального, просвітницького та іншого характеру), або мають такий результат, який не втілюється в матеріальній формі (медичні, посередницькі, аудиторські та інші послуги).

До нематеріальних об'єктів цивільних правовідносин належать результати творчої діяльності: твори науки, літератури та мистецтва, винаходи, промислові зразки, корисні моделі тощо. Характерною особливістю цих результатів є обов'язковість наявності певної об'єктивованої форми їх виразу. Окрім цього, для багатьох із них обов'язковою умовою є наявність творчого рівня та новизни.

До нематеріальних об'єктів також належить інформація – документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві, державі та навколишньому середовищі. В сучасних умовах інформація стає товаром. Її особливостями є те, що вона є благом нематеріальним та не зводиться до свого матеріального носія, підлягає моральному старінню та необмеженому тиражуванню, поширенню, має різноманітні форми фіксації.

Особливими об'єктами цивільно-правових відносин є особисті немайнові блага – невіддільні від особи носія, такі, що не мають економічного змісту, блага, що визнані та охороняються чинним цивільним законодавством. До особистих немайнових благ належать: життя, здоров'я; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування);

авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством. При цьому слід зазначити, що окремі з них (життя і здоров'я людини та її честь і гідність, недоторканність і безпека) визнано в Україні найвищою соціальною цінністю.

Проблемні питання для дискусії:

1. У чому полягають особливості цивільних правовідносин?
2. У чому полягає значення категорії дієздатності?
3. Визначте зміст дієздатності фізичної особи.
4. Який порядок створення та припинення юридичної особи передбачає законодавство?

РОЗДІЛ 3. ПРАВОЧИН ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР

1. Поняття правочину. Умови дійсності правочину. Класифікація правочинів.

2. Недійсність правочину та правові наслідки визнання правочину недійсним.

3. Цивільно-правовий договір, його ознаки та види.

4. Загальна структура цивільно-правового договору.

1. Поняття правочину. Умови дійсності правочину. Класифікація правочинів

Стаття 202. Поняття та види правочинів

1. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

2. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори).

3. Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами.

Односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила.

Односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами.

4. Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін.

5. До правовідносин, які виникли з односторонніх правочинів, застосовуються загальні положення про зобов'язання та про договори, якщо це не суперечить актам цивільного законодавства або суті одностороннього правочину.

Стаття 203. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину

1. Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

{Частина перша статті 203 в редакції Закону № 2756-VI від 02.12.2010}.

2. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.

3. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.

4. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом.

5. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

6. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

Стаття 204. Презумпція правомірності правочину

Правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлено законом або якщо він не визнаний судом недійсним.

Стаття 205. Форма правочину. Способи волевиявлення

1. Правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом.

{Частина перша статті 205 із змінами, внесеними згідно із Законом № 675-VIII від 03.09.2015}.

2. Правочин, для якого законом не встановлено обов'язкову письмову форму, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків.

3. У випадках, встановлених договором або законом, воля сторони до вчинення правочину може виражатися її мовчанням.

Стаття 206. Правочини, які можуть вчинятися усно

1. Усно можуть вчинятися правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність.

2. Юридичній особі, що сплатила за товари та послуги на підставі усного правочину з другою стороною, видається документ, що підтверджує підставу сплати та суму одержаних грошових коштів.

3. Правочини на виконання договору, укладеного в письмовій формі, можуть за домовленістю сторін вчинятися усно, якщо це не суперечить договору або закону.

Стаття 207. Вимоги до письмової форми правочину

1. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони.

{Абзац перший частини першої статті 207 із змінами, внесеними згідно із Законом № 675-VIII від 03.09.2015}.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

2. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами).

Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства.

{Абзац другий частини другої статті 207 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1206-VII від 15.04.2014}.

{Абзац третій частини другої статті 207 виключено на підставі Закону № 1982-VIII від 23.03.2017}.

3. Використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного або іншого

копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів.

{Частина третя статті 207 із змінами, внесеними згідно із Законами № 5284-VI від 18.09.2012, № 675-VIII від 03.09.2015}.

4. Якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа.

Підпис іншої особи на тексті правочину, що посвідчується нотаріально, засвідчується нотаріусом або посадовою особою, яка має право на вчинення такої нотаріальної дії, із зазначенням причин, з яких текст правочину не може бути підписаний особою, яка його вчиняє.

Підпис іншої особи на тексті правочину, щодо якого не вимагається нотаріального посвідчення, може бути засвідчений відповідною посадовою особою за місцем роботи, навчання, проживання або лікування особи, яка його вчиняє.

Стаття 208. Правочини, які належить вчиняти у письмовій формі

1. У письмовій формі належить вчиняти:

- 1) правочини між юридичними особами;
- 2) правочини між фізичною та юридичною особою, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 Цивільного кодексу України;
- 3) правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 Цивільного Кодексу України;
- 4) інші правочини, щодо яких законом встановлено письмову форму.

Стаття 209. Нотаріальне посвідчення правочину

1. Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін.

{Частина перша статті 209 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2289-VI від 01.06.2010, № 922-VIII від 25.12.2015 – щодо введення в дію зміни див. пункт 1 розділу IX Закону № 922-VIII від 25.12.2015}.

2. Нотаріальне посвідчення правочину здійснюється нотаріусом або іншою посадовою особою, яка відповідно до закону має право на вчинення такої нотаріальної дії, шляхом вчинення на документі, в якому викладено текст правочину, посвідчувального напису.

3. Нотаріальне посвідчення може бути вчинене на тексті лише такого правочину, який відповідає загальним вимогам, встановленим статтею 203 Цивільного кодексу України.

4. На вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути нотаріально посвідчений. *(Стаття 209 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2664-IV (2664-15) від 16.06.2005).*

Стаття 210. Державна реєстрація правочину

1. Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим із моменту його державної реєстрації.

2. Перелік органів, які здійснюють державну реєстрацію, порядок реєстрації, а також порядок ведення відповідних реєстрів встановлюються законом.

Стаття 211. Місце вчинення правочину

1. Якщо у правочині не вказано місце його вчинення, то:

1) місцем вчинення одностороннього правочину є місце вираження волі сторони;

2) місце вчинення дво-або багатостороннього правочину встановлюється відповідно до статті 647 Цивільного Кодексу України.

Стаття 212. Правочини, щодо яких правові наслідки пов'язуються з настанням певної обставини

1. Особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити настання або зміну прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні (відкладальна обставина).

2. Особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити припинення прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо, настане вона чи ні (скасувальна обставина).

3. Якщо настанню обставини недобросовісно перешкоджала сторона, якій це не вигідно, обставина вважається такою, що настала.

4. Якщо настанню обставини недобросовісно сприяла сторона, якій це вигідно, обставина вважається такою, що не настала.

Стаття 214. Відмова від правочину

1. Особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього, якщо інше не встановлено законом. Якщо такою відмовою від правочину порушено права іншої особи, ці права підлягають захисту.

2. Особи, які вчинили дво- або багатосторонній правочин, мають право за взаємною згодою сторін, а також у випадках, передбачених законом, відмовитися від нього, навіть і в тому разі, якщо його умови повністю ними виконані.

3. Відмова від правочину вчиняється у такій самій формі, в якій було вчинено правочин.

4. Правові наслідки відмови від правочину встановлюються законом або домовленістю сторін.

2. Недійсність правочину та правові наслідки визнання правочину недійсним

Стаття 215. Недійсність правочину

1. Підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 Цивільного кодексу України.

2. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не потрібно.

У випадках, встановлених цим кодексом, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним.

3. Якщо недійсність правочину прямо не встановлено законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (заперечний правочин).

Стаття 216. Правові наслідки недійсності правочину

1. Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути іншій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а у випадку неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

2. Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною.

3. Правові наслідки, передбачені частинами першою та другою цієї статті, застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів.

4. Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін.

5. Вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути подана будь-якою заінтересованою особою.

Суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи.

3. Цивільно-правовий договір, його ознаки та види

Стаття 626. Поняття та види договору

1. Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

2. Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони.

3. Договір є двостороннім, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору.

4. До договорів, що укладаються більш ніж двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів.

5. Договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору.

Стаття 627. Свобода договору

1. Відповідно до статті 6 цього Кодексу сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

2. У договорах за участю фізичної особи - споживача враховуються вимоги законодавства про захист прав споживачів.

{Статтю 627 доповнено частиною другою згідно із Законом № 3795-VI від 22.09.2011}.

Стаття 633. Публічний договір

1. Публічним є договір, в якому одна сторона-підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля,

перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

2. Умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги.

3. Підприємець не має права надавати переваги одному споживачеві перед іншим щодо укладення публічного договору, якщо інше не встановлено законом.

4. Підприємець не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів (робіт, послуг). У разі необґрунтованої відмови підприємця від укладення публічного договору він має відшкодувати збитки, завдані споживачеві такою відмовою.

5. Актами цивільного законодавства можуть бути встановлені правила, обов'язкові для сторін при укладенні і виконанні публічного договору.

6. Умови публічного договору, які суперечать частині другій цієї статті та правилам, обов'язковим для сторін при укладенні і виконанні публічного договору, є нікчемними.

Стаття 634. Договір приєднання

1. Договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

2. Договір приєднання може бути змінений або розірваний на вимогу сторони, яка приєдналася, якщо вона позбавляється прав, які звичайно мала, а також якщо договір виключає чи обмежує відповідальність другої сторони за порушення зобов'язання або містить інші умови, явно обтяжливі для сторони, яка приєдналася. Сторона, яка приєдналася, має довести, що вона, виходячи зі своїх інтересів, не прийняла б цих умов за наявності у неї можливості брати участь у визначенні умов договору.

3. Якщо вимога про зміну або розірвання договору поставлена стороною, яка приєдналася до нього у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької

діяльності, сторона, що надала договір для приєднання, може відмовити у задоволенні цих вимог, якщо доведе, що сторона, яка приєдналася, знала або могла знати, на яких умовах вона приєдналася до договору.

Стаття 635. Попередній договір

1. Попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, установлених попереднім договором.

Законом може бути встановлено обмеження щодо строку (терміну), в який має бути укладений основний договір на підставі попереднього договору.

Істотні умови основного договору, що не встановлені попереднім договором, погоджуються у порядку, встановленому сторонами у попередньому договорі, якщо такий порядок не встановлений актами цивільного законодавства.

Попередній договір укладається у формі, встановленій для основного договору, а якщо форму основного договору не встановлено, – у письмовій формі.

2. Сторона, яка необґрунтовано ухиляється від укладення договору, передбаченого попереднім договором, повинна відшкодувати іншій стороні збитки, завдані простроченням, якщо інше не встановлено попереднім договором або актами цивільного законодавства.

3. Зобов'язання, встановлене попереднім договором, припиняється, якщо основний договір не укладений протягом строку (у термін), встановленого попереднім договором, або якщо жодна із сторін не направить іншій стороні пропозицію про його укладення.

4. Договір про наміри (протокол про наміри тощо), якщо в ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором.

Стаття 636. Договір на користь третьої особи

1. Договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі.

2. Виконання договору на користь третьої особи може вимагати як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої передбачено виконання, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із суті договору.

3. Із моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розірвати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом.

4. Якщо третя особа відмовилася від права, наданого їй на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої особи, може сама скористатися цим правом, якщо інше не впливає із суті договору.

Стаття 637. Тлумачення умов договору

1. Тлумачення умов договору здійснюється відповідно до статті 213 цього Кодексу.

2. У разі тлумачення умов договору можуть враховуватися також типові умови (типові договори), навіть якщо в договорі немає посилання на ці умови.

4. Загальна структура цивільно-правового договору

Стаття 628. Зміст договору

1. Зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

2. Сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Стаття 629. Обов'язковість договору

1. Договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Стаття 630. Типові умови договору

1. Договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до типових умов договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку.

2. Якщо у договорі не міститься посилання на типові умови, такі типові умови можуть застосовуватись як звичай ділового обігу, якщо вони відповідають вимогам статті 7 Цивільного Кодексу.

Стаття 631. Строк договору

1. Строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору.

2. Договір набуває чинності з моменту його укладення.

3. Сторони можуть встановити, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення.

4. Закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору.

Стаття 632. Ціна

1. Ціна в договорі встановлюється за домовленістю сторін. У випадках, встановлених законом, застосовуються ціни (тарифи, ставки тощо), які встановлюються або регулюються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

2. Зміна ціни після укладення договору допускається лише у випадках і на умовах, установлених договором або законом.

3. Зміна ціни в договорі після його виконання не допускається.

4. Якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи.

Проблемні питання для дискусії:

1. Які обставини призводять до виникнення цивільно-правових наслідків?
2. Класифікація правочинів за різними підставами.
3. Підстави для визнання правочинів недійсними.
4. Співвідношення договору та норми публічного права (закону).
5. Зміст зобов'язання.
6. Види забезпечення зобов'язань.

РОЗДІЛ 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

- 1. Поняття шлюбу. Порядок укладання та припинення шлюбу.*
- 2. Рівність прав, та обов'язки подружжя.*
- 3. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.*
- 4. Право особистої приватної власності дружини та чоловіка.*
- 5. Позбавлення батьківських прав.*
- 6. Право суспільної сумісної власності подружжя.*
- 7. Опіка та піклування.*

1. Поняття шлюбу. Порядок укладання та припинення шлюбу

Стаття 21. Поняття шлюбу

1. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

2. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

3. Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Стаття 22. Шлюбний вік

1. Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років.

{Частина перша статті 22 в редакції Закону № 4525-VI від 15.03.2012}.

2. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

Стаття 23. Право на шлюб

1. Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку.

2. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

{Частина друга статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4525-VI від 15.03.2012}.

Стаття 24. Добровільність шлюбу

1. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка.

Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

2. Реєстрація шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, має наслідки, встановлені статтями 38–40 Сімейного Кодексу.

Стаття 25. Одношлюбність

1. Жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі.

2. Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу.

Стаття 26. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою

1. У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення.

2. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків. Неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька.

3. У шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця.

4. За рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним.

5. У шлюбі між собою не можуть бути усиновлювач та усиновлена ним дитина.

Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстровано лише в разі скасування усиновлення.

Стаття 28. Заява про реєстрацію шлюбу

1. Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, вважаються нареченими *{Частина першу статті 28 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.*

2. Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто.

3. Якщо жінка і (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену, можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені.

4. Якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання.

Стаття 29. Ознайомлення наречених з їхніми правами та обов'язками

{Назва статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

Орган державної реєстрації актів цивільного стану зобов'язаний ознайомити наречених з їхніми правами та обов'язками як майбутніх подружжя і батьків та попередити про відповідальність за приховання перешкод до реєстрації шлюбу.

{Стаття 29 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

Стаття 30. Взаємна обізнаність наречених про стан здоров'я

1. Наречені зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я.

2. Держава забезпечує створення умов для медичного обстеження наречених.

3. Порядок здійснення медичного обстеження наречених встановлює Кабінет Міністрів України.

4. Результати медичного обстеження є таємницею і повідомляються лише нареченим.

5. Приховування відомостей про стан здоров'я одним із наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного

здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків, може бути підставою для визнання шлюбу недійсним.

{Стаття 30 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

Стаття 32. Час реєстрації шлюбу

1. Шлюб реєструється після закінчення одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу.

За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до закінчення цього строку.

2. У разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця.

{Частина друга статті 32 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

3. Якщо є відомості про наявність перешкод до реєстрації шлюбу, керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану може відкласти реєстрацію шлюбу, але не більш як на три місяці. Рішення про таке відкладення може бути оскаржене до суду.

Стаття 33. Місце реєстрації шлюбу

1. Шлюб реєструється у приміщенні органу державної реєстрації актів цивільного стану.

За заявою наречених реєстрація шлюбу проводиться в урочистій обстановці *{Абзац другий частини першої статті 33 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.*

2. За заявою наречених реєстрація шлюбу може відбутися за місцем їхнього проживання, за місцем надання стаціонарної медичної допомоги або в іншому місці, якщо вони не можуть із поважних причин прибути до органу державної реєстрації актів цивільного стану.

Стаття 34. Реєстрація шлюбу в присутності нареченої та нареченого

1. Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою.

2. Реєстрація шлюбу через представника не допускається.

Стаття 35. Право на вибір прізвища при реєстрації шлюбу

1. Наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами.

2. Наречена, наречений мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається з якого прізвища воно буде починатися.

Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена і (або) наречений.

3. Якщо на момент реєстрації шлюбу прізвище нареченої, нареченого вже є подвійним, вона, він має право замінити одну із частин свого прізвища на прізвище другого.

Стаття 36. Правові наслідки шлюбу

1. Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя.
2. Шлюб не може бути підставою для надання особі пільг чи переваг, а також для обмеження її прав та свобод, які встановлені Конституцією і законами України.

Стаття 37. Правозгідність шлюбу

1. Шлюб є правозгідним, крім випадків, встановлених частинами першою – третьою статті 39 цього Кодексу, а також якщо він не визнаний недійсним за рішенням суду.

Стаття 104. Підстави припинення шлюбу

1. Шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим.
2. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання.
3. Якщо один із подружжя помер до набуття чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті.
4. Якщо у день набуття чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання.

Стаття 105. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання

1. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя відповідно до статті 106 або одного з них відповідно до статті 107 Сімейного кодексу України.

{Частина перша статті 105 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006 }.

2. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення суду, відповідно до статті 109 Сімейного кодексу України.

3. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду, відповідно до статті 110 Сімейного кодексу України.

Стаття 106. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою подружжя, яке не має дітей

1. Подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу.

Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати інший з подружжя.

{Частина першу статті 106 доповнено абзацом згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

2. Орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після закінчення одного місяця від дня подання такої заяви, якщо її не було відкликано.

{Частина друга статті 106 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2398-VI (2398-17) від 01.07.2010}.

3. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Стаття 107. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя

1. Шлюб розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя, якщо інший із подружжя:

- 1) визнаний безвісно відсутнім;
- 2) визнаний недієздатним.

{Пункт 3 частини першої статті 107 виключено на підставі Закону № 2398-VI (2398-17) від 01.07.2010}.

2. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Стаття 108. Визнання розірвання шлюбу фіктивним

1. За заявою заінтересованої особи розірвання шлюбу, здійснене відповідно до положень статті 106 Сімейного кодексу України, може бути визнане судом фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини.

{Абзац перший частини першої статті 108 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2398-VI (2398-17) від 01.07.2010}.

На підставі рішення суду актовий запис про розірвання шлюбу та Свідоцтво про розірвання шлюбу анулюються органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Стаття 109. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей

1. Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

2. Договір між подружжям про розмір аліментів на дитину має бути нотаріально посвідчений. У разі невиконання цього договору аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

3. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей.

4. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після закінчення одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Стаття 110. Право на подання позову про розірвання шлюбу

1. Позов про розірвання шлюбу може бути поданий одним із подружжя.

2. Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім

випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини.

{Частина друга статті 110 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}.

3. Чоловік, дружина мають право подати позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою.

4. Чоловік, дружина мають право подати позов про розірвання шлюбу до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство щодо неї визнане іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини.

5. Опікун має право подати позов про розірвання шлюбу, якщо цього вимагають інтереси того з подружжя, хто визнаний недієздатним.

Стаття 111. Заходи суду щодо примирення подружжя

Суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

Стаття 112. Підстави для розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя

1. Суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя.

2. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Стаття 113. Право на вибір прізвища після розірвання шлюбу

1. Особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище.

Стаття 114. Момент припинення шлюбу у разі його розірвання

1. У разі розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день реєстрації розірвання шлюбу *{Частина перша статті 114 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.*

2. У разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набуття чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

Стаття 115. Державна реєстрація розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу, здійснене в порядку, передбаченому статтями 106 і 107 Сімейного кодексу, має бути зареєстроване в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

2. Рішення суду про розірвання шлюбу після набуття ним законної сили надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян та проставлення відмітки в актовому записі про шлюб.

3. Розірвання шлюбу, здійснене органами державної реєстрації актів цивільного стану, засвідчується Свідоцтвом про розірвання шлюбу, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, є рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили.

{Стаття 115 в редакції Закону № 2398-VI (2398-17) від 01.07.2010}.

2. Рівність прав, та обов'язки подружжя

Стаття 7. Загальні засади регулювання сімейних відносин

1. Сімейні відносини регулюються цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами.

2. Сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками.

3. Сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства.

4. Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя.

5. Учасник сімейних відносин не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

6. Жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї.

7. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

{Частина сьома статті 7 у редакції Закону № 524-V від 22.12.2006}.

8. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї.

9. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

10. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

Стаття 31. Зобов'язання наречених у випадку відмови від одруження

{Назва статті 31 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

{Частина першу статті 31 виключено на підставі Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

{Частина другу статті 31 виключено на підставі Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

3. Особа, яка відмовилася від шлюбу, зобов'язана відшкодувати іншій стороні затрати, яких вона зазнала у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля.

Такі затрати не підлягають відшкодуванню, якщо відмову від шлюбу було спричинено протиправною, аморальною поведінкою нареченої, нареченого,

прихованням нею, ним обставин, що мають для того, хто відмовився від шлюбу, істотне значення (тяжка хвороба, наявність дитини, судимість тощо).

4. У разі відмови від шлюбу особи, яка одержала подарунок у зв'язку з майбутнім шлюбом, договір дарування за вимогою дарувальника може бути розірваний судом.

У разі розірвання договору особа зобов'язана повернути річ, яка була їй подарована, а якщо вона не збереглася – відшкодувати її вартість.

Стаття 54. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї

1. Дружина, чоловік мають право розподілити між собою обов'язки в сім'ї.

Дружина, чоловік повинні утверджувати повагу до будь-якої праці, яка робиться в інтересах сім'ї.

2. Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина, чоловік мають право опиратись усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї.

Стаття 60. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя

1. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самотійного заробітку (доходу).

2. Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Стаття 93. Зміст шлюбного договору

1. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

2. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

Стаття 141. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини

1. Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

2. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 157 цього Кодексу.

{Частина друга статті 141 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2234-VIII від 07.12.2017}.

Стаття 142. Рівність прав та обов'язків дітей щодо батьків

Діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою.

Стаття 155. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.

2. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.
3. Відмова батьків від дитини є неправомірною, суперечить моральним засадам суспільства.

4. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Стаття 156. Права та обов'язки неповнолітніх батьків

1. Неповнолітні батьки мають такі ж права та обов'язки щодо дитини, як і повнолітні батьки, і можуть їх здійснювати самостійно.

2. Неповнолітні батьки, які досягли чотирнадцяти років, мають право на звернення до суду за захистом прав та інтересів своєї дитини.

3. Неповнолітні батьки у суді мають право на безоплатну правову допомогу.

Стаття 173. Роздільність майна батьків і дітей

1. Батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна.

2. При вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено судом.

3. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Стаття 49. Право на материнство

1. Дружина має право на материнство.

2. Небажання чоловіка мати дитину або нездатність його до зачаття дитини може бути причиною розірвання шлюбу.

3. Позбавлення жінки можливості народити дитину (репродуктивної функції) у зв'язку з виконанням нею конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки щодо неї є підставою для відшкодування завданої їй моральної шкоди.

4. Вагітній дружині мають бути створені у сім'ї умови для збереження її здоров'я та народження здорової дитини.

5. Дружині-матері мають бути створені у сім'ї умови для поєднання материнства із здійсненням нею інших прав та обов'язків.

Стаття 50. Право на батьківство

1. Чоловік має право на батьківство.

2. Відмова дружини від народження дитини або нездатність її до народження дитини може бути причиною розірвання шлюбу.

3. Позбавлення чоловіка можливості здійснення репродуктивної функції у зв'язку з виконанням ним конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки щодо нього є підставою для відшкодування завданої йому моральної шкоди.

Стаття 51. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності

Дружина та чоловік мають рівне право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань.

Стаття 52. Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток

Дружина та чоловік мають рівне право на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку.

Стаття 53. Право дружини та чоловіка на зміну прізвища

1. Якщо при реєстрації шлюбу дружина, чоловік зберегли дошлюбні прізвища, вони мають право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану, який зареєстрував їхній шлюб, або відповідного органу за місцем їхнього проживання заяву про обрання прізвища одного з них як їхнього спільного прізвища або про приєднання до свого прізвища прізвища іншого з подружжя.

2. У разі зміни прізвища орган державної реєстрації актів цивільного стану видає нове Свідоцтво про шлюб.

Стаття 54. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї

1. Дружина, чоловік мають право розподілити між собою обов'язки в сім'ї. Дружина, чоловік повинні утверджувати повагу до будь-якої праці, яка робиться в інтересах сім'ї.

2. Усі найважливіші питання життя сім'ї мають вирішуватися подружжям спільно, на засадах рівності. Дружина, чоловік мають право опиратись усуненню їх від вирішення питань життя сім'ї.

3. Вважається, що дії одного з подружжя стосовно життя сім'ї вчинені за згодою іншого з подружжя.

Стаття 55. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю 1. Дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги.

2. Чоловік зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері. Дружина зобов'язана утверджувати в сім'ї повагу до батька.

3. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній.

4. Дружина та чоловік зобов'язані спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї.

Стаття 56. Право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність

{Назва статті 56 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

1. Дружина та чоловік мають право на вільний вибір місця свого проживання.

{Частина перша статті 56 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

2. Дружина та чоловік мають право вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин.

3. Кожен із подружжя має право припинити шлюбні відносини.

4. Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до

статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом.

{Частина четверта статті 56 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

4. Право особистої приватної власності дружини та чоловіка

Стаття 57. Майно, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка

1. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:

1) майно, набуте нею, ним до шлюбу;

2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;

3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

4) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»;

{Частина першу статті 57 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 4766-VI від 17.05.2012}.

5) земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України.

{Частина першу статті 57 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 4766-VI від 17.05.2012}.

2. Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є речі індивідуального користування, у тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя.

3. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги. Суд може визнати за іншим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню.

4. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди.

5. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них.

{Частина п'ята статті 57 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

6. Суд може визнати особистою приватною власністю дружини, чоловіка майно, набуте нею, ним за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин.

7. Якщо у придбання майна вкладено крім спільних коштів і кошти, що належали одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю.

Стаття 58. Право на плоди та доходи від речей, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка

Якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), він є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів).

Стаття 59. Здійснення дружиною, чоловіком права особистої приватної власності

1. Той із подружжя, хто є власником майна, визначає режим володіння та користування ним з урахуванням інтересів сім'ї, насамперед дітей.

2. При розпорядженні своїм майном дружина, чоловік зобов'язані враховувати інтереси дитини, інших членів сім'ї, які відповідно до закону мають право користування ним.

5. Позбавлення батьківських прав

Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав Позбавлення батьківських прав

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини;

3) жорстоко поведуться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

{Пункт 6 частини першої статті 164 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}.

2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.

3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.

4. Під час ухвалення рішення про позбавлення батьківських прав суд бере до уваги інформацію про здійснення соціального супроводу сім'ї (особи) у разі здійснення такого супроводу.

{Статтю 164 доповнено новою частиною згідно із Законом № 668-VIII від 03.09.2015}.

5. Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки кримінального правопорушення, він письмово повідомляє про це орган досудового розслідування, який в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, розпочинає досудове розслідування.

{Частина статті 164 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}.

6. Рішення суду про позбавлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини.

{Статтю 164 доповнено частиною згідно із Законом № 2710-IV від 23.06.2005}.

Стаття 165. Особи, які мають право звернутися з позовом до суду про позбавлення батьківських прав

1. Право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один із батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

{Стаття 165 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3497-IV (3497-15) від 23.02.2006}.

Стаття 166. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

1. Особа, позбавлена батьківських прав:

1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;

2) перестає бути законним представником дитини;

3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям із дітьми;

4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;

5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у випадку своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);

б) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

2. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

{Абзац другий частини другої статті 166 виключено на підставі Закону № 1370-VIII від 17.05.2016}.

3. При задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд одночасно приймає рішення про стягнення аліментів на дитину. У разі якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від особи, позбавленої батьківських прав, суд приймає рішення про

перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує матір, батька або інших законних представників дитини відкрити зазначений особистий рахунок у місячний строк з дня набрання законної сили рішенням суду.

{Статтю 166 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 1370-VIII від 17.05.2016}.

6. Право спільної сумісної власності подружжя

Стаття 60. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя

1. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

2. Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Стаття 61. Об'єкти права спільної сумісної власності

1. Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту.

{Частина перша статті 61 в редакції Закону № 524-V від 22.12.2006}.

{Офіційне тлумачення положення частини першої статті 61 див. у Рішенні Конституційного Суду № 17-рп/2012 від 19.09.2012}.

2. Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя.

{Частина друга статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V від 22.12.2006}.

3. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

4. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

{Частина п'яту статті 61 виключено на підставі Закону № 4766-VI від 17.05.2012}.

Стаття 62. Виникнення права спільної сумісної власності подружжя на майно, що належало дружині, чоловікові

1. Якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат одного з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

2. Якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, що належить іншому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (приплід, дивіденди), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

{Статтю 62 доповнено частиною другою згідно із Законом № 524-V від 22.12.2006}.

Стаття 63. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпоряджання майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Стаття 64. Право подружжя на укладення договорів між собою

1. Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

2. Договір про відчуження одним із подружжя на користь іншого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя може бути укладений без виділення цієї частки.

Стаття 65. Право подружжя на розпоряджання майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

2. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою іншого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як таким, що укладений іншим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

3. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

4. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Стаття 66. Право подружжя на визначення порядку користування майном

1. Подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності.

2. Договір про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою, якщо він нотаріально посвідчений, зобов'язує правонаступника дружини та чоловіка.

Стаття 67. Право на розпоряджання часткою у майні, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя лише після її визначення та виділення в натурі або визначення порядку користування майном.

2. Дружина, чоловік мають право скласти заповіт на свою частку у праві спільної сумісної власності подружжя до її визначення та виділення в натурі.

Стаття 68. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

2. Розпоряджання майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до Цивільного кодексу України.

Стаття 69. Право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

2. Дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою.

Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділення нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчено.

Стаття 70. Розмір часток майна дружини та чоловіка при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. У випадку поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

2. При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї.

{Частина друга статті 70 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2037-VIII від 17.05.2017}.

3. За рішенням суду частку майна дружини, чоловіка може бути збільшено, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Стаття 71. Способи та порядок поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

2. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

3. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна іншому з подружжя.

4. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України.

5. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Стаття 72. Застосування позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Позовна давність не застосовується до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, якщо шлюб між ними не розірвано.

2. До вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності.

Стаття 73. Накладення стягнення на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. За зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути накладено лише на його особисте майно і на частку у праві спільної сумісної власності подружжя, яка виділена йому в натурі.

2. Стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і те, що було одержане за договором, використано на її потреби.

3. При відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням одного з подружжя, стягнення може бути накладено на майно, набуте за час шлюбу, якщо рішенням суду встановлено, що це майно було придбане на кошти, здобуті внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

{Частина третя статті 73 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}.

Стаття 74. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

{Назва статті 74 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V від 22.12.2006}.

1. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

2. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 Сімейного кодексу.

{Стаття 74 із змінами, внесеними згідно із Законом № 524-V від 22.12.2006}.

7. Опіка та піклування

Стаття 243. Діти, над якими встановлюється опіка, піклування

1. Опіка, піклування встановлюється над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування.

{Частина перша статті 243 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3497-IV (3497-15) від 23.02.2006}.

2. Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років, а піклування – над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

3. Опіка, піклування над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених Цивільним кодексом України.

Стаття 244. Особа, яка може бути опікуном, піклувальником дитини

1. Опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа.

2. При призначенні дитині опікуна або піклувальника органом опіки та піклування враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини.

3. Не можуть бути опікунами, піклувальниками дитини особи, зазначені у статті 212 Сімейного кодексу.

{Частина третя статті 244 в редакції Закону № 1452-VI (1452-17) від 04.06.2009}.

Стаття 245. Опіка та піклування над дитиною, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі

{Назва статті 245 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3497-IV (3497-15) від 23.02.2006}.

Якщо дитина постійно проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів.

{Стаття 245 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3497-IV (3497-15) від 23.02.2006}.

Стаття 246. Контроль органу опіки та піклування за дотриманням прав дитини, над якою встановлено опіку або піклування

Орган опіки та піклування контролює умови утримання, виховання, навчання дитини, над якою встановлено опіку або піклування.

Стаття 247. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування

1. Дитина, над якою встановлено опіку або піклування, має право:

1) на проживання в сім'ї опікуна або піклувальника, на піклування з його боку;

2) на забезпечення їй умов для всебічного розвитку, освіти, виховання і на повагу до її людської гідності;

3) на збереження права користування житлом, у якому вона проживала до встановлення опіки або піклування. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону;

4) на захист від зловживань з боку опікуна або піклувальника.

2. Встановлення опіки та піклування не припиняє права дитини на отримання пенсії, аліментів, відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника та інших соціальних виплат, призначених дитині відповідно до законів України, а також права власності дитини на ці виплати.

{Частина друга статті 247 в редакції Закону № 1390-VI (1390-17) від 21.05.2009}.

Стаття 248. Права дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, прийомній сім'ї

{Назва статті 248 в редакції Закону № 3497-IV (3497-15) від 23.02.2006}.

1. Дитина-сирота і дитина, позбавлена батьківського піклування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, прийомній сім'ї, має право: *{ Абзац перший частини першої статті 248 в редакції Закону № 3497-IV (3497-15) від 23.02.2006}.*

1) на всебічний розвиток, виховання, освіти, повагу до її людської гідності;

2) на збереження права користування житлом, у якому вона раніше проживала. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону;

3) на пільги, встановлені законом, при працевлаштуванні після закінчення строку перебування у зазначеному закладі.

4) на безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

{Частину першу статті 248 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 5477-VI від 06.11.2012}.

2. Влаштування дитини до закладу, зазначеного у частині першій цієї статті, не припиняє права дитини на аліменти, пенсії, інші соціальні виплати, а також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника.

Стаття 249. Права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини

1. Опікун, піклувальник зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної загальної середньої освіти.

Опікун, піклувальник має право самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування.

2. Опікун, піклувальник має право вимагати повернення дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду.

3. Опікун, піклувальник не має права перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини.

4. Цивільні права та обов'язки опікуна, піклувальника встановлюються Цивільним кодексом України (435–15).

5. Підстави для виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, її розмір і порядок виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України.

{Частина п'ята статті 249 в редакції Закону № 524-V (524-16) від 22.12.2006}.

Стаття 250. Припинення опіки, піклування над дитиною

Опіка, піклування над дитиною припиняється у випадках, встановлених Цивільним кодексом України (435–15).

Стаття 251. Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків

Особа може бути звільнена від обов'язків опікуна або піклувальника дитини у випадках, передбачених Цивільним кодексом України (435–15), а також тоді, коли між опікуном, піклувальником та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають здійсненню ними опіки, піклування.

Проблемні питання для дискусії

1. Що робити, коли дитина в сім'ї потребує захисту?
2. Коли і як держава регулює сімейні відносини?
3. Що таке сім'я та яку роль вона відіграє в житті людини?
4. Шлюбний договір – необхідна потреба чи дань моді?

РОЗДІЛ 5. ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ

1. Загальна характеристика трудових правовідносин. Суб'єкти трудового права.

2. Поняття і значення трудового договору.

3. Поняття і види робочого часу і робочого дня.

4. Правове регулювання часу відпочинку.

1. Загальна характеристика трудових правовідносин. Суб'єкти трудового права

Стаття 1. Завдання Кодексу законів про працю України

Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини. Законодавство про працю встановлює високий рівень умов праці, всесвітню охорону трудових прав працівників.

{Стаття 1 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 5938-11 від 27.05.88}.

Стаття 2. Основні трудові права працівників

Право громадян України на працю, – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а за необхідності забезпечує перепідготовку осіб, що вивільнюються у результаті переходу на ринкову економіку.

Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у випадку хвороби, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу через безробіття, на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством.

{Стаття 2 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 2240-10 від 29.07.81, № 8474-10 від 27.02.85, № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 263/95-ВР від 05.07.95}.

Стаття 2-1. Рівність трудових прав громадян України

Забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.

{Кодекс доповнено статтею 2-1 згідно із Законом № 871-12 від 20.03.91; текст статті 2-1 в редакції Закону № 785-VIII від 12.11.2015}.

Стаття 3. Регулювання трудових відносин

Законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

Особливості праці членів кооперативів та їх об'єднань, колективних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, працівників підприємств з іноземними інвестиціями визначаються законодавством та їх статутами. При цьому гарантії щодо зайнятості, охорони праці, праці жінок, молоді, інвалідів надаються в порядку, передбаченому законодавством про працю.

{Стаття 3 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 263/95-ВР від 05.07.95, № 2454-IV (2454-15) від 03.03.2005}.

Стаття 8. Регулювання трудових відносин громадян, які працюють за межами своїх держав

Трудові відносини громадян України, які працюють за її межами, а також трудові відносини іноземних громадян, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях України, регулюються відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» (2709-15).

{Стаття 8 в редакції Законів № 263/95-ВР від 05.07.95, № 1807-III (1807-14) від 08.06.2000; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI (1837-17) від 21.01.2010}.

2. Поняття і значення трудового договору

Стаття 21. Трудовий договір

Трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична

особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення й організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України.

{Стаття 21 із змінами, внесеними згідно із Законами № 871-12 від 20.03.91, № 263/95-ВР від 05.07.95, № 1356-XIV (1356-14) від 24.12.99}.

Стаття 23. Строки трудового договору

Трудовий договір може бути:

- 1) безстроковим, що укладається на невизначений строк;
- 2) на визначений строк, встановлений за погодженням сторін;
- 3) таким, що укладається на час виконання певної роботи.

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк

з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

{Стаття 23 із змінами, внесеними згідно із Законами № 871-12 від 20.03.91, № 6/95-ВР від 19.01.95}.

Стаття 24. Укладення трудового договору

Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Додержання письмової форми є обов'язковим:

- 1) при організованому наборі працівників;
- 2) при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я;
- 3) при укладенні контракту;
- 4) у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі;
- 5) при укладенні трудового договору з неповнолітнім (стаття 187 цього Кодексу);
- 6) при укладенні трудового договору з фізичною особою;
- 7) в інших випадках, передбачених законодавством України.

При укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або

уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

{Частина четверту статті 24 виключено на підставі Закону № 77-VIII від 28.12.2014}.

Особі, запрошеній на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, установи, організації за погодженням між керівниками підприємств, установ, організацій, не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Забороняється укладення трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я.

{Стаття 24 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 7543-11 від 19.05.89; Законами № 3694-12 від 15.12.93, № 374/97-ВР від 19.06.97, № 1356-XIV від 24.12.99, № 77-VIII від 28.12.2014}.

{Статтю 24-1 виключено на підставі Закону № 77-VIII від 28.12.2014}.

Стаття 26. Випробування при прийнятті на роботу

При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Умова про випробування повинна бути застережена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу.

У період випробування на працівників поширюється законодавство про працю.

Випробування не встановлюється при прийнятті на роботу: осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби; осіб з інвалідністю, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи; осіб, обраних на посаду; переможців конкурсного відбору на заміщення вакантної посади; осіб, які пройшли стажування при прийнятті на роботу з відривом від основної роботи; вагітних жінок; одиноких матерів, які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю; осіб, з якими укладається строковий трудовий договір строком до 12 місяців; осіб на тимчасові та сезонні роботи; внутрішньо переміщених осіб. Випробування не встановлюється також при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством.

{Стаття 26 із змінами, внесеними згідно із Законами № 871-12 від 20.03.91, № 6/95-ВР від 19.01.95, № 1367-VIII від 17.05.2016}

Стаття 36. Підстави припинення трудового договору

Підставами припинення трудового договору є:

1) угода сторін;

2) закінчення строку (пункти 2 і 3 статті 23), крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна з сторін не поставила вимогу про їх припинення;

3) призов або вступ працівника або власника – фізичної особи на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу, крім випадків, коли за працівником зберігаються місце роботи, посада відповідно до частин третьої та четвертої статті 119 цього Кодексу;

4) розірвання трудового договору з ініціативи працівника (статті 38, 39), з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (статті 40, 41) або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу (стаття 45);

5) переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду;

6) відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці;

7) набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи;

7-1) укладення трудового договору (контракту), всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції», встановленим для осіб, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення;

7-2) з підстав, передбачених Законом України «Про очищення влади»;

8) підстави, передбачені контрактом;

9) підстави, передбачені іншими законами.

У випадках, передбачених пунктами 7 та 7-1 частини першої цієї статті, особа підлягає звільненню з посади у триденний строк з дня отримання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили, а у випадку, передбаченому пунктом 7-2, особа підлягає звільненню з посади у порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади».

Зміна підпорядкованості підприємства, установи, організації не припиняє дії трудового договору.

У разі зміни власника підприємства, а також у разі його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) дія трудового договору працівника продовжується. Припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу можливе лише у разі скорочення чисельності або штату працівників (пункт 1 частини першої статті 40).

{Стаття 36 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 2240-10 від 29.07.81, № 6237-10 від 21.12.83, № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 6/95-ВР від 19.01.95, № 487-IV від 06.02.2003, № 4711-VI від 17.05.2012, № 224-VII від 14.05.2013, № 1275-VII від 20.05.2014, № 1682-VII від 16.09.2014, № 1700-VII від 14.10.2014, № 433-VIII від 14.05.2015, № 955-VIII від 28.01.2016}.

{Статтю 37 виключено на підставі Закону № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009}.

Стаття 38. Розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, з ініціативи працівника

Працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні. У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник.

Якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не має права звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце

запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник або уповноважений ним орган не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору.

{Стаття 38 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 5584-09 від 17.01.80, № 6237-10 від 21.12.83, № 7543-11 від 19.05.89; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3694-12 від 15.12.93, № 6/95-ВР від 19.01.95, № 1356-XIV (1356-14) від 24.12.99}.

Стаття 39. Розірвання строкового трудового договору з ініціативи працівника

Строковий трудовий договір (пункти 2 і 3 статті 23) підлягає розірванню достроково на вимогу працівника через хворобу або інвалідність, які перешкоджають виконанню роботи за договором, порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору та у випадках, передбачених частиною першою статті 38 Трудового кодексу.

Спори про дострокове розірвання трудового договору вирішуються в загальному порядку, встановленому для розгляду трудових спорів.

{Стаття 39 із змінами, внесеними згідно із Законом № 6/95-ВР від 19.01.95}.

Стаття 40. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках:

1) змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників;

{Пункт 1-1 статті 40 втратив чинність на підставі Закону № 92/94-ВР від 12.07.94}.

2) виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи, а так само в разі відмови у наданні допуску до державної таємниці або скасування допуску до державної таємниці, якщо виконання покладених на нього обов'язків вимагає доступу до державної таємниці;

3) систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;

4) прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

5) нез'явлення на роботу протягом більше ніж чотири місяці підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки з вагітності і родів, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

6) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;

7) появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

8) вчинення за місцем роботи розкрадання (у тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу*{Пункт 9 частини першої статті 40 виключено на підставі Закону № 1356-XIV від 24.12.99};*

10) призову або мобілізації власника – фізичної особи під час особливого періоду;

11) встановлення невідповідності працівника займаній посаді, на яку його прийнято, або виконуваній роботі протягом строку випробування.

Звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6 цієї статті, допускається, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

{Частину третю статті 40 виключено на підставі Закону № 6/95-ВР від 19.01.95}.

Не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності (крім

звільнення за пунктом 5 цієї статті), а також у період перебування працівника у відпустці. Це правило не поширюється на випадок повної ліквідації підприємства, установи, організації.

{Стаття 40 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 6237-10 від 21.12.83, № 2444-11 від 27.06.86, № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 6/95-ВР від 19.01.95, № 263/95-ВР від 05.07.95, № 2343-XII від 14.05.92 – в редакції Закону № 784-XIV від 30.06.99 – набирає чинності з 1 січня 2000 року, із змінами, внесеними згідно із Законами № 1356-XIV від 24.12.99, № 1703-IV від 11.05.2004, № 2978-VI від 03.02.2011, № 1275-VII від 20.05.2014, № 1367-VIII від 17.05.2016}.

Стаття 41. Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов

Крім підстав, передбачених статтею 40 цього Кодексу, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадках:

1) одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації всіх форм власності (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами органів доходів і зборів, яким присвоєно спеціальні звання, і службовими особами центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах державного фінансового контролю та контролю за цінами;

1.1) винних дій керівника підприємства, установи, організації, внаслідок чого заробітна плата виплачувалася несвоєчасно або в розмірах, нижчих від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати;

2) винних дій працівника, який безпосередньо обслуговує грошові, товарні або культурні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довіри до нього з боку власника або уповноваженого ним органу;

3) вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи;

4) перебування всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» у прямому підпорядкуванні у близької особи;

5) припинення повноважень посадових осіб.

Власник або уповноважений ним орган з власної ініціативи зобов'язаний розірвати трудовий договір з посадовою особою в разі повторного порушення нею вимог законодавства у сфері ліцензування, з питань видачі документів дозвільного характеру або у сфері надання адміністративних послуг, передбачених статтями 166-10, 166-12, 188-44 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Розірвання договору у випадках, передбачених частинами першою і другою цієї статті, провадиться з додержанням вимог частини третьої статті 40, а у випадках, передбачених пунктами 2 і 3 частини першої цієї статті, – також вимог статті 43 цього Кодексу.

Розірвання договору у випадку, передбаченому пунктом 4 частини першої цієї статті, проводиться, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу.

{Стаття 41 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3632-12 від 19.11.93, № 6/95-ВР від 19.01.95, № 184-IV від 17.10.2002, № 534-V від 22.12.2006, № 3720-VI від 08.09.2011, № 4711-VI від 17.05.2012, № 5462-VI від 16.10.2012, № 406-VII від 04.07.2013, № 1255-VII від 13.05.2014, № 1700-VII від 14.10.2014, № 191-VIII від 12.02.2015}.

Стаття 43. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу за попередньою згодою виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника)

Розірвання трудового договору з підстав, передбачених пунктами 1 (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації), 2-5, 7 статті 40 і пунктами 2 і 3 статті 41 цього Кодексу, може бути проведено лише за попередньою згодою виборного органу (профспілкового представника), первинної профспілкової організації, членом якої є працівник, крім випадків, коли розірвання трудового договору із зазначених підстав здійснюється з прокурором, поліцейським і працівником Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України чи органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

У випадках, передбачених законодавством про працю, виборний орган первинної профспілкової організації, членом якої є працівник, розглядає у п'ятнадцятиденний строк обґрунтоване письмове подання власника або уповноваженого ним органу про розірвання трудового договору з працівником.

Подання власника або уповноваженого ним органу має розглядатися у присутності працівника, на якого воно внесено. Розгляд подання у разі відсутності працівника допускається лише за його письмовою заявою. За бажанням працівника від його імені може виступати інша особа, у тому числі адвокат. Якщо працівник або його представник не з'явився на засідання, розгляд заяви відкладається до наступного засідання у межах строку, визначеного частиною другою цієї статті. У разі повторної неявки працівника (його представника) без поважних причин подання може розглядатися за його відсутності.

У разі якщо виборний орган первинної профспілкової організації не утворюється, згоду на розірвання трудового договору надає профспілковий представник, уповноважений на представництво інтересів членів професійної спілки згідно із статутом.

Виборний орган первинної профспілкової організації (профспілковий представник) повідомляє власника або уповноважений ним орган про прийняте рішення у письмовій формі в триденний строк після його прийняття. У разі пропуску цього строку вважається, що виборний орган первинної профспілкової організації (профспілковий представник) дав згоду на розірвання трудового договору.

Якщо працівник одночасно є членом кількох первинних профспілкових організацій, які діють на підприємстві, в установі, організації, згоду на його звільнення дає виборний орган тієї первинної профспілкової організації, до якої звернувся власник або уповноважений ним орган.

Рішення виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) про відмову в наданні згоди на розірвання трудового договору повинно бути обґрунтованим. У разі якщо в рішенні немає обґрунтування відмови в наданні згоди на розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган має право звільнити працівника без згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника).

Власник або уповноважений ним орган має право розірвати трудовий договір не пізніше як через місяць з дня одержання згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника).

Якщо розірвання трудового договору з працівником проведено власником або уповноваженим ним органом без звернення до виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника), суд зупиняє провадження по справі, запитує згоду виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) і після її одержання або відмови виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) в дачі згоди на звільнення працівника (частина перша цієї статті) розглядає спір по суті.

{Стаття 43 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 4617-10 від 24.01.83, № 2444-11 від 27.06.86, № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 2134-12 від 18.02.92, № 3719-12 від 16.12.93, № 6/95-ВР від 19.01.95, № 2343-III від 05.04.2001, № 1096-IV від 10.07.2003, № 1697-VII від 14.10.2014, № 630-VIII від 16.07.2015, № 901-VIII від 23.12.2015}.

3. Поняття і види робочого часу і робочого дня

Стаття 50. Норма тривалості робочого часу

Нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Підприємства й організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в частині першій цієї статті.

{Стаття 50 із змінами, внесеними згідно із Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3610-12 від 17.11.93}.

Стаття 51. Скорочена тривалість робочого часу

Скорочена тривалість робочого часу встановлюється:

1) для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють у період канікул) – 24 години на тиждень.

Тривалість робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини

максимальної тривалості робочого часу, передбаченої в абзаці першому цього пункту для осіб відповідного віку;

2) для працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці, – не більше ніж 36 годин на тиждень.

Перелік виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого часу, затверджується у порядку, встановленому законодавством.

Крім того, законодавством встановлюється скорочена тривалість робочого часу для окремих категорій працівників (учителів, лікарів та інших).

Скорочена тривалість робочого часу може встановлюватись за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях для жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда.

{Стаття 51 із змінами, внесеними згідно із Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3610-12 від 17.11.93, № 263/95-ВР від 05.07.95 }.

Стаття 52. П'ятиденний і шестиденний робочий тиждень та тривалість щоденної роботи

Для працівників установлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку або графіками змінності, які затверджує власник або уповноважений ним орган за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації з додержанням установленної тривалості робочого тижня (статті 50 і 51).

На тих підприємствах, в установах, організаціях, де за характером виробництва та умовами роботи запровадження п'ятиденного робочого тижня є недоцільним, встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем. При шестиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи не може перевищувати 7 годин при тижневій нормі 40 годин, 6 годин при тижневій нормі 36 годин і 4 години при тижневій нормі 24 години.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється власником або уповноваженим ним органом спільно з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) з урахуванням специфіки роботи, думки трудового колективу і за погодженням з місцевою радою.

{Стаття 52 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 4617-10 від 24.01.83, № 5938-11 від 27.05.88; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3610-12 від 17.11.93, № 1096-IV від 10.07.2003, № 5462-VI від 16.10.2012}.

Стаття 53. Тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів

Напередодні святкових і неробочих днів (Стаття 73) тривалість роботи працівників, крім працівників, зазначених у статті 51 Трудового кодексу, скорочується на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні.

Напередодні вихідних днів тривалість роботи при шестиденному робочому тижні не може перевищувати 5 годин.

{Стаття 53 із змінами, внесеними згідно із Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3610-12 від 17.11.93}.

Стаття 54. Тривалість роботи в нічний час

При роботі в нічний час встановлена тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину. Це правило не поширюється на працівників, для яких уже передбачено скорочення робочого часу (пункт 2 частини першої і частина третя статті 51).

Тривалість нічної роботи зрівнюється з денною в тих випадках, коли це необхідно за умовами виробництва, зокрема у безперервних виробництвах, а також на змінних роботах при шестиденному робочому тижні з одним вихідним днем.

Нічним вважається час з 10 години вечора до 6 години ранку.

{Стаття 54 із змінами, внесеними згідно із Законом № 871-12 від 20.03.91}.

Стаття 55. Заборона роботи в нічний час

Забороняється залучення до роботи в нічний час:

- 1) вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років (Стаття 176);
- 2) осіб, молодших вісімнадцяти років (Стаття 192);
- 3) інших категорій працівників, передбачених законодавством.

Робота жінок в нічний час не допускається, за винятком випадків, передбачених статтею 175 Трудового Кодексу. Робота інвалідів у нічний час допускається лише за їх згодою і за умови, що це не суперечить медичним рекомендаціям (Стаття 172).

{Стаття 55 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4841-11 від 30.10.87; Законом № 871-12 від 20.03.91}.

Стаття 56. Неповний робочий час

За угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом може встановлюватись як при прийнятті на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень. На прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, в тому числі таку, що знаходиться під її опікою, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний встановлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень.

Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційально відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

Робота на умовах неповного робочого часу не спричиняє будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників.

{Стаття 56 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4841-11 від 30.10.87; Законом № 871-12 від 20.03.91}.

Стаття 57. Початок і закінчення роботи

Час початку і закінчення щоденної роботи (зміни) передбачається правилами внутрішнього трудового розпорядку і графіками змінності відповідно до законодавства.

4. Правове регулювання часу відпочинку

Стаття 66. Перерва для відпочинку і харчування

Працівникам надається перерва для відпочинку і харчування тривалістю не більше двох годин. Перерва не включається в робочий час. Перерва для відпочинку і харчування повинна надаватись, як правило, через чотири години після початку роботи.

Час початку і закінчення перерви встановлюється правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Працівники використовують час перерви на свій розсуд. На цей час вони можуть відлучатися з місця роботи.

На тих роботах, де через умови виробництва перерву встановити не можна, працівникові має бути надана можливість приймання їжі протягом робочого часу. Перелік таких робіт, порядок і місце приймання їжі встановлюються власником або уповноваженим ним органом за погодженням із виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації.

{Стаття 66 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4617-10 від 24.01.83; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 1096-IV (1096-15) від 10.07.2003}.

Стаття 67. Вихідні дні

При п'ятиденному робочому тижні працівникам надаються два вихідних дні на тиждень, а при шестиденному робочому тижні – один вихідний день.

Загальним вихідним днем є неділя. Другий вихідний день при п'ятиденному робочому тижні, якщо він не визначений законодавством, визначається графіком роботи підприємства, установи, організації, погодженим із виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації, і, як правило, має надаватися підряд із загальним вихідним днем.

У випадку, коли святковий або неробочий день (Стаття 73) збігається з вихідним днем, вихідний день переноситься на наступний після святкового або неробочого.

З метою створення сприятливих умов для використання святкових та неробочих днів (Стаття 73), а також раціонального використання робочого часу Кабінет Міністрів України не пізніше ніж за три місяці до таких днів може рекомендувати керівникам підприємств, установ та організацій перенести вихідні та робочі дні у порядку і на умовах, установлених законодавством, для працівників, яким встановлено п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями.

Власник або уповноважений ним орган у разі застосування рекомендації Кабінету Міністрів України не пізніше ніж за два місяці видає наказ (розпорядження) про перенесення вихідних та робочих днів на підприємстві, в установі або організації, погоджений з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником).

{Стаття 67 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4617-10 від 24.01.83; Законами № 35/95-ВР від 27.01.95, № 785/97-ВР від 26.12.97,

№ 576-XIV (576-14) від 08.04.99, № 1096-IV (1096-15) від 10.07.2003, № 2914-VI (2914-17) від 11.01.2011}.

Стаття 68. Вихідні дні на підприємствах, в установах, організаціях, пов'язаних з обслуговуванням населення

На підприємствах, в установах, організаціях, де робота не може бути перервана в загальний вихідний день у зв'язку з необхідністю обслуговування населення (магазини, підприємства побутового обслуговування, театри, музеї і інші), вихідні дні встановлюються місцевими радами.

{Стаття 68 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2240-10 від 29.07.81, Законом № 5462-VI від 16.10.2012}.

Стаття 71. Заборона роботи у вихідні дні. Винятковий порядок застосування такої роботи

Робота у вихідні дні забороняється. Залучення окремих працівників до роботи у ці дні допускається тільки з дозволу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) підприємства, установи, організації і лише у виняткових випадках, що визначаються законодавством і в частині другій цієї статті. Залучення окремих працівників до роботи у вихідні дні допускається в таких виняткових випадках:

1) для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемії, епізоотії, виробничих аварій і негайного усунення їх наслідків;

2) для відвернення нещасних випадків, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, загибелі або псування майна;

3) для виконання невідкладних, наперед не передбачених робіт, від негайного виконання яких надалі залежить нормальна робота підприємства, установи, організації в цілому або їх окремих підрозділів;

4) для виконання невідкладних вантажно-розвантажувальних робіт із метою запобігання або усунення простою рухомого складу чи скупчення вантажів у пунктах відправлення і призначення.

Залучення працівників до роботи у вихідні дні провадиться за письмовим наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу.

{Стаття 71 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 2240-10 від 29.07.81, № 4617-10 від 24.01.83; Законами № 263/95-ВР від 05.07.95, № 639-IV (639-15) від 20.03.2003, № 1096-IV (1096-15) від 10.07.2003}.

Стаття 73. Святкові і неробочі дні

Встановити такі святкові дні:

1 січня – Новий рік

7 січня і 25 грудня – Різдво Христове

8 березня – Міжнародний жіночий день

1 травня – День праці

9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги)

28 червня – День Конституції України

24 серпня – День незалежності України

14 жовтня – День захисника України.

Робота також не проводиться в дні релігійних свят:

7 січня і 25 грудня – Різдво Христове
один день (неділя) – Пасха (Великдень)
один день (неділя) – Трійця.

За поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництво підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні.

У дні, зазначені у частинах першій і другій цієї статті, допускаються роботи, припинення яких неможливе через виробничо-технічні умови (безперервно діючі підприємства, установи, організації), роботи, викликані необхідністю обслуговування населення. У ці дні допускаються роботи із залученням працівників у випадках та в порядку, передбачених статтею 71 цього Кодексу.

Робота у зазначені дні компенсується відповідно до статті 107 цього Кодексу.

{Стаття 73 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2240-10 від 29.07.81; Законами № 871-12 від 20.03.91, № 1205-12 від 18.06.91, № 2417-12 від 05.06.92, № 256/96-ВР від 28.06.96, № 1421-XIV від 01.02.2000, № 639-IV від 20.03.2003, № 238-VIII від 05.03.2015, № 315-VIII від 09.04.2015, № 2211-VIII від 16.11.2017}.

Стаття 74. Щорічні відпустки

Громадянам, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють

за трудовим договором у фізичної особи, надаються щорічні (основна та додаткові) відпустки із збереженням на їх період місця роботи (посади) і заробітної плати.

{Стаття 74 в редакції Закону № 117-XIV (117-14) від 18.09.98}.

Стаття 75. Тривалість щорічної основної відпустки

Щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менше ніж 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору.

Особам віком до вісімнадцяти років надається щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день.

Для деяких категорій працівників законодавством України може бути передбачена інша тривалість щорічної основної відпустки. При цьому тривалість їх відпустки не може бути меншою за передбачену частиною першою цієї статті.

{Стаття 75 із змінами, внесеними згідно із Законом № 871-12 від 20.03.91; в редакції Закону № 117-XIV (117-14) від 18.09.98}.

Стаття 76. Щорічні додаткові відпустки та їх тривалість

Щорічні додаткові відпустки надаються працівникам:

1) за роботу із шкідливими і важкими умовами праці;

- 2) за особливий характер праці;
- 3) в інших випадках, передбачених законодавством.

Тривалість щорічних додаткових відпусток, умови та порядок їх надання встановлюються нормативно-правовими актами України.

{Стаття 76 в редакції Закону № 117-XIV (117-14) від 18.09.98}.

Стаття 77. Творча відпустка

Творча відпустка надається працівникам для закінчення дисертаційних робіт, написання підручників та в інших випадках, передбачених законодавством.

Тривалість, порядок, умови надання та оплати творчих відпусток встановлюються Кабінетом Міністрів України.

{Стаття 77 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4534-11 від 03.09.87; Законом № 263/95-ВР від 05.07.95; у редакції Закону № 117-XIV (117-14) від 18.09.98}.

Стаття 77-1. Відпустка для підготовки та участі в змаганнях

Відпустка для підготовки та участі в змаганнях надається працівникам, які беруть участь у всеукраїнських та міжнародних спортивних змаганнях.

Тривалість, порядок, умови надання та оплати відпусток для підготовки та участі в змаганнях встановлюються Кабінетом Міністрів України.

{Кодекс доповнено статтею 77-1 згідно із Законом № 1724-VI (1724-17) від 17.11.2009}.

Стаття 77-2. Додаткова відпустка окремим категоріям ветеранів війни

Учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надається додаткова відпустка із збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік.

{Кодекс доповнено статтею 77-2 згідно із Законом № 426-VIII від 14.05.2015; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017}.

Стаття 79. Порядок і умови надання щорічних відпусток. Відкликання з відпустки

Щорічні основна та додаткові відпустки повної тривалості у перший рік роботи надаються працівникам після закінчення шести місяців безперервної роботи на даному підприємстві, в установі, організації.

У разі надання зазначених відпусток до закінчення шестимісячного терміну безперервної роботи їх тривалість визначається пропорційно до відпрацьованого часу, крім визначених законом випадків, коли ці відпустки за бажанням працівника надаються повної тривалості.

Щорічні відпустки за другий та наступні роки роботи можуть бути надані працівникові в будь-який час відповідного робочого року.

Черговість надання відпусток визначається графіками, які затверджуються власником або уповноваженим ним органом за погодженням із виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником), і доводиться до відома всіх працівників. При складанні графіків ураховуються інтереси виробництва, особисті інтереси працівників та можливості їх відпочинку.

Конкретний період надання щорічних відпусток у межах, установлених графіком, узгоджується між працівником і власником або уповноваженим ним органом, який зобов'язаний письмово повідомити працівника про дату початку відпустки не пізніше ніж за два тижні до встановленого графіком терміну.

Поділ щорічної відпустки на частини будь-якої тривалості допускається на прохання працівника за умови, що основна безперервна її частина становитиме не менше 14 календарних днів.

Невикористана частина щорічної відпустки має бути надана працівнику, як правило, до кінця робочого року, але не пізніше 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка.

Відкликання з щорічної відпустки допускається за згодою працівника лише для відвернення стихійного лиха, виробничої аварії або негайного усунення їх наслідків, для відвернення нещасних випадків, простою, загибелі або псування майна підприємства, установи, організації з додержанням вимог частини шостої цієї статті та в інших випадках, передбачених законодавством. У разі відкликання працівника з відпустки його працю оплачують з урахуванням тієї суми, що була нарахована на оплату невикористаної частини відпустки.

{Стаття 79 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 4617-10 від 24.01.83; Законом № 871-12 від 20.03.91; в редакції Закону № 117-XIV (117-14) від 18.09.98, із змінами, внесеними згідно із Законами № 490-IV (490-15) від 06.02.2003, № 1096-IV (1096-15) від 10.07.2003}.

Проблемні питання для дискусії

1. Проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин.

2. Дисципліна праці і відповідальність за її порушення.

3. Обмеження відрахувань із заробітної плати. Що являє собою мінімальна та середня заробітна плата?

4. Який встановлено порядок надання щорічних відпусток? Що таке відпустка без збереження заробітної плати?

5. Порядок звільнення і проведення розрахунку зі звільненими. Що таке вихідна допомога?

РОЗДІЛ 6. ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

- 1. Загальна характеристика адміністративних правовідносин.**
- 2. Поняття адміністративних правопорушень та їх види.**
- 3. Види адміністративних стягнень.**
- 4. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності.**

1. Загальна характеристика адміністративних правовідносин

Адміністративні правовідносини характеризуються юридичною нерівністю учасників.

Види адміністративних правовідносин (можуть виникнути між):

- 1) вищими і нижчими органами державного управління;
- 2) підрядними органами державного управління;
- 3) органами державного управління і підлеглими підприємствами, установами;
- 4) органами державного управління та недержавними підприємствами, установами, громадськими об'єднаннями;
- 5) органами державного управління і громадянами.

Сторони – учасники адміністративних правовідносин:

- 1) органи державного управління;
- 2) керовані об'єкти і громадяни.

2. Поняття адміністративних правопорушень та їх види

Стаття 9. Поняття адміністративного правопорушення

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Адміністративним кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не спричиняють відповідно до закону кримінальної відповідальності.

{Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 10. Вчинення адміністративного правопорушення умисно

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Стаття 11. Вчинення адміністративного правопорушення з необережності

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх

відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити.

3. Види адміністративних стягнень

Стаття 23. Мета адміністративного стягнення

Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, для додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

{Стаття 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 24. Види адміністративних стягнень

За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення:

1) попередження;

2) штраф;

2-1) штрафні бали;

3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;

4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;

5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання);

позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

5-1) громадські роботи;

6) виправні роботи;

6-1) суспільно корисні роботи;

7) адміністративний арешт;

8) арешт з утриманням на гауптвахті.

Законами України може бути встановлено й інші, крім зазначених у цій статті, види адміністративних стягнень.

Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

{Стаття 24 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6347-11 від 03.08.88, Законами № 1255-12 від 25.06.91, № 2247-III від 18.01.2001, № 2342-III від 05.04.2001, № 586-VI від 24.09.2008, № 1700-VII від 14.10.2014, № 158-VIII від 05.02.2015, № 596-VIII від 14.07.2015, № 2234-VIII від 07.12.2017}.

Стаття 25. Основні і додаткові адміністративні стягнення

Оплатне вилучення, конфіскація предметів та позбавлення права керування транспортними засобами можуть застосовуватися як основні, так і додаткові адміністративні стягнення; позбавлення права обіймати певні посади

або займатися певною діяльністю – тільки як додаткове; інші адміністративні стягнення, зазначені у частині першій статті 24 цього Кодексу, можуть застосовуватися тільки як основні.

За одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

{Стаття 25 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1700-VII від 14.10.2014, № 1446-VIII від 07.07.2016}.

Стаття 26. Попередження

Попередження як захід адміністративного стягнення ухвалюється в письмовій формі. У передбачених законом випадках попередження фіксується іншим установленим способом.

{Стаття 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 27. Штраф

Штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України.

Штраф за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, може бути накладено на громадянина після використання ним балів, передбачених статтею 27-1 цього Кодексу.

{Стаття 27 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 2441-11 від 27.06.86, № 4134-11 від 12.06.87, № 6347-11 від 03.08.88, № 8918-11 від 07.03.90; в редакції Закону № 55/97-ВР від 07.02.97; із змінами, внесеними згідно із Законом № 596-VIII від 14.07.2015}.

Стаття 27-1. Штрафні бали

Штрафні бали є стягненням, що накладається на громадян за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, установлені цим Кодексом.

Кожному громадянину, який має право керування транспортним засобом, щороку з початку року (з дня отримання права керування транспортним засобом) і до кінця року нараховується 150 балів.

У разі фіксації правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі від загальної кількості балів громадянина, який вчинив правопорушення, вираховується кількість штрафних балів, передбачених відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу.

У разі якщо розмір стягнення у вигляді штрафних балів перевищує залишок балів громадянина, штрафні бали накладаються відповідно до залишку незалежно від розміру штрафних балів, зазначених у відповідній статті Особливої частини цього Кодексу.

Стаття 28. Оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення

Оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в його

примусовому вилученні за рішенням суду і наступній реалізації з передачею вирученої суми колишньому власникові з відрахуванням витрат з реалізації вилученого предмета.

Порядок застосування оплатного вилучення і види предметів, які підлягають вилученню, встановлюються Адміністративним кодексом та іншими законами України.

{Стаття 28 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 29. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення

Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду. Конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника, якщо інше не передбачено законами України.

Конфіскація вогнепальної зброї, інших знарядь полювання і бойових припасів не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

Порядок застосування конфіскації, перелік предметів, які не підлягають конфіскації, встановлюються Адміністративним Кодексом та іншими законами України.

{Стаття 29 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2010-11 від 03.04.86, Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 30. Позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину

Позбавлення наданого даному громадянину права полювання застосовується на строк до трьох років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом.

Позбавлення наданого даному громадянину права керування транспортними засобами застосовується на строк до трьох років за грубе або повторне порушення порядку користування цим правом або на строк до десяти років за систематичне порушення порядку користування цим правом.

Позбавлення права керування засобами транспорту не може застосовуватись до осіб, які користуються цими засобами у зв'язку з інвалідністю, за винятком випадків керування у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також у разі невиконання вимоги поліцейського про зупинку транспортного засобу, залишення на порушення вимог встановлених правил місця дорожньо-транспортної пригоди, учасниками якої вони є, ухилення від огляду на наявність алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Позбавлення права полювання не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом на строк від шести місяців до одного року, незалежно від того, чи передбачене воно в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, коли з урахуванням характеру адміністративного правопорушення, вчиненого за посадою, особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за нею права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом строком на один рік, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

{Стаття 30 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3785-12 від 23.12.93, № 586-VI від 24.09.2008, № 1700-VII від 14.10.2014, № 596-VIII від 14.07.2015}.

Стаття 30-1. Громадські роботи

Громадські роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Громадські роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від двадцяти до шістдесяти годин і відбуваються не більше ніж чотири години на день.

Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років, та чоловікам, старше 60 років.

{Кодекс доповнено статтею 30-1 згідно із Законом № 586-VI (586-17) від 24.09.2008}.

Стаття 31. Виправні роботи

Виправні роботи застосовуються на строк до двох місяців з відбуванням їх за місцем постійної роботи особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, і з відрахуванням до двадцяти процентів її заробітку в дохід держави. Виправні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

{Стаття 31 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 31-1. Суспільно корисні роботи

Суспільно корисні роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, оплачуваних робіт, вид яких визначає відповідний орган місцевого самоврядування.

Суспільно корисні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин і виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми – не більше двох годин на день.

Суспільно корисні роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами I або II групи, вагітним жінкам, жінкам старше 55 років та чоловікам старше 60 років.

{Главу 3 доповнено статтею 31-1 згідно із Законом № 2234-VIII від 07.12.2017}.

Стаття 32. Адміністративний арешт

Адміністративний арешт встановлюється і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб. Адміністративний арешт призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

Адміністративний арешт не може застосовуватись до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років, до осіб, які не досягли вісімнадцяти років, до інвалідів першої і другої груп.

{Стаття 32 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 32-1. Арешт з утриманням на гауптвахті

Арешт з утриманням на гауптвахті встановлюється і застосовується лише у виключних випадках за окремі види військових адміністративних правопорушень на строк до десяти діб. Арешт з утриманням на гауптвахті призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

Арешт з утриманням на гауптвахті не може застосовуватися до військовослужбовців-жінок.

{Главу 3 доповнено статтею 32-1 згідно із Законом № 158-VIII від 05.02.2015}.

4. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності

Стаття 5. Повноваження місцевих рад щодо прийняття рішень, за порушення яких передбачається адміністративна відповідальність

Сільські, селищні, міські, обласні ради мають право приймати в межах, що визначаються законами, рішення з питань боротьби зі стихійним лихом і епідеміями, які передбачають за їх порушення адміністративну відповідальність, а також рішення з питань боротьби з епізоотіями, за порушення яких відповідальність встановлено статтею 107 Адміністративного кодексу.

Сільські, селищні, міські ради встановлюють відповідно до законодавства правила, за порушення яких адміністративну відповідальність передбачено статтями 152, 159 і 182 Адміністративного кодексу.

{Стаття 5 в редакції Закону № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 8. Чинність закону про відповідальність за адміністративні правопорушення

Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, підлягає відповідальності на підставі закону, що діє під час і за місцем вчинення правопорушення.

Закони, які пом'якшують або скасовують відповідальність за адміністративні правопорушення, мають зворотну силу, тобто поширюються і

на правопорушення, вчинені до видання цих законів. Закони, які встановлюють або посилюють відповідальність за адміністративні правопорушення, зворотної сили не мають.

Проведення в справах про адміністративні правопорушення ведеться на підставі закону, що діє під час і за місцем розгляду справи про правопорушення.

{Стаття 8 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 12. Вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Стаття 13. Відповідальність неповнолітніх

До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24-1 цього Кодексу.

У разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121–127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 183-1, 185, 190–195 цього Кодексу, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 цього Кодексу.

{Стаття 13 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 316-11 від 29.05.85, № 7542-11 від 19.05.89, № 1369-12 від 29.07.91; Законами № 244/94-ВР від 15.11.94, № 64/95-ВР від 15.02.95, № 2899-IV від 22.09.2005, № 586-VI від 24.09.2008, № 2234-VIII від 07.12.2017}.

Стаття 14. Відповідальність посадових осіб

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків.

{Положення статті 14-1 втратили чинність, як такі, що є неконституційними, на підставі Рішення Конституційного Суду № 23-рп/2010 (v023p710-10) від 22.12.2010}.

Стаття 14-1. Відповідальність власників (співвласників) транспортних засобів

До адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху у разі їх фіксації працюючими в автоматичному режимі спеціальними технічними засобами, що мають функції

фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобами фото- і кінозйомки, відеозапису притягаються власники (співвласники) транспортних засобів.

За наявності обставин, які свідчать про вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, іншою особою, власник (співвласник) транспортного засобу може протягом десяти днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу повідомити про відповідні обставини (транспортний засіб знаходився у володінні чи користуванні іншої особи, вибув з його володіння внаслідок протиправних дій інших осіб тощо) орган (посадову особу), що ухвалив постанову про накладення адміністративного стягнення. На період з'ясування та перевірки цих обставин виконання постанови про накладення адміністративного стягнення зупиняється до моменту встановлення особи, яка вчинила це правопорушення.

{Кодекс доповнено статтею 14-1 згідно із Законом № 586-VI (586-17) від 24.09.2008}.

Стаття 14-2. Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі

Адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів, що дають змогу здійснювати фотозйомку або відеозапис та функціонують згідно із законодавством про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах), несуть юридичні та фізичні особи, за якими зареєстровано транспортний засіб.

У разі якщо транспортний засіб зареєстровано за межами території України і такий транспортний засіб відповідно до законодавства не підлягає державній реєстрації в Україні, до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, притягається особа, яка ввезла такий транспортний засіб на територію України.

Фізична особа, за якою зареєстровано транспортний засіб або яка ввезла транспортний засіб на територію України, звільняється від відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, якщо транспортний засіб, його номерний знак вибули з володіння власника внаслідок протиправних дій інших осіб, або на момент вчинення правопорушення таким транспортним засобом керувала інша особа.

Юридична особа, за якою зареєстровано транспортний засіб або яка ввезла транспортний засіб на територію України, звільняється від відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, якщо транспортний засіб, його номерний знак вибули з володіння власника внаслідок протиправних дій інших осіб.

У разі якщо право володіння та користування транспортним засобом було передано іншій особі за договором найму (оренди), лізингу, прокату або інший

підставі відповідно до закону чи договору, адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, несе особа, яка володіє та користується таким транспортним засобом.

{Кодекс доповнено статтею 14-2 згідно із Законом № 596-VIII від 14.07.2015}.

Стаття 15. Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень

Військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

Інші, крім зазначених у частині першій цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках – адміністративну відповідальність на загальних підставах.

{Частину третю статті 15 виключено на підставі Закону № 586-VI від 24.09.2008}.

При порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту – військовослужбовцями строкової служби, а також вчиненні ними військових адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б цього Кодексу, штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У випадках, зазначених у цій статті, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

За вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

{Стаття 15 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 1369-12 від 29.07.91, Законами № 3785-12 від 23.12.93, № 358/95-ВР від 05.10.95, № 352-XIV від 23.12.98, № 557-XIV від 24.03.99, № 1080-XIV від 21.09.99, № 2342-III від 05.04.2001, № 743-IV від 15.05.2003, № 1703-IV від 11.05.2004, № 586-VI від 24.09.2008, № 1180-VI від 19.03.2009, № 1254-VI від 14.04.2009, № 1414-VI від 02.06.2009, № 2339-VI від 15.06.2010, № 3161-VI від 17.03.2011, № 3207-VI від 07.04.2011, № 4652-VI від 13.04.2012, № 5288-VI від 18.09.2012, № 5404-VI від 02.10.2012, № 1170-VII від 27.03.2014, № 1602-VII від 22.07.2014, № 1697-VII від 14.10.2014, № 158-VIII від 05.02.2015, № 198-VIII від 12.02.2015, № 901-VIII від 23.12.2015, № 1952-VIII від 16.03.2017}.

Стаття 16. Відповідальність іноземців і осіб без громадянства

Іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах із громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

{Стаття 16 в редакції Закону № 2342-III (2342-14) від 05.04.2001}.

Стаття 17. Обставини, що виключають адміністративну відповідальність

Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.

Стаття 22. Можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення

При малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням.

Проблемні питання для дискусії

1. Що таке правопорушення?
2. Коли настає адміністративна відповідальність?

РОЗДІЛ 7. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

- 1. Поняття, ознаки та класифікація злочинів.*
- 2. Стадії вчинення злочину.*
- 3. Мета і види кримінального покарання.*
- 4. Види злочинів. Відповідальність за окремі злочини.*
- 5. Обставини, що виключають злочинність діяння.*
- 6. Звільнення від кримінальної відповідальності.*
- 7. Обставини, які пом'якшують покарання.*
- 8. Обставини, які обтяжують покарання.*

1. Поняття, ознаки та класифікація злочинів

Стаття 11. Поняття злочину

1. Злочином є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

2. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Стаття 12. Класифікація злочинів

1. Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

2. Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

5. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

6. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачено одночасно основне покарання у вигляді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у вигляді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

{Стаття 12 в редакції Закону № 4025-VI від 15.11.2011}.

2. Стадії вчинення злочину

Стаття 13. Закінчений та незакінчений злочини

1. Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу.

2. Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.

Стаття 14. Готування до злочину

1. Готуванням до злочину є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

2. Готування до злочину невеликої тяжкості не спричиняє кримінальну відповідальність.

Стаття 15. Замах на злочин

1. Замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до закінчення з причин, що не залежали від її волі.

2. Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до закінчення, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

3. Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до закінчення.

Стаття 16. Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин

Кримінальна відповідальність за готування до злочину і замах на злочин настає за статтею 14 або 15 і за тією статтею Особливої частини Кримінального Кодексу, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин.

Стаття 17. Добровільна відмова при незакінченому злочині

1. Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до закінчення.

2. Особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до закінчення, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину.

3. Мета і види кримінального покарання

Стаття 50. Поняття покарання та його мета

1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

2. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

3. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Стаття 51. Види покарань

До осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі види покарань:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 4) громадські роботи;
- 5) виправні роботи;
- 6) службові обмеження для військовослужбовців;
- 7) конфіскація майна;
- 8) арешт;
- 9) обмеження волі;
- 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;
- 11) позбавлення волі на певний строк;
- 12) довічне позбавлення волі.

Стаття 52. Основні та додаткові покарання

1. Основними покараннями є громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі.

2. Додатковими покараннями є позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна.

3. Штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання.

4. За один злочин може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених Кримінальним Кодексом.

5. Ухилення від покарання, призначеного вироком суду, спричиняє відповідальність, передбачену статтями 389 та 390 Кримінального Кодексу.

{Стаття 52 із змінами, внесеними згідно із Законом № 270-VI (270-17) від 15.04.2008}.

Стаття 53. Штраф

1. Штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині цього Кодексу, з урахуванням положень частини другої цієї статті.

2. Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої

частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу. За вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу. Суд, встановивши, що такий злочин вчинено у співучасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною, може призначити таким особам покарання у вигляді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

3. Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

4. З урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року.

5. У разі несплати штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у вигляді громадських робіт із розрахунку одна година громадських робіт за один установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за двадцять установлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років.

У разі несплати штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, призначеного як основне покарання, та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у вигляді позбавлення волі із розрахунку один день позбавлення волі за вісім неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у таких межах:

1) від одного до п'яти років позбавлення волі – у випадку призначення штрафу за вчинення злочину середньої тяжкості;

2) від п'яти до десяти років позбавлення волі – у випадку призначення штрафу за вчинення тяжкого злочину;

3) від десяти до дванадцяти років позбавлення волі – у випадку призначення штрафу за вчинення особливо тяжкого злочину.

Якщо під час розрахунку строку позбавлення волі цей строк становить більше встановлених цією частиною статті меж, суд замінює покарання у вигляді штрафу покаранням у вигляді позбавлення волі на максимальний строк, передбачений для злочину відповідної тяжкості цією частиною статті.

{Стаття 53 із змінами, внесеними згідно із Законом № 270-VI від 15.04.2008; в редакції Закону № 4025-VI від 15.11.2011; із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}.

Стаття 54. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу

Засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особа, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, може бути позбавлена за вироком суду цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Стаття 55. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

1. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років.

Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років.

2. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

3. При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 цього Кодексу – з моменту набрання законної сили вироком.

{Стаття 55 із змінами, внесеними згідно із Законами № 270-VI від 15.04.2008, № 1682-VII від 16.09.2014}.

Стаття 56. Громадські роботи

1. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

2. Громадські роботи встановлюються на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

3. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби.

Стаття 57. Виправні роботи

1. Покарання у вигляді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Із

суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків.

2. Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці з догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування.

3. Особам, які стали непрацездатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт.

{Стаття 57 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1180-VI від 19.03.2009, № 1403-VIII від 02.06.2016}.

Стаття 58. Службові обмеження для військовослужбовців

1. Покарання у вигляді службового обмеження застосовується до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених Кримінальним кодексом, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк.

2. Із суми грошового забезпечення засудженого до службового обмеження провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Під час відбування цього покарання засуджений не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

Стаття 59. Конфіскація майна

1. Покарання у вигляді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

3. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається законом України.

{Стаття 59 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1689-VII від 07.10.2014}.

Стаття 60. Арешт

1. Покарання у вигляді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців.

2. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті.

3. Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років.

Стаття 61. Обмеження волі

1. Покарання у вигляді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

2. Обмеження волі встановлюється на строк від одного до п'яти років.

3. Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи.

Стаття 62. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців

1. Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні призначається військовослужбовцям строкової служби, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок), на строк від шести місяців до двох років у випадках, передбачених цим Кодексом, а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк.

2. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців замість позбавлення волі не може застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.

{Стаття 62 із змінами, внесеними згідно із Законом № 158-VIII від 05.02.2015}.

Стаття 63. Позбавлення волі на певний строк

1. Покарання у вигляді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу.

2. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною Кримінального кодексу.

{Стаття 63 із змінами, внесеними згідно із Законами № 270-VI (270-17) від 15.04.2008, № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009}.

Стаття 64. Довічне позбавлення волі

1. Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк.

2. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, а також у випадку, передбаченому частиною четвертою статті 68 цього Кодексу.

{Стаття 64 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}.

4. Види злочинів. Відповідальність за окремі злочини

У Кримінальному кодексі України наведено такі види злочинів:

1. Злочини проти основ національної безпеки України (ст. 109–114).
2. Злочини проти життя та здоров'я особи (ст. 115–145).
3. Злочини проти волі, честі та гідності особи (ст. 146–151).
4. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (ст. 152–156).
5. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (ст. 157–184).
6. Злочини проти власності (ст. 185–198).
7. Злочини у сфері господарської діяльності (ст. 199–235)
8. Злочини проти довкілля (ст. 236–254).
9. Злочини проти громадської безпеки (ст. 255–270).
10. Злочини проти безпеки виробництва (ст. 271–275).
11. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 276–292).
12. Злочини проти громадського порядку та моральності (ст. 293–304).
13. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (ст. 305–327).
14. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (ст. 328–337).
15. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. 338–360).
16. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (ст. 361–363).
17. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364–370).
18. Злочини проти правосуддя (ст. 371–400).
19. Злочини проти встановленого порядку проходження військової служби військові злочини (ст. 401–435).
20. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 436–447).

5. Обставини, що виключають злочинність діяння

Стаття 36. Необхідна оборона

1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони спричиняє кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 Кримінального кодексу.

4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не спричиняє кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Стаття 37. Уявна оборона

1. Уявною обороною визнаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання.

2. Уявна оборона виключає кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду лише у випадках, коли обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що було реальне посягання,

і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

3. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення, але при цьому перевищила межі захисту, що дозволяються в умовах відповідного реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони.

4. Якщо в обстановці, що склалася, особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність.

Стаття 38. Затримання особи, що вчинила злочин

1. Не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

2. Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, спричиняє відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 Кримінального Кодексу.

Стаття 39. Крайня необхідність

1. Не є злочином заподіяння шкоди правоохоронним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

2. Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

3. Особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, спричиненого небезпекою, що загрозувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці.

Стаття 40. Фізичний або психічний примус

1. Не є злочином дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла управляти своїми вчинками.

2. Питання про кримінальну відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронним інтересам, якщо ця особа зазнала фізичного примусу, внаслідок якого вона зберігала можливість управляти своїми діями, а також психічного примусу, вирішується відповідно до положень статті 39 Кримінального кодексу.

Стаття 41. Виконання наказу або розпорядження

1. Дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження.

2. Наказ або розпорядження є законними, якщо вони дані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина.

3. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження.

4. Особа, що виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах.

5. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати злочинного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала злочинний наказ чи розпорядження.

Стаття 42. Діяння, пов'язане з ризиком

1. Не є злочином діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети.

2. Ризик визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронним інтересам.

3. Ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

1. Не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності.

2. Особа, зазначена у частині першій цієї статті, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного із завданням ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків – тяжкого тілесного.

3. Особа, яка вчинила злочин, передбачений частиною другою цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у вигляді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин.

6. Звільнення від кримінальної відповідальності

Стаття 44. Правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності

1. Особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених Кримінальним кодексом.

2. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених Кримінальним кодексом, здійснюються виключно судом. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом.

{Стаття 44 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3465-VI від 02.06.2011}.

Стаття 45. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям

Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покалася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Примітка. Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу.

{Стаття 45 із змінами, внесеними згідно із Законами № 270-VI від 15.04.2008, № 1698-VII від 14.10.2014, № 198-VIII від 12.02.2015}.

Стаття 46. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим

Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Стаття 47. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки

1. Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, та щиро покалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.

2. У разі порушення умов передачі на поруки особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин.

{Статт 47 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1698-VII від 14.10.2014}.

Стаття 48. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки

Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

{Стаття 48 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4652-VI від 13.04.2012, № 1698-VII від 14.10.2014}.

Стаття 49. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

1. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

1) два роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

2) три роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі;

3) п'ять років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості;

4) десять років – у разі вчинення тяжкого злочину;

5) п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

2. Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років.

3. Перебіг давності переривається, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій цієї статті строків особа вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення нового злочину. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин.

4. Питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі не може бути призначено і замінюється позбавленням волі на певний строк.

5. Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437–439 і частині першій статті 442 цього Кодексу.

{Стаття 49 із змінами, внесеними згідно із Законами № 245-VII від 16.05.2013, № 1183-VII від 08.04.2014}.

7. Обставини, які пом'якшують покарання

Стаття 66. Обставини, які пом'якшують покарання

1. При призначенні покарання обставинами, які його пом'якшують, визнаються:

1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину;

2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;

2-1) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину;

3) вчинення злочину неповнолітнім;

4) вчинення злочину жінкою в стані вагітності;

5) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;

б) вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;

7) вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, спричиненого неправомірними або аморальними діями потерпілого;

8) вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності;

9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених Кримінальним кодексом.

2. При призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті.

3. Якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена в статті Особливої частини Кримінального кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує.

{Стаття 66 із змінами, внесеними згідно із Законом № 270-VI (270-17) від 15.04.2008}.

8. Обставини, які обтяжують покарання

Стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання

1. При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються:

1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів

2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28);

3) вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності;

4) вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку;

5) тяжкі наслідки, завдані злочином;

6) вчинення злочину щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо малолітньої дитини або у присутності дитини;

6-1) вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;

7) вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;

8) вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного;

9) вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством;

10) вчинення злочину з особливою жорстокістю;

11) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій;

12) вчинення злочину загальнонебезпечним способом;

13) вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

2. Суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12 такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вирок.

3. При призначенні покарання суд не може визнати такими, що його обтяжують, обставини, не зазначені в частині першій цієї статті.

4. Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.

{Стаття 67 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}.

Проблемні питання для дискусії

1. Як не стати жертвою злочину?
2. Що робити, якщо вас затримала поліція?
3. Що робити, якщо проти вас порушено кримінальну справу?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адміністративне правопорушення (проступок) – протиправна винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, що посягає на державний або суспільний порядок, державну або колективну власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління, за які законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративний арешт – це найсуворіший вид адміністративного стягнення, що застосовується у виняткових випадках за окремі випадки адміністративних правопорушень на строк не більше 15 діб і полягає у триманні правопорушника в ізоляції від суспільства.

Акцепт – згода, укладена відповідно до пропозиції (оферти) другої сторони.

Безвісна відсутність – тривала відсутність особи, про місце перебування якої немає відомостей, встановлена в порядку, передбаченому законом (судом або нотаріальною конторою).

Визнання особи померлою – згідно зі ст. 46 ЦКУ, якщо у місці постійного проживання немає відомостей про її місце перебування протягом трьох років, та якщо вона зникла безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом 6 місяців. Особа, яка зникла безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після закінчення двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особою померлою і до закінчення цього строку, але не раніше закінчення 6 місяців. Фізична особа оголошується померлою з дня набуття законної сили рішення суду про це. Фізична особа, яка зникла безвісти за обставин, що загрожували їй смертю, або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку, або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її ймовірної смерті.

Виправні роботи – вид адміністративного стягнення, який полягає у праці правопорушника за місцем роботи з певними відрахуваннями у дохід державі.

Відпустка – це час відпочинку, який обчислюється в календарних днях і надається працівникам зі збереженням місця роботи і заробітної плати.

Власник – це особа, яка має право власності.

Власність – володіння речами; речі, рухомі й нерухомі, що комусь належать. Розрізняють власність приватну, комунальну і державну залежно від того, чи ці речі (майно) належать приватній особі, громаді (спільноті) чи державі.

Галузь права – елемент системи права, сукупність норм права, що регулюють правові відносини в певній сфері суспільних відносин за допомогою певного методу правового регулювання.

Гіпотеза – частина норми, що вказує, за яких обставин норма набуває чинності.

Декрет – правовий акт, постанова органу влади або посадової особи.

Диспозиція – частина норми, в якій формулюється саме правило поведінки, права та обов'язки.

Дисциплінарна відповідальність – відповідальність працівників і службовців за порушення трудової дисципліни, яке виражається у накладанні стягнень адміністрацією підприємства чи установи.

Дисциплінарний проступок – це протиправне, винне (умисне чи необережне) діяння (дія чи бездіяльність) працівника, яке посягає на трудову дисципліну в підприємстві, установі, організації, шляхом невиконання або неналежного виконання працівником своїх обов'язків, зловживання або перевищення прав, порушення заборон чи обмежень.

Дієздатність – передбачена нормами права здатність суб'єкта своїми діями набувати і здійснювати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Договір – взаємна угода між двома чи більше особами, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення правовідносин.

Завдаток – грошова сума, що видається однією із сторін іншій стороні на підтвердження укладання договору й забезпечення його виконання. Завдаток застосовується лише в зобов'язаннях між фізичними особами. За чинним ЦК України завдаток виконує забезпечувальну функцію, яка полягає в тому, що сторона, яка дала завдаток, відповідає за невиконання договору. У разі його невиконання – втрачає завдаток. Якщо відповідальною за невиконання договору є сторона, яка одержала завдаток, вона сплачує іншій стороні подвійну суму. Сума завдатку у разі невиконання договору зараховується при відшкодуванні збитків, завданих потерпілій стороні невиконанням договору. Завдаток схожий з авансовим платежем, оскільки він також є попередньою платою, але для виконання забезпечувальної функції сумою коштів, що внесена авансом, необхідно вказати в договорі, що ця сума є завдатком, тому що в разі невиконання договору сума попередньої оплати повертається платнику.

Заклад – забезпечення одержуваної позики яким-небудь майном, цінностями, що передаються кредиторіві.

Закон – нормативно-правовий акт законодавчого органу державної влади (або безпосередньо народу), який регулює найважливіші питання суспільного життя, має вищу юридичну чинність, і ухвалюється з дотриманням особливої законодавчої процедури.

Законність – це комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства й держави на правових засадах.

Злочин – злодіяння, злий вчинок із точки зору тієї чи іншої системи цінностей, людини, групи людей, чи суспільства в цілому.

Заробітна плата – винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Застава – один із засобів забезпечення зобов'язань у цивільно-правових відносинах. Кредитор має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого зобов'язання задовольнити свої вимоги з вартості заставленого майна.

Інститут права – система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин.

Іпотека – вид застави нерухомого майна (землі, будівель) із метою отримання іпотечного кредиту.

Кваліфікація – наявність підготовки, професійних знань, навичок та досвіду, які дають можливість належно проводити певні дії; рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями.

Колективний договір – це локальний нормативний акт, який регулює трудові, соціально-економічні відносини, що виникли між власником або уповноваженим ними органом і найманим працівником конкретного підприємства; це форма їх співробітництва з метою досягнення соціальної згоди і прогресу.

Компенсація – видача грошових сум і одноразових допомог працівникам за невикористану відпустку, зростання цін, при звільненні, поновленні на службі, при переведенні на іншу роботу і т.д.

Конфіскація – адміністративне стягнення, яке полягає в примусовій безоплатній передачі предмета, що став знаряддям вчинення чи об'єктом адміністративного правопорушення.

Крайня необхідність – це вимушене заподіяння шкоди правоохоронним інтересам з метою усунення небезпеки, що загрожує, якщо вона в даній обстановці не могла бути усунена іншими засобами і якщо заподіяна шкода є рівнозначною або менш значною, ніж відвернена. Частина 2 ст. 39 ККУ.

Кримінальна відповідальність – різновид юридичної відповідальності, обов'язок особи, яка вчинила злочин зазнати державного осуду в формі кримінального покарання.

Кримінальне покарання – захід державного примусу, що застосовується від іменні держави за вироком суду до особи, яка вчинила злочин, і полягає в передбаченому кримінальним законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Матеріальна відповідальність працівника – це один із видів юридичної відповідальності, що виражається в обов'язку працівників покрити повністю або частково матеріальну шкоду, що була заподіяна з їх вини.

Метод правового регулювання – сукупність прийомів і засобів правового впливу на суспільні відносини.

Необхідна оборона – дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищалась, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для

негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Неустойка – визначена законами або договором грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредиторіві в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, зокрема в разі прострочення виконання. Виступає одним із засобів забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством. Неустойкою може забезпечуватися лише дійсна вимога. Угода про неустойку має бути укладена в письмовій формі незалежно від форми основного зобов'язання.

Нікчемний правочин – окремий випадок недійсності правочину. Відповідно до ст. 215 ЦК, нікчемний правочин – це такий, недійсність якого встановлена законом і не вимагає її судового визнання.

Норма права – це загальнообов'язкове, формально виражене правило поведінки установлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, що забезпечується всіма заходами державного впливу.

Нормативно-правовий акт – офіційний акт волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин.

Нормативно-правовий договір – спільний акт-документ, що містить нові норми права, які встановлюються за взаємною домовленістю між правотворчими суб'єктами (результат двосторонньої або багатосторонньої угоди) із метою врегулювання певної життєвої ситуації, і забезпечується державою.

Опіка, піклування – влаштування дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів (глава 19 Сімейного кодексу України).

Згідно з Цивільним кодексом України (ст. 58, 59, 63), опіка встановлюється над малолітніми особами (неповнолітні до 14 років), які є сиротами або позбавленні батьківського піклування, та фізичними особами які визнані недієздатними.

Оплатне вилучення предмета – полягає в примусовому виучені предмета за рішенням суду і наступній реалізації з передачею вирученої суми колишньому власникові з вирахуванням витрат з реалізації виученого предмету.

Оспорюваний правочин – якщо недійсність правочину прямо не встановлено законом, але одна з сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, установлених законом, такий правочин може бути визнаний недійсним.

Оферта – пропозиція укласти договір, адресована одній або кільком конкретним особам із обов'язковим переліком усіх умов. Оферта зв'язує особу, що її направила, з адресатом із моменту її отримання останнім. Якщо повідомлення про відкликання оферти надійшло раніше або одночасно із самою офертою, вона вважається не отриманою. Якщо оферта отримана адресатом,

вона не може бути відкликаною протягом строку, встановленого для її акцепту, якщо інше не обумовлене в самій оферті або не впливає із сутності пропозиції чи обставинки, в якій вона була зроблена. Публічна оферта – пропозиція, яка містить істотні умови договору і з якої вбачається воля особи, що заявила таку пропозицію, укласти договір на зазначених умовах із будь-ким, хто відгукнеться.

Пеня – вид покарання, який застосовується за порушення строку платежів у цивільно-правових і фінансово-правових відносинах.

Підзаконний акт – акт, який видається відповідно до закону, на підставі закону, для конкретизації законодавчих розпоряджень та їх трактування або встановлення первинних норм.

Підприємницькі товариства – це товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність із метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Вони можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи (ст. 84 ЦК).

Піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які не досягли 14-ти років, які є сиротами або позбавленні батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

Податкові пільги – переваги, що надаються окремим платникам податків, включаючи можливість не сплачувати податок або сплачувати його у меншому розмірі. Норми законодавства, що визначають підстави, порядок і умови застосування пільг із податків і зборів, не можуть мати індивідуального.

Позбавлення спеціального права – основне адміністративне стягнення, яке накладається на громадян у разі грубого або систематичного порушення порядку користування цим правом. У межах адміністративного законодавства громадян може бути позбавленого права керування транспортними засобами та права полювання, це є однією з відмінностей цього стягнення від аналогічного виду кримінального покарання.

Попередження – найбільш м'який вид адміністративного покарання, що застосовується за вчинення незначних правопорушень, а також для осіб, що вперше вчинили проступок.

Постанова – один із видів підзаконних нормативно-правових актів, що ухвалюється органом виконавчої влади.

Право як юридичне явище – це система формально визначених норм (правил поведінки) і принципів, установлених або визначених державою як регулятори суспільних відносин, що забезпечується всіма заходами легального державного впливу або ж примусу.

Правова система – це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання.

Правовий прецедент – це акт-документ, що містить норми-звичаї, які санкціоновані державою і забезпечуються нею.

Правоздатність – передбачена нормами права здатність суб'єкта мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Правотворчість – це правова форма діяльності держави за участю громадського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм.

Правочин – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми.

Предмет правового врегулювання – це сукупність якісно однорідних суспільних відносин, урегульованих правовими нормами.

Принципи права – це закріплені у праві вихідні нормативно настановчі положення, що характеризують його зміст, основи, зазначені в ньому закономірності суспільного життя.

Прогул – нез'явлення на роботу чи відсутність на роботі понад три години протягом робочого дня без поважних причин.

Реституція – в цивільному праві повернення сторонам, що уклали угоду, всього одержаного ними за угодою у разі визнання її недійсною. За неможливості повернути одержане в натурі сторони мають відшкодувати у грошах, якщо інші наслідки недійсної угоди не передбачені законом. Цивільним правом передбачується двостороння реституція, тобто повернення всього одержаного повинні здійснити обидві сторони угоди.

Робочий час – це установлений законодавством відрізок календарного часу, протягом якого працівник відповідно до внутрішнього трудового розпорядку, графіка роботи та умов трудового договору повинен виконувати свої трудові обов'язки.

Санкція – частина норми, яка встановлює заходи (види та обсяг) державного примусу, що застосовуються в разі її порушення.

Система законодавства – це сукупність діючих на території певної держави нормативно-правових актів.

Сім'я (родина) – соціальна група, що складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних чи прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

Трудова правоздатність – здатність громадянина мати працю, права та обов'язки.

Трудовий договір – угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом (далі власник), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник – виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором й угодою сторін.

Трудовий стаж – тривалість роботи й інших видів діяльності, з якими пов'язується право людини, передусім, у сфері пенсійного забезпечення. Основним документом, що підтверджує стаж роботи, є трудова книжка, за відсутності якої або відповідних записів у ній трудовий стаж встановлюється на підставі інших документів, виданих за місцем роботи, служби, навчання, а також архівними установами.

Трудові правовідносини – це суспільні зв'язки, які виникають між працівником і роботодавцем із приводу реалізації першим своєї здібності до продуктивної праці, врегульовані нормами трудового права, а їх учасники виступають у ролі носіїв суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Трудові спори – це конфлікти між працівником і власником або між працівниками і роботодавцями із приводу застосування законодавства про працю або встановлення чи зміни умов праці, що розглядаються в установленому законом порядку.

Удаваний правочин – це правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили. Якщо цей факт буде встановлений, то відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони вчинили насправді.

Усиновлення (або удочеріння) – влаштування у сім'ях дітей, які залишилися без піклування рідних батьків. Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбачуваного статтею 282 Сімейного кодексу України.

Уявною обороною – визначаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання – ч. 1 ст. 37 КК.

Фізичні особи – індивіди (громадяни України, особи без громадянства, іноземці та особи з подвійним громадянством), які наділенні законом цивільною правоздатністю та дієздатністю.

Фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, що обумовлювались цим правочином.

Функції права – це основні напрями правового впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування.

Цивільне правовідношення – це зв'язок суб'єктів урегульованого правом суспільного відношення, що виражається в наявності них суб'єктивних прав і обов'язків.

Час відпочинку – це встановлений законом час, протягом якого працівники звільняються від виконання своїх трудових обов'язків і який вони можуть використовувати за власним розсудом. Трудове законодавство України регулює різні види часу відпочинку для того, щоб працівники могли відпочити і відновити свої фізичні та душевні сили для роботи.

Шлюб – це історично зумовлена, санкціонована й регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, яка визначає їх права та

обов'язки одного до іншого й щодо дітей. Відповідно до ст. 21 СК України шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Штраф – грошове стягнення, захід матеріального впливу, що застосовується у випадках і в порядку, встановлених законом або договором. У цивільному праві штраф є видом відповідальності, визначається у твердій сумі або у відсотку від суми порушення зобов'язання. У кримінальному праві штраф застосовується як основна або додаткова міра покарання, а також у разі заміни судом невідбутої частини покарання на більш м'яку та в деяких інших випадках.

Юридичні особи – організації, підприємства чи установи, що мають відокремлене майно, можуть від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав та виконувати обов'язки, бути позивачами та відповідачами у суді, арбітражі.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Договір банківського вкладу (для фізичних осіб)

м. _____ «___» _____ 20__ р.

_____, (вказати найменування банку) (надалі іменується «Банк») в особі _____, (вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, (вказати: статуту, довіреності, положення тощо) з однієї сторони, та _____, (вказати прізвище, ім'я та по батькові), що проживає за адресою: _____, (вказати місце проживання) (надалі іменується «Вкладник»), з іншої сторони, (в подальшому разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона») уклали цей Договір банківського вкладу (надалі іменується «Договір») про таке.

1. Вкладник передає Банку грошову суму у розмірі _____ грн (сума прописом і літерами) (надалі іменується «вклад») у день підписання цього Договору шляхом _____, а Банк приймає вклад і зобов'язується виплачувати Вкладникові суму вкладу та проценти на неї в порядку та на умовах, встановлених цим Договором.

2. Вид вкладу – строковий.

3. Вклад вноситься та оформлюється відповідно до банківських правил, встановлених для вкладів цього виду. Внесення вкладу за цим Договором підтверджується _____ шляхом _____ видачі _____ Вкладникові _____

4. Строк вкладу становить: _____ місяців з дня, наступного за днем укладення цього Договору.

5. Реквізити депозитного рахунку, який відкривається за цим Договором: _____.

6. Розмір процентів на вклад становить _____. Умови перегляду розміру процентів за вкладом _____

7. Проценти на вклад нараховуються в період з дня, наступного за днем укладення цього Договору, і до дня, що передує її поверненню.

8. Проценти на вклад виплачуються Вкладникові на його вимогу зі спливом кожного кварталу окремо від суми вкладу, а не витребувані у цей строк проценти збільшують суму вкладу, на яку нараховуються проценти.

Продовження додатка 1

9. При поверненні вкладу Вкладникові одночасно виплачуються всі нараховані проценти на дату повернення вкладу.

10. Виплата Вкладникові процентів на суму вкладу провадиться шляхом

---

11. Банк зобов'язується повернути вклад зі спливом строку вкладу.

12. Банк також зобов'язується видати вклад (або його частину) на першу вимогу Вкладника. У такому разі проценти виплачуються у розмірі

---

13. Вклад повертається Вкладнику при пред'явленні _____ шляхом _____ - _____

14. Якщо Вкладник не вимагає повернення вкладу зі спливом строку вкладу, цей Договір вважається продовженим на таких умовах:

---

15. Банк зобов'язується забезпечити повернення вкладу Вкладникові шляхом страхування ризику неповернення вкладу на таких умовах _____ в строк _____.

16. Банк зобов'язується надати Вкладнику інформацію про забезпечення повернення вкладу шляхом _____ в строк _____

---

17. Вкладник має право розпоряджатися вкладом як особисто, так і через свого представника.

18. У випадку порушення Договору, Сторона несе відповідальність, визначену цим Договором та (або) чинним законодавством України.

18.1. Порушенням Договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього Договору.

18.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення Договору, якщо воно сталося не з їх вини (умислу чи необережності).

18.3. Сторона вважається невинуватою і не несе відповідальності за порушення Договору, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання цього Договору.

19. Банк несе таку відповідальність за цим Договором _____

20. Вкладник несе таку відповідальність за цим Договором _____

---

21. Цей Договір підписується Сторонами та скріплюється печаткою Банку.

22. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту внесення вкладу Вкладником.

Продовження додатка 1

23. Строк цього Договору починає свій перебіг у момент, визначений у п. 22 цього Договору та закінчується

---

24. Закінчення строку цього Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії цього Договору.

25. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

26. Зміни у цей Договір набирають чинності з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

27. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, цей Договір може бути розірваний тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору, або на вимогу Вкладника.

28. Умови дострокового розірвання цього Договору _____.

29. Усі правовідносини, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, у тому числі пов'язані із дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регулюються цим Договором та відповідними нормами чинного законодавства України, а також звичаями ділового обороту, які застосовуються до таких правовідносин на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

30. Сторони несуть повну відповідальність за правильність вказаних ними у цьому Договорі реквізитів та зобов'язуються своєчасно у письмовій формі повідомляти іншу Сторону про їх зміну, а у разі неповідомлення несуть ризик настання пов'язаних із ним несприятливих наслідків.

31. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємними частинами і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі, підписані Сторонами та скріплені печаткою Банку.

Закінчення додатка 1

32. Усі виправлення за текстом цього Договору мають силу та можуть братися до уваги виключно за умови, що вони у кожному окремому випадку датовані, засвідчені підписами Сторін та скріплені печаткою Банку.

33. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у ____ автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу.

РЕКВІЗИТИ СТОРІН

БАНК

_____
_____
_____

ПІДПИСИ

За БАНК

Керівник _____ / _____ / М.П.

ВКЛАДНИК

_____
_____
_____

СТОРІН

ВКЛАДНИК

_____ / _____ /

Додаток 2
Договір банківського рахунку

М. _____ «___» _____ 20__ р.

_____, (найменування банку) іменований надалі «Банк»,
в особі _____, (посада, П.І.П.) діючого на підставі _____,
(Статуту, положення) з одного боку, і _____, (найменування
власника рахунку) іменований надалі «Клієнт», в особі
_____, (посада, П.І.П.) діючого на підставі _____,
(Статуту, положення) з іншого боку, уклали даний
договір про нижче наведене:

1. Предмет Договору. Загальні положення

1.1. За даним договором Банк зобов'язується приймати і зараховувати
поступаючі на рахунок, відкритий Клієнтові, кошти, виконувати
розпорядження Клієнта про перерахування й видачу відповідних сум з рахунку
й проведенні інших операцій по рахунку.

1.2. Банк вправі використати наявні на рахунку кошти, гарантуючи право
Клієнта безперешкодно розпоряджатися цими засобами.

1.3. Банк не має права визначати й контролювати напрямки використання коштів
Клієнта й установлювати інші не передбачені законом обмеження його права
розпоряджатися коштами за своїм розсудом.

1.4. Банк зобов'язується відкрити _____ рахунок (указати вид
рахунку) Клієнтові на таких умовах: _____ не пізніше

**2. Посвідчення права розпоряджатися коштами, що перебувають на
рахунку**

2.1. Права осіб, що здійснюють від імені Клієнта розпорядження про
перерахування й видачу засобів з рахунку, засвідчуються Клієнтом шляхом
надання Банку таких документів, передбачених законом, банківськими
правилами й даним договором: _____

Продовження додатка 2

2.2. Клієнт вправі дати розпорядження Банку про списання коштів з рахунку на вимогу третіх осіб, у тому числі пов'язаному з виконанням Клієнтом своїх зобов'язань перед цими особами. Банк приймає ці розпорядження за умови вказівки в них у письмовій формі необхідних даних, що дозволяють при пред'явленні відповідної вимоги ідентифікувати особу, що має право на її пред'явлення.

2.3. За даним договором дозволяється посвідчення прав розпорядження грошовими сумами, що перебувають на рахунку електронними засобами платежу та інших документів з використанням у них аналогів власноручного підпису, кодів, паролів і інших засобів, що підтверджують, що розпорядження дане уповноваженою особою.

3. Обов'язки Банку

Банк зобов'язується:

3.1. Здійснювати для Клієнта операції, передбачені для рахунків даного виду законом, установленим відповідно до його банківських правил й застосовуваними в банківській практиці звичаями ділового обороту.

3.2. Зараховувати грошові засоби, що надійшли на рахунок Клієнта, не пізніше дня, що слідує за днем надходження в банк відповідного платіжного документа;

3.3. За розпорядженням Клієнта видавати або перераховувати з рахунку кошти Клієнта не пізніше дня, що слідує за днем надходження в банк відповідного платіжного документа, якщо інші строки не передбачені законом і виданими відповідно до нього банківськими правилами.

4. Кредитування рахунку

4.1 Відповідно до даного договору Банк може здійснювати платежі з рахунку, незважаючи на відсутність коштів, тобто здійснювати кредитування рахунку. У цьому випадку Банк вважається надавшим Клієнтові кредит на відповідну суму до дня здійснення такого платежу.

4.2. Права та обов'язки сторін, пов'язані із кредитуванням рахунку, регулюються законодавством про позику і кредит.

5. Оплата витрат Банку на здійснення операцій по рахунку

5.1. Клієнт оплачує послуги Банку за здійснення операцій з коштами, які перебувають на рахунку, у такому розмірі:

Продовження додатка 2

5.2. Плата за послуги Банку, передбачена підпунктом 5.1., стягується Банком після закінчення кожного кварталу з коштів Клієнта, що перебувають на рахунку.

6. Відсотки за користування Банком коштами, що перебувають на рахунку

6.1. За користування коштами, що перебувають на рахунку Клієнта, Банк сплачує відсотки, сума яких зараховується на _____.

Сума відсотків зараховується на рахунок після закінчення

6.2. Відсотки, зазначені в підпункті 6.1. сплачуються Банком у такому розмірі: _____

7. Залік зустрічних вимог Банку і Клієнта по рахунку

7.1. Грошові вимоги Банку до Клієнта, пов'язані із кредитуванням рахунка і оплатою послуг банку, а також вимоги Клієнта до Банку про сплату відсотків за користування коштами припиняються заліком.

7.2. Залік зазначених вимог здійснюється Банком. Банк зобов'язаний інформувати Клієнта про зроблений залік у такому порядку й у такий термін

---

8. Підстави списання коштів з рахунку. Черговість списання

8.1. Списання коштів з рахунку здійснюється Банком на підставі розпорядження Клієнта.

8.2. Без розпорядження Клієнта списання коштів, що перебувають на рахунку, допускається за рішенням суду, у випадках, установлених законом, а також у таких погоджених сторонами випадках: _____

8.3. При наявності на рахунку коштів, сума яких достатня для задоволення всіх вимог, пред'явлених до рахунку, списання цих засобів з рахунку здійснюється в порядку надходження розпоряджень Клієнта й інших документів на списання (календарна черговість).

Продовження додатка 2

8.4. При недостатності коштів на рахунку для задоволення всіх пред'явлених вимог списання коштів здійснюється в такій черговості:

- у першу чергу – списання за виконавчими документами, що передбачає перерахування або видачу коштів з рахунку для задоволення вимог про відшкодування шкоди, заподіяного життю й здоров'ю, а також вимог про стягнення аліментів;
- у другу чергу – списання за виконавчими документами, що передбачає перерахування або видачу коштів для розрахунків з виплати вихідної допомоги й оплаті праці з особами, що працюють за трудовим договором, у тому числі за контрактом, з виплати винагород за авторським договором;
- у третю чергу – списання за платіжними документами, що передбачає платежі в бюджет і в позабюджетні фонди;
- у четверту чергу – списання за виконавчими документами, що передбачає задоволення інших грошових вимог;
- у п'яту чергу – здійснюється списання за іншими платіжними документами у порядку календарної черги.

Списання засобів з рахунку за вимогами, що ставляться до однієї черги, здійснюється в порядку календарної черговості надходження документів.

9. Відповідальність банку за затримку зарахування необґрунтоване списання коштів. Банківська таємниця

9.1. У випадках несвоєчасного зарахування на рахунок, що надійшли Клієнтові коштів або їхнього необґрунтованого списання Банком з рахунку Банк зобов'язаний на вимогу Клієнта зарахувати відповідну суму на рахунок, а також сплатити на цю суму відсотки й відшкодувати збитки відповідно до чинного законодавство.

9.2. Банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій по рахунку і відомостей про Клієнта.

9.3. Відомості про операції й рахунки можуть бути надані тільки самому Клієнтові або його представникам, а іншим особам, у тому числі державним органам і їхнім посадовим особам, – винятково у випадках і в порядку, передбачених законом.

9.4. У випадку розголошення Банком відомостей, що становлять банківську таємницю, Клієнт, має право зажадати від Банку повного відшкодування заподіяних збитків, а у випадках, передбачених законом, – також компенсації моральної шкоди.

Закінчення додатка 2

10. Заключні положення

10.1. Обмеження прав Клієнта на розпорядження коштами, що перебувають на рахунку, не допускається, за винятком випадків накладення арешту на рахунок за рішенням суду або призупинення операцій по рахунку у випадках, передбачених законом.

10.2. Даний договір розривається за заявою Клієнта в будь-який час.

10.3. Банк має право зажадати розірвання даного договору у випадках:

- коли сума коштів, що зберігаються на рахунку Клієнта, виявиться нижче наступної суми: _____ і якщо така сума не буде відновлена протягом місяця від дня попередження про це Клієнта;
- при відсутності операцій по цьому рахунку протягом року.

10.4. Залишок коштів на рахунку видається Клієнтові або за його вказівкою перераховується на інший рахунок не пізніше семи днів після одержання відповідної письмової заяви Клієнта.

10.5. Розірвання даного договору є підставою для закриття рахунку Клієнта.

10.6. Даний договір складений в ____-х екземплярах і набуває чинності з моменту його підписання сторонами договору.

10.7. Адреси й банківські реквізити сторін:

Банк: _____

Клієнт: _____

Підписи Сторін:

Банк

Клієнт

_____

_____

М.П.

М.П.

Додаток 3
Договір дарування

м. _____ «____» _____ 20__ р.

Сторони:

Дарувальник _____ (повна назва юридичної чи ПБ фізичної особи)
в особі _____, (посада та ПБ) діючого на підставі _____,
(статуту, довіреності, положення) з однієї сторони, та

Обдаровуваний _____ (повна назва юридичної чи ПБ фізичної особи)
в особі _____, (посада та ПБ) діючого на підставі _____
(статуту, довіреності, положення) з другої сторони,
уклали цей Договір про таке:

1. Предмет Договору

1.1. Дарувальник зобов'язується безоплатно передати Обдаровуваному майно у власність, склад якого, а також порядок та умови передачі визначаються цим Договором.

1.2. Предметом дарування за цим Договором є таке майно:

1.3. Дарувальник гарантує, що предмет дарування належить йому по праву приватної власності, не знаходиться під заборобою відчуження, арештом, не є предметом застави або іншим засобом забезпечення виконання зобов'язань перед будь-якими фізичними чи юридичними особами, державними органами або державою, а також не обтяжений будь-яким іншим способом, передбаченим чинним в Україні законодавством.

1.4. Право власності на предмет дарування належить Дарувальнику на підставі _____

1.5. Сторони визначають вартість предмета дарування у сумі _____

2. Строк, порядок передачі та прийняття предмета дарування

2.1. Дарувальник зобов'язаний передати предмет дарування протягом _____ днів з моменту укладення цього Договору.

2.2. Передача предмета дарування здійснюється таким чином _____.

2.3. Витрати пов'язані з передачею предмета дарування несе Дарувальник (Обдаровуваний).

Продовження додатка 3

2.4. Право власності в Обдаровуваного на предмет дарування виникає в момент його прийняття (нотаріального посвідчення, державної реєстрації цього Договору).

3. Права та обов'язки Сторін

3.1. Обов'язки Дарувальника:

3.1.1. Передати Обдаровуваному предмет дарування в порядку та на умовах, визначених у цьому Договорі.

3.1.2. Повідомити Обдаровуваного про всі відомі йому недоліки предмета дарування, або особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна Обдаровуваного або інших осіб.

3.1.3. Відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування предметом дарування, у тому разі якщо він не повідомив про відомі йому недоліки або особливі властивості предмета дарування.

3.2. Права Дарувальника:

3.2.1. Відмовитись від передання предмета дарування в майбутньому, якщо після укладення цього Договору його майновий стан значно погіршився.

3.3. Права Обдаровуваного:

3.3.1. У разі настання строку передачі предмета дарування, вимагати від Дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості.

3.3.2. Вимагати відшкодування шкоди, завданої майну, та шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування предметом дарування, у разі коли Дарувальник, якому було відомо про недоліки або особливі властивості предмета дарування, не повідомив про них обдаровуваного.

4. Відповідальність Сторін

4.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність визначену цим Договором та чинним законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

4.2. Сторони не несуть відповідальність за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається не винуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

4.3. Жодна із Сторін не несе відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх зобов'язань за цим Договором, якщо це невиконання чи неналежне виконання зумовлено дією обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин). Сторона, для якої склались форс-мажорні обставини, зобов'язана не пізніше _____ календарних днів з дати настання таких обставин повідомити у письмовій формі іншу Сторону.

Продовження додатка 3

5. Строк дії Договору та інші умови

5.1. Договір набуває чинності з моменту його підписання Сторонами і діє до _____ моменту повного виконання Сторонами своїх зобов'язань за цим Договором.

5.2. Умови даного Договору можуть бути змінені за взаємною згодою Сторін з обов'язковим складанням письмового документа.

5.3. Усі спори, що пов'язані з цим Договором вирішуються шляхом переговорів між Сторонами. Якщо спір не може бути вирішений шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору, визначеному відповідним чинним законодавством України.

5.4. Даний Договір укладено у двох (трьох) оригінальних примірниках, по одному для кожної із сторін.

5.5. У випадках, не передбачених даним Договором, сторони керуються нормами чинного законодавства.

Закінчення додатка 3

Місцезнаходження та реквізити Сторін

Дарувальник

Назва _____

Юридична адреса _____

Код ЄДРПОУ _____

Св-во платника ПДВ № _____

(Св-во платника єдиного податку № _____)

ІПН _____

Розрахунковий _____ рахунок

в _____

МФО _____

Поштова адреса _____

Телефон _____

М.П.

Обдарований

Назва _____

Юридична адреса _____

Код ЄДРПОУ _____

Св-во платника ПДВ № _____

(Св-во платника єдиного податку № _____)

ІПН _____

Розрахунковий _____ рахунок

в _____

МФО _____

Поштова адреса _____

Телефон _____

М.П.

Додаток 4
Договір довічного утримання

м. _____ «___» _____ 20 ____ р.

Громадянин України _____ (вказати прізвище, ім'я та по батькові) _____, що проживає за адресою: _____ (вказати місце проживання) _____, (надалі іменується «Відчужувач»), з однієї сторони, та громадянин України _____ (вказати прізвище, ім'я та по батькові) _____, що проживає за адресою: _____ (вказати місце проживання) _____, (надалі іменується «Набувач»), з іншої сторони, (в подальшому разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона») уклали цей Договір довічного утримання (надалі іменується «Договір») про таке:

1. Відчужувач передає у власність Набувачеві визначену у п. 2 цього Договору квартиру, яка належить Відчужувачу на праві приватної власності (надалі іменується «квартира»), а Набувач взамін цього зобов'язується в порядку та на умовах, визначених цим Договором, довічно забезпечувати Відчужувача утриманням та доглядом.

2. Квартира, що передається за цим Договором, складається з _____ жилих кімнат. Площа квартири, що відчужується, становить: загальна – _____ (_____) квадратних метрів, жила – _____ (_____) квадратних метра.

3. Відчужувач засвідчує, що квартира на момент укладання цього Договору належить йому на праві приватної власності на підставі _____, що підтверджується _____, а також те, що садиба не перебуває під заборонаю відчуження, арештом, не є предметом застави та іншим засобом забезпечення виконання зобов'язань перед будь-якими фізичними або юридичними особами, державними органами і державою, а також не є предметом будь-якого іншого обтяження чи обмеження, передбаченого чинним в Україні законодавством.

4. Сторони визначили ціну квартири у розмірі _____ (_____) грн. Оціночна (інвентаризаційна, балансова) вартість садиби за цим Договором

Закінчення додатка 4

становить _____, що підтверджується _____

5. Набувач зобов'язується довічно утримувати Відчужувача, забезпечуючи його харчуванням, одягом, лікуванням, доглядом, необхідною допомогою, які деталізовані у Додатку № ____ до цього Договору в порядку та на умовах, передбачених у зазначеному Додатку до цього Договору, а також залишити в безоплатному довічному користуванні Відчужувача одну житлову кімнату у квартирі, що передається за цим Договором, розміром _____ кв. м, позначену у плані, що є Додатком № ____ до цього Договору, цифрою _____.

6. Грошова оцінка матеріального забезпечення, яке має щомісячно надаватися Відчужувачеві, _____ визначена _____ Сторонами _____ у розмірі _____ (_____) грн. на місяць. Зазначена оцінка підлягає індексації у порядку, встановленому законом.

7. Відчужувач передає Набувачу садибу в строк _____ шляхом _____ в порядку _____.

8. Цей Договір підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню та державній реєстрації і набирає чинності з моменту такої реєстрації у встановленому чинним законодавством порядку.

9. Набувач стає власником садиби з моменту державної реєстрації цього Договору.

10. Цей Договір може бути розірваний в порядку та на підставах, передбачених чинним законодавством.

11. Витрати за складанням, посвідченням та реєстрацією цього Договору покладаються на _____.

12. Сторони цим підтверджують, що вони ознайомлені із відповідними положеннями чинного законодавства України щодо договорів довічного утримання та повністю розуміють їх зміст.

13. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у тій самій формі, що і цей Договір.

14. Цей Договір складений українською мовою, на ____ сторінках у ____ примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу.

Підпис: _____

Підпис: _____

Додаток 5

Договір зберігання

м. _____ «___» _____ 20__ р.

_____ (назва підприємства, організації, установи) (надалі іменується «Поклажодавець») в особі _____, (посада, прізвище, ім'я, по батькові) що діє на підставі _____, з одного боку, та _____ (назва підприємства, організації, установи) (надалі іменується «Зберігач») в особі _____, (посада, прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з другого боку, уклали цей Договір відповідального зберігання (надалі іменується «Договір») про таке.

1. Предмет Договору

1.1. У порядку та на умовах, визначених цим Договором згідно з відповідними документами, які є невід'ємною частиною цього Договору, Поклажодавець передає, а Зберігач приймає на відповідальне зберігання _____ у кількості _____ (надалі іменується «майно»), вартістю, згідно з прибутковими або супроводжувальними документами.

2. Права та обов'язки зберігача

2.1. Зберігач зобов'язаний:

2.1.1. Вживати всіх необхідних заходів для забезпечення зберігання майна в період дії цього Договору.

2.1.2. Зберігати майно окремо від інших речей, з виконанням усіх необхідних умов, які забезпечують збереження майна Поклажодавця.

2.1.3. Нести відповідальність за втрату або ушкодження майна Поклажодавця, що знаходиться у Зберігача, незалежно від причини ушкодження або втрати, з моменту одержання майна від Поклажодавця до закінчення його зберігання.

2.1.4. Повернути майно Поклажодавцю за першою вимогою останнього.

2.2. Якщо при прийманні Зберігачем майна, переданого Поклажодавцем, в цьому майні виявляться ушкодження або недоліки, котрі можуть бути виявлені при поверхневому огляді, а також у випадку спричинення будь-ким пошкоджень майну Поклажодавця, Зберігач зобов'язаний вжити заходів щодо охорони прав Поклажодавця, зібрати необхідні докази і повідомити Поклажодавця про такі порушення. Якщо Зберігач своєчасно не повідомить Поклажодавця, він несе відповідальність за збитки, спричинені Поклажодавцю через таке неповідомлення.

Продовження додатка 5

2.3. Зберігач не має права користуватись майном, крім випадків, узгоджених з Поклажодавцем, за умови, що таке узгодження оформляється письмово.

3. Обов'язки поклажодавця

3.1. Поклажодавець зобов'язаний:

3.1.1. Надати Зберігачу майно не пізніше, ніж через ____ днів після офіційного повідомлення Зберігача.

3.1.2. Після закінчення строку дії Договору забрати у Зберігача майно.

3.1.3. Якщо виконання цього Договору переривається внаслідок грубого порушення Поклажодавцем своїх зобов'язань, Поклажодавець зобов'язаний компенсувати Зберігачеві завдані збитки.

3.2. Поклажодавець має право у будь-який час вимагати у Зберігача повністю або частково майно, яке знаходиться на зберіганні.

4. Розрахунок і порядок оплати

4.1. За зберігання майна Поклажодавець сплачує Зберігачу кошти у розмірі _____ грн. у місяць.

4.2. Оплата здійснюється не пізніше _____ шляхом перерахування передбачених у п. 4.1 сум коштів на поточний рахунок Зберігача або акцепту платіжної вимоги.

5. Відповідальність Сторін

5.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним в Україні законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

Продовження додатка 5

5.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

5.3. Зберігач несе відповідальність за збереження і цілісність майна з дати передачі на зберігання і до дати повернення Поклажодавцю. У випадку знищення або ушкодження майна, яке зберігається, або його частини, Зберігач повинен за свій рахунок повернути Поклажодавцю рівну кількість аналогічного майна в належному стані.

5.4. У випадку відмови Зберігача прийняти майно на зберігання останній повинен виплатити Поклажодавцю неустойку у розмірі 10 % від вартості майна.

Закінчення додатка 5

5.5. У випадку неповернення майна Поклажодавцеві за першою вимогою, Зберігач повинен виплатити Поклажодавцю неустойку у розмірі 0,5 % від вартості майна за кожний день затримки.

5.6. Якщо Зберігач зазнає в результаті зберігання майна збитків внаслідок властивостей майна, про які він не знав і не повинен був знати, Поклажодавець повинен відшкодувати Зберігачу ці збитки.

6. Вирішення спорів

6.1. Усі спори, що пов'язані із цим Договором, його укладанням або такі, що виникають у процесі виконання умов цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між представниками Сторін. Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору у порядку, визначеному відповідним чинним в Україні законодавством.

7. Строк дії Договору та інші умови

7.1. Цей Договір набуває чинності з моменту його підписання і діє до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань за цим Договором.

7.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

7.3. Зміни в цей Договір можуть бути внесені за взаємною згодою Сторін, що оформляється додатковою угодою до цього Договору.

7.4. Зміни та доповнення, додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані уповноваженими на те представниками Сторін.

7.5. Усі правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним, регламентуються нормами чинного в Україні законодавства.

7.6. Цей Договір складений українською мовою, на ____ сторінках у ____ примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Поклажодавець

_____
_____
_____

Зберігач

_____
_____
_____

Підписи

сторін

Поклажодавець

_____/_____/

М.П.

Зберігач

_____/_____/

М.П.

Додаток 6
Договір контрактації сільськогосподарської продукції

м. _____ «___» _____ 20__р.

Цей Договір контрактації сільськогосподарської продукції (надалі – «Договір») укладено між _____, (надалі – «ВИРОБНИК») в особі _____, що діє на підстав _____, з однієї сторони, та _____, (надалі – «КОНТРАКТАНТ») в особі _____, що діє на підставі _____, з іншої сторони, про таке:

1. Предмет Договору

1.1. За цим Договором ВИРОБНИК зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію (далі – Товар) і передати її у власність КОНТРАКТАНТУ або визначеному ним одержувачеві, а КОНТРАКТАНТ зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

1.2. Предметом Договору є такий Товар:

_____ у кількості _____;
_____ у кількості _____;
_____ у кількості _____.

2. Якість, обсяг (кількість) та терміни поставки

2.1. ВИРОБНИК гарантує якість поставленого Товару та його відповідність встановленим вимогам та стандартам. Якість Товару встановлюється на момент отримання Товару КОНТРАКТАНТОМ та оформлення акту прийому-передачі.

2.2. Товар за якістю повинен відповідати _____ (найменування стандартів, вимоги до якості Товару).

2.3. Гранично допустимий вміст у Товарі шкідливих речовин _____

2.4. ВИРОБНИК зобов'язаний забезпечити відповідність Товару встановленим екологічним та санітарним вимогам, що підтверджується такими документами при передачі Товару: _____

2.5. У разі поставки Товару неналежної якості КОНТРАКТАНТ має право: _____ (відмовитися від прийняття Товару, відмовитися від прийняття Товару неналежної якості тощо).

Продовження додатка 6

2.6. Товар повинен бути поставлений КОНТРАКТАНТУ у такі строки:

_____ – до _____ 20__ р.
_____ – до _____ 20__ р.
_____ – до _____ 20__ р.
_____ – до _____ 20__ р.
_____ – до _____ 20__ р.

2.7. ВИРОБНИК має право на дострокову поставку кожної партії Товару з обов'язковим повідомленням КОНТРАКТАНТА про це в термін _____ з моменту _____

3. Обов'язки контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції

3.1. КОНТРАКТАНТ надає ВИРОБНИКУ такі матеріальні ресурси (послуги), які ВИРОБНИК зобов'язується використовувати при виробництві Товару:

– насіння в кількості _____ за ціною _____ за _____, загальною вартістю _____, у т.ч. ПДВ _____, у строк до _____;
– мінеральні добрива у кількості _____ за ціною _____ за _____, загальною вартістю _____, у т.ч. ПДВ _____, у строк до _____;
– засоби захисту рослин в кількості _____ за ціною _____ за _____, загальною вартістю _____ у т.ч. ПДВ _____, у строк до _____;
– _____ у кількості _____ за ціною _____ за _____, загальною вартістю _____ у т.ч. ПДВ _____, у строк до _____;
– послуги з _____ у кількості _____ за ціною _____ за _____, загальною вартістю _____, у строк до _____

3.2. Поставка матеріальних ресурсів здійснюється на умовах _____ (ІНКОТЕРМС – 2013).

Транспортування матеріальних ресурсів здійснюється за рахунок _____ (КОНТРАКТАНТА, ВИРОБНИКА).

3.3. КОНТРАКТАНТ надає ВИРОБНИКУ _____ (готівковою, у безготівковому порядку) передоплату в розмірі _____.

3.4. У випадку поставки КОНТРАКТАНТОМ ВИРОБНИКУ неякісних матеріальних ресурсів (послуг) ВИРОБНИК повинен після встановлення такого факту негайно повідомити Контрактанта в письмовій формі, а КОНТРАКТАНТ зобов'язаний протягом _____ календарних днів надати довірену особу для складання визначення вини сторін та складання відповідного акту.

Продовження додатка 6

4. Ціна та порядок розрахунків

4.1. Ціна Товару становить _____ за _____, в т.ч. ПДВ. Загальна вартість Товару становить _____, у т.ч. ПДВ _____.

4.2. У разі, якщо ринкова ціна на день передачі Товару _____ (більша, менша) від ціни, зазначеної в договорі, більш ніж на _____ %, то ціна кожної партії Товару визначається в розмірі _____ % від ринкової ціни.

Для умов цього Договору ринкова ціна визначається як середня ціна _____ (назва оптового, роздрібного ринку або міста, області), що визначається за даними _____ («Агроогляд +», адміністрації ринку, управління статистики) на день поставки партії Товару.

4.3. Розрахунки за кожну поставлену партію Товару здійснюються протягом _____ з моменту _____

4.4. Розрахунки здійснюються _____ (готівкою, у безготівковому порядку).

4.5. При здійсненні розрахунків за першу (перші партії) Товару зобов'язання Контрактанта з оплати зменшуються на суму авансу та на вартість наданих Виробнику товарів (послуг).

5. Умови поставки товару

5.1. Поставка здійснюється на умовах _____ (ІНКОТЕРМС – 2000).

5.2. Транспортування Товару здійснюється за рахунок _____ (ВИРОБНИКА, КОНТРАКТАНТА).

5.3. Перехід права власності на Товар відбувається в момент _____ (навантаження, відвантаження) Товару КОНТРАКТАНТУ та підписання відповідної документації.

5.4. Ризик випадкової загибелі Товару несе власник Товару.

5.5. Прийом – передача Товару здійснюється шляхом підписання _____ (акту приймання-передачі, накладної).

6. Вимоги до тари та упаковки

6.1. Товар повинен бути затарений і спакований ВИРОБНИКОМ таким чином, щоб виключити псування та \ або знищення його на період поставки до прийняття товару КОНТРАКТАНТОМ.

6.2. Товар повинен бути затарений та упакований _____ (наявність тари та упаковки, мішки, ящики тощо).

6.3. Вартість тари та пакування _____ (входить, не входить) до ціни товару.

6.4. Тара, в якій був поставлений Товар _____ (не підлягає або підлягає поверненню та у який строк).

Продовження додатка 6

7. Термін дії Договору

7.1. Цей Договір набирає чинності з моменту підписання його сторонами і діє до _____ (вказати точну дату).

7.2. Договір не може бути розірваний за вимогою однієї із сторін.

8. Відповідальність Сторін

8.1. За порушення умов Даного Договору винна сторона відшкодовує спричинені цим збитки, у тому числі неотриманий прибуток, у порядку, передбаченому чинним законодавством.

8.2. За прострочення оплати за Договором КОНТРАКТАНТ зобов'язується сплатити пеню у розмірі _____ за кожен день прострочення.

8.3. За прострочення поставки Товару, ВИРОБНИК зобов'язується сплатити пеню за кожен день прострочення у розмірі _____ від вартості недопоставленої продукції.

8.4. Відповідальність за порушення умов повернення тари: _____

8.5. За необґрунтовану відмову, не передбачену умовами Договору, від прийняття Товару КОНТРАКТАНТ сплачує штраф у розмірі _____

8.6. У разі ненадання або часткового ненадання КОНТРАКТАНТОМ ВИРОБНИКУ товарів (послуг) ВИРОБНИК звільняється від зобов'язань поставити Товар повністю або у відповідній частині.

8.7. За порушення інших умов Даного Договору винна сторона несе наступну відповідальність: _____

9. Форс-мажорні обставини

9.1. Сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання зобов'язань за цим Договором, якщо таке невиконання стало наслідком дії нездоланної сили, тобто подій, настання яких сторони неспроможні були передбачити і попередити (пожежі, повені, землетруси, інші стихійні явища природи, воєнні дії тощо).

9.2. ВИРОБНИК звільняється від відповідальності за часткове або повне невиконання зобов'язань за цим Договором з поставки Товару за наступних несприятливих, нетипових для цієї місцевості погодних умов: _____. У такому разі ВИРОБНИК повинен відшкодувати Контрактанту отримані аванс та вартість матеріальних ресурсів.

Закінчення додатка 6

10. Заключні положення

10.1. Усі спори між сторонами, з яких не було досягнуто згоди, розв'язуються відповідно до законодавства України у судовому порядку.

10.2. Умови Договору можуть бути змінені за взаємною згодою сторін. Такі зміни викладаються письмово та підписуються обома сторонами.

10.3. Жодна із сторін не має права передавати свої права за цим Договором третій стороні без письмової згоди другої сторони.

10.4. Цей Договір складено у двох оригінальних примірниках, по одному для кожної з сторін.

10.5. У випадках, не передбачених цим Договором, сторони керуються чинним законодавством України.

10.6. ВИРОБНИК _____ (є, не є) платником податку на прибуток за ставкою _____ відсотків відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Юридичні адреси та банківські реквізити Сторін

Виробник

Контрактант

_____

_____

Адреса:

Адреса:

Рах. №

Рах. №

В

В

МФО

МФО

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Додаток 7
Договір купівлі-продажу

м. _____ «___» _____ 20__ р.

Сторони:

Продавець _____ (повна назва юридичної чи ПБ фізичної особи) в особі _____, (посада та ПБ) діючого на підставі _____, (статуту, довіреності, положення) з однієї сторони, та

Покупець _____ (повна назва юридичної чи ПБ фізичної особи) в особі _____, діючого на підставі _____ з другої сторони, уклали цей Договір про таке:

1. Предмет Договору

1.1. Продавець зобов'язується передати належний йому товар у власність Покупцеві, а Покупець зобов'язується прийняти товар та сплатити за нього на умовах Договору.

2. Відомості про товар

2.1. Найменування _____

2.2. Кількість товару:

2.2.1. Одиниця виміру кількості товару _____

2.2.2. Загальна кількість товару _____

2.3. Асортимент _____

2.4. Якість товару, що передається Продавцем повинна відповідати _____ сертифікат виготовлення /технічні умови/ зразок).

Підтвердженням якості товару є _____

2.5. Гарантійний строк експлуатації (придатності, зберігання) з моменту _____ виготовлення (отримання товару покупцем/експлуатації) становить _____

2.6. Комплектність товару, що передається Покупцю _____, визначається за _____ (технічні умови та ін).

2.7. Тара та пакування.

Продовження додатка 7

2.7.1. Товар повинен бути затарений та упакований Продавцем таким чином, щоб виключити псування або знищення його на період від передачі до прийняття товару Покупцем.

3. Порядок передачі товару

3.1. Продавець зобов'язаний:

– передати товар Покупцю у повному обсязі протягом _____ днів з моменту ____ оплати /укладання договору _____ (місце передачі товару);

– забезпечити покупця такими документами щодо товару _____

3.2. Перехід права власності відбувається в момент передачі товару /оплати/, що оформляється видатковою накладною /актом прийому-здачі/.

4. Ціна та умови оплати

4.1. Ціна за одиницю товару _____

4.2. Загальна ціна товару, що продається за цим Договором _____, у тому числі ПДВ.

4.3. Попередня оплата в розмірі _____ % від ціни договору має бути перерахована Продавцю протягом _____ з моменту _____. Остаточний термін оплати складає _____ з моменту _____

4.4. Покупець здійснює оплату на умовах _____

5. Права та обов'язки Сторін

5.1. Обов'язки Продавця:

5.1.1. Передати Покупцеві товар, визначений цим Договором.

5.1.2. Попередити Покупця про всі права третіх осіб на товар, що продається.

Продовження додатка 7

5.1.3. Зберігати товар, якщо право власності переходить до Покупця раніше від передання товару.

5.1.4. Замінити товар неналежної якості, протягом _____ днів з моменту отримання обґрунтованої претензії від Покупця, або повернути вартість товару неналежної якості, згідно з цінами зазначеними в п. 4.1. Договору.

5.2. Обов'язки Покупця:

5.2.1. Прийняти товар, крім випадків, коли він має право вимагати заміни товару або право відмови від договору.

Продовження додатка 7

5.2.2. Оплатити товар згідно з умовами, визначеними у п. 4 Договору.

5.3. Права Продавця:

5.3.1. Вимагати від Покупця прийняття товару, що відповідає умовам визначеним в п. 2 Договору.

5.4. Права Покупця:

5.4.1. Вимагати від Продавця передачі товару, що відповідає умовам визначеним у п. 2 Договору.

5.4.2. Вимагати від Продавця виконання інших зобов'язань згідно з Договором.

6. Відповідальність Сторін

6.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

6.2. Сторони не несуть відповідальність за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається не винуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

6.3. Жодна із Сторін не несе відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх зобов'язань за цим Договором, якщо це невиконання чи неналежне виконання зумовлені дією обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин). Сторона, для якої склались форс-мажорні обставини, зобов'язана не пізніше ____ календарних днів з дати настання таких обставин повідомити у письмовій формі іншу Сторону.

6.4. Якщо якість виробу не відповідає умовам зазначеним у п. ____ Продавець сплачує Покупцю штраф у розмірі ____ % від вартості неякісного товару, а також безоплатно усуває недоліки у ____ денний строк з моменту отримання обґрунтованої претензії від Покупця.

6.5. За порушення строків передачі товару Продавець сплачує штраф у розмірі _____ грн. за кожен день прострочення передачі.

6.6. За необґрунтовану відмову від розрахунку за товар Покупець виплачує пеню у розмірі ____ % від суми відмови (але не більше подвійної облікової ставки НБУ, що діяла на момент прострочення), за кожен день прострочення.

6.7. За односторонню необґрунтовану відмову від виконання своїх зобов'язань, що впливають з цього Договору, винна Сторона несе відповідальність у вигляді штрафу в розмірі ____ % від ціни товару, зазначеної у п.4.2. цього Договору.

Закінчення додатка 7

7. Строк дії Договору та інші положення

7.1. Договір набуває чинності з моменту його підписання Сторонами.

7.2. Умови даного Договору можуть бути змінені за взаємною згодою Сторін з обов'язковим складанням письмового документу.

7.3. Дострокове розірвання Договору можливе лише за письмовою згодою Сторін, якщо інше не встановлено Договором або законодавством України.

7.4. Усі спори, що пов'язані з цим Договором, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами. Якщо спір не може бути вирішений шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору, визначеному відповідним чинним законодавством України.

7.5. Продавець має статус платника податку на прибуток підприємств на загальних засадах /платника єдиного податку за ставкою 6 % (10 %).

7.6. Покупець має статус платника податку на прибуток підприємств на загальних засадах /платника єдиного податку за ставкою 6 % (10 %).

7.7. Цей Договір укладено у двох оригінальних примірниках, по одному для кожної із Сторін.

7.8. У випадках, не передбачених даним Договором, сторони керуються нормами чинного законодавства.

7.9. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

Місцезнаходження та реквізити Сторін

Продавець

Назва _____

Юридична

адреса _____

Код ЄДРПОУ _____

Св-во _____ платника _____ ПДВ

№ _____

(Св-во платника єдиного податку № _____)

ПІН _____

Розрахунковий рахунок

в _____

МФО _____

Поштова

адреса _____

М.П.

Покупець

Назва _____

Юридична

адреса _____

Код ЄДРПОУ _____

Св-во _____ платника _____ ПДВ

№ _____

(Св-во платника єдиного податку № _____)

ПІН _____

Розрахунковий рахунок

в _____

МФО _____

Поштова

адреса _____

М.П.

Додаток 8
Договір фінансового лізингу

М. _____ «___» _____ 20__ р.
_____, яке в подальшому іменується (повна назва підприємства) «ЛІЗИНГОДАВЕЦЬ», в особі _____, який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, та _____ (прізвище, ім'я та по батькові) _____, що в подальшому іменується (повна назва підприємства) «ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ», в особі _____, який діє на підставі Статуту, з другої сторони, надалі – Сторони, _____ (прізвище, ім'я та по батькові) керуючись чинним законодавством України, уклали цей договір (надалі – Договір) про таке:

1. Предмет Договору

1.1. ЛІЗИНГОДАВЕЦЬ передає ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧУ, а ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ отримує від ЛІЗИНГОДАВЦЯ в платне користування на умовах фінансового лізингу (далі – Лізинг) майно _____ (надалі – Назва майна).

1.2. ОБЛАДНАННЯ, що передається в лізинг, придбано на підставі наданого ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ «Замовлення на обладнання» та відповідно до Договору поставки обладнання № _____ від «___» _____ 20__ р., укладеним між ЛІЗИНГОДАВЦЕМ, ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ та _____ (повна назва Постачальника).

1.3. Вартість ОБЛАДНАННЯ, що передається в лізинг, становить ____ гривень, без ПДВ _____ (сума прописом).

2. Загальні положення

2.1. ОБЛАДНАННЯ передається ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧУ в лізинг за цільовим призначенням, а саме – для реалізації інноваційного проекту «_____» за інноваційним договором № _____ від «___» _____ 20__ р., що укладений між _____, (повна назва відділення Держіннофонду) ЛІЗИНГОДАВЦЕМ та ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ.

3. Строк лізингу

3.1. Строк лізингу – з моменту передачі ОБЛАДНАННЯ в лізинг, яким є дата підписання Сторонами «Акту приймання-передачі обладнання в лізинг» до «___» _____ 20__ р.

4. Лізингова плата

4.1. ОБЛАДНАННЯ передається ЛІЗИНГОДАВЦЕМ і приймається у лізинг ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ на умовах сплати ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ ЛІЗИНГОДАВЦЮ лізингової плати за користування ОБЛАДНАННЯМ шляхом перерахування лізингових платежів ЛІЗИНГОДАВЦЮ.

4.2. Розмір, строки та порядок сплати ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ лізингових платежів ЛІЗИНГОДАВЦЮ встановлюється в «Розрахунку лізингової плати», який підписується сторонами одночасно з договором. Лізингові платежі сплачуються у безготівковій формі.

4.3. Перший лізинговий платіж вноситься через ____ місяці з моменту передачі ОБЛАДНАННЯ в лізинг, обумовленого у п. 3.1 цього договору, а наступні лізингові платежі вносяться послідовно з інтервалами у ____ місяці з дати, коли мав бути сплачений перший лізинговий платіж.

4.4. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язаний своєчасно сплачувати передбачені цим договором лізингові платежі. У випадку прострочки ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ сплати ЛІЗИНГОДАВЦЮ лізингових платежів, ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ сплачує пеню в розмірі ____% від належної до сплати суми за кожен день прострочки. Сплата пені не звільняє ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧА від проведення передбачених Договором розрахунків.

4.5. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ не може вимагати від ЛІЗИНГОДАВЦЯ ніякого відшкодування або зменшення суми лізингових платежів у випадку перерви в експлуатації ОБЛАДНАННЯ, з якої б причини це не сталося, включаючи форс-мажорні обставини.

4.6. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ не має права затримувати лізингові платежі, строк сплати яких настав, навіть з причин пошкодження ОБЛАДНАННЯ або внаслідок виникнення форс-мажорних обставин.

4.7. Відповідальність за ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження ОБЛАДНАННЯ несе ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ. У випадку повного знищення ОБЛАДНАННЯ сума наступних лізингових платежів, а також усі прострочені суми, які належать до сплати ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ, повинні бути сплачені ЛІЗИНГОДАВЦЮ в строки та на умовах ____ (строки та умови сплати лізингових платежів).

Продовження додатка 8

5. Передача обладнання в лізинг

5.1. Передача ЛІЗИНГОДАВЦЕМ та прийняття ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ ОБЛАДНАННЯ в лізинг засвідчується «Актом приймання-передавання обладнання в лізинг».

5.2. На момент передачі ОБЛАДНАННЯ в лізинг воно знаходиться _____ (місцезнаходження ОБЛАДНАННЯ).

6. Використання, технічне обслуговування та ремонт обладнання

6.1. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язується сумлінно дотримуватися під свою відповідальність норм та правил експлуатації, технічного обслуговування та ремонту ОБЛАДНАННЯ, встановлених чинним законодавством та інструкціями виробника.

6.2. У випадку виходу ОБЛАДНАННЯ з ладу ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ протягом п'яти днів зобов'язаний письмово повідомити про це ЛІЗИНГОДАВЦЯ, якщо до цього часу несправності не будуть усунені.

6.3. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ за свій рахунок, без подальшої компенсації ЛІЗИНГОДАВЦЕМ та за погодженням з ЛІЗИНГОДАВЦЕМ проводить технічне обслуговування та всі види ремонту, модернізації та реконструкції ОБЛАДНАННЯ.

6.4. У випадку заміни у процесі експлуатації ОБЛАДНАННЯ якихось деталей та вузлів, або їх удосконалення, вони стають невід'ємною частиною ОБЛАДНАННЯ і переходять у власність ЛІЗИНГОДАВЦЯ.

6.5. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ несе відповідальність за відповідність рівня кваліфікації персоналу до складності виконуваних робіт з експлуатації та обслуговування ОБЛАДНАННЯ та зобов'язаний провести відповідне навчання працівників.

6.6. Одержання необхідних дозволів на експлуатацію ОБЛАДНАННЯ покладається на ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧА.

6.7. ЛІЗИНГОДАВЕЦЬ звільняється відповідно до умов цього договору від будь-яких обов'язків і відповідальності стосовно технічної гарантії на ОБЛАДНАННЯ. Усі розрахунки по видатках, позовах і компенсаціях, пов'язаних із вище зазначеною гарантією, провадяться безпосередньо між ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧЕМ та ПОСТАЧАЛЬНИКОМ.

Продовження додатка 8

7. Передача ризику. Страхування

7.1. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ власним коштом зобов'язаний застрахувати ОБЛАДНАННЯ від передбачених Договором ризиків, про що ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язується укласти зі страховою компанією «Договір страхування», в якому передбачити відшкодування можливого завданого збитку у межах страхової суми на користь ЛІЗИНГОДАВЦЯ. Дія страхового договору повинна охоплювати весь період дії цього Договору.

7.2. За договором страхування ОБЛАДНАННЯ повинно бути застраховано від фізичного знищення або пошкодження, включаючи випадки пожежі, повені, фізичного пошкодження, зіткнення, вибуху, удару блискавки; пограбування, знищення, крадіжки та інших протиправних дій третіх осіб, _____.
(інші види страхових ризиків).

7.3. ОБЛАДНАННЯ повинно бути застраховано у місячний строк з моменту передачі ОБЛАДНАННЯ в лізинг, обумовленого у п. 3.1

цього договору. До моменту страхування відповідальність щодо збитків, завданих у зв'язку з будь-яким пошкодженням або знищенням ОБЛАДНАННЯ покладається на ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧА.

7.4. В разі настання страхового випадку ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язаний в триденний строк з моменту настання страхового випадку надіслати ЛІЗИНГОДАВЦЮ телеграмою або факсом повідомлення про страховий випадок. У випадку відмови страхової компанії сплатити страхове відшкодування

ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язується вжити необхідних заходів щодо вирішення спору в претензійно-позовному порядку відповідно з законодавством України.

7.5. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язується нести матеріальну відповідальність за будь-які додаткові пошкодження цього ОБЛАДНАННЯ, які виникнуть в результаті його використання до початку відшкодування збитків відповідно до розпорядження страхової компанії або рішення суду.

8. Право власності на обладнання

8.1. Протягом усього строку дії цього договору ОБЛАДНАННЯ є власністю ЛІЗИНГОДАВЦЯ. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язується закріпити на видному місці і зберігати там впродовж всього терміну дії Договору об'яву:

Це обладнання є власністю _____ (повна назва ЛІЗИНГОДАВЦЯ)

Продовження додатка 8

У відповідних реєстраційних та бухгалтерських документах повинно бути застереження:

Власник – _____ (повна назва ЛІЗИНГОДАВЦЯ),

Користувач – _____ (повна назва ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧА).

8.2. Протягом всього строку дії даного Договору ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧУ забороняється без згоди ЛІЗИНГОДАВЦЯ здавати ОБЛАДНАННЯ в суборенду, позичати третій стороні, віддавати його в заставу або відчужувати будь-яким іншим способом, використовувати на інші, не передбачені інноваційним проектом, цілі.

8.3. Умови переходу права власності на ОБЛАДНАННЯ:

8.4. У випадку переходу прав власності на ОБЛАДНАННЯ до ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧА оформляються всі необхідні, передбачені чинним законодавством, документи.

9. Дострокове припинення дії Договору

9.1. Дія Договору може бути достроково припинена:

9.1.1. За взаємною згодою Сторін, про що укладається додаткова угода до цього Договору;

9.1.2. У передбачених чинним законодавством випадках;

9.1.3. З ініціативи ЛІЗИНГОДАВЦЯ, якщо ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ не виконує будь-якого зі своїх зобов'язань за цим Договором. У такому випадку ЛІЗИНГОДАВЕЦЬ виставляє претензію ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧУ про припинення дії цього Договору відповідно до чинного законодавства.

9.2. У випадку дострокового припинення дії цього Договору відповідно п. 9.1.3 Договору ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ зобов'язаний протягом _____ банківських днів з дати отримання претензії ЛІЗИНГОДАВЦЯ перерахувати йому суму належних до сплати лізингових платежів та штрафних санкцій, передбачених цим Договором.

10. Інші умови

10.1. Якщо в подальшому будуть збільшені ставки діючих на момент укладення Договору податків, зборів та інших передбачених чинним законодавством платежів, які мають відношення до ОБЛАДНАННЯ або до визначення розміру лізингової плати, чи будуть впроваджені нові їх види, то розмір лізингової плати підлягає перегляду, про що сторони укладають додаткову угоду до цього договору.

10.2. Умови переоцінки ОБЛАДНАННЯ: _____

Продовження додатка 8

10.3. ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧ має право промислового використання ОБЛАДНАННЯ тільки за умови його страхування.

10.4. ЛІЗИНГОДАВЕЦЬ має право: безперешкодного доступу до ОБЛАДНАННЯ; здійснення перевірки умов його зберігання, обслуговування та експлуатації тощо.

10.5. Інші умови: _____

11. Форс-мажор

11.1. До форс-мажорних обставин належать: обставини непереборної сили або події надзвичайного характеру, такі як війна, пожежа, повінь, землетрус; заборонні заходи вищих законодавчих та/або виконавчих органів державної влади, що виникли після укладання цього Договору, та які сторони не могли передбачити або запобігти їм прийнятними заходами, якщо ці обставини вплинули на виконання ними своїх зобов'язань за даним Договором. В цьому випадку термін виконання зобов'язань за цим договором змінюється за взаємною згодою, про що сторони укладають додаткову угоду до цього договору.

11.2. У разі виникнення зазначених у п. 11.1 договору обставин, сторони протягом п'яти календарних днів письмово сповіщають одна одну про наявність даних обставин, підтверджуючи це відповідними офіційними документами. Якщо сторони без поважних причин не сповістили у зазначений строк про виникнення форс-мажорних обставин, то вони у подальшому не мають права вимагати зміни строків виконання умов цього договору.

11.3. Якщо форс-мажорні обставини продовжуються понад _____ місяців, то сторони можуть прийняти рішення про зміну строків виконання умов цього договору або про його припинення, про що укладається додаткова угода.

12. Вирішення спорів

12.1. Усі можливі спори та розбіжності, що виникли під час дії цього Договору або у зв'язку з ним, Сторони намагатимуться вирішувати за домовленістю, шляхом переговорів.

12.2. Якщо Сторони не зможуть досягти згоди за домовленістю, то для розгляду і вирішення спору заінтересована Сторона звертається до арбітражного суду.

13. Заключні положення

13.1. Цей Договір вступає в дію з моменту підписання його уповноваженими представниками Сторін Договору.

13.2. Термін дії Договору зумовлений строком лізингу. Договір втрачає свою силу після виконання Сторонами своїх зобов'язань по ньому.

Закінчення додатка 8

13.3. Зміни та доповнення до цього Договору можуть бути зроблені тільки у письмовій формі.

13.4. Сторони зобов'язані вчасно повідомляти одна одну про зміни юридичної адреси, місцезнаходження, банківських реквізитів, номерів телефонів, телефаксів та телексу, керівників підприємства, статутних документів, зміну форми власності та про всі інші зміни, які здатні вплинути на реалізацію Договору та виконання зобов'язань по ньому. Підписання цього Договору пов'язує обов'язками не тільки його Сторони, але й їхніх правонаступників.

13.5. Цей Договір складено в двох примірниках, які мають однакову юридичну силу, по одному для ЛІЗИНГОДАВЦЯ та ЛІЗИНГООДЕРЖУВАЧА.

13.6. Усі додатки та доповнення до цього Договору є його невід'ємною частиною.

Реквізити та підписи Сторін

Лізингодавець

_____
_____
_____

М.П.

Лізингоодержувач

_____
_____
_____

М.П.

Додаток 9
Договір оренди рухомого майна

м. _____ «___» _____ 20__ р.

Приватне підприємство _____ (надалі – Орендодавець), в особі директора _____, який діє на підставі довіреності _____, з однієї Сторони, та Приватне підприємство «_____» (надалі – Орендар), в особі директора _____, який діє на підставі повноважень наданих Статутом, з другої сторони, надалі іменуються разом – «Сторонами», а кожна окремо – «Сторона», уклали цей Договір оренди майна (надалі – Договір) про таке:

1. Предмет Договору

1.1. Відповідно до умов цього Договору Орендодавець передає, а Орендар приймає в строкове платне володіння та користування на умовах оренди майно перелік якого визначається у Специфікації, яка є невід’ємною частиною цього Договору (надалі – Об’єкт оренди).

1.2. Загальна вартість Об’єкту оренди становить _____ грн.

1.3. Орендодавець засвідчує відсутність претензій третіх осіб на Об’єкт оренди, а також те, що на момент підписання цього Договору Об’єкт оренди не знаходиться під арештом або заборороною, не виступає предметом будь-якого іншого Договору, а право власності на нього не перебуває під жодним обтяженням.

1.4. Об’єкт оренди передається Орендарю для використання його у відповідності до напрямів його господарської діяльності.

2. Порядок та умови передачі та повернення Об’єкту оренди

2.1. Вступ Орендаря у володіння та користування Об’єктом оренди настає одночасно з підписанням Сторонами Акту про його прийом-передачу.

2.2. Якщо при передачі Об’єкту оренди Орендар виявить його окремі недоліки, він повинен негайно повідомити про це Орендодавця, відобразивши свої зауваження в Акті прийому-передачі. У такому випадку Орендодавець зобов’язаний самостійно усунути ці недоліки або обумовити в Акті прийому-передачі Об’єкту оренди його нову вартість, виходячи із затрат, необхідних для такого усунення.

2.3. У випадку, якщо Орендар не повідомить Орендодавця згідно з п. 2.2 Договору про виявлені недоліки, то вважається, що Об’єкт оренди передано першому в належному стані і в нього не виникатиме жодних претензій щодо стану Об’єкта оренди в майбутньому.

Продовження додатка 9

2.4. Передача Об'єкта оренди Орендарю не спричиняє передачу останньому права власності на нього.

Орендар володіє й користується ним протягом строку оренди.

2.5. Об'єкт оренди підлягає поверненню Орендодавцеві у випадках:

- закінчення терміну оренди;
- припинення дії Договору за взаємною згодою Сторін;
- розірвання Договору;
- знищення Об'єкта оренди;
- оголошення Орендаря банкрутом.

2.6. Орендар зобов'язується повернути Об'єкт оренди Орендодавцю не пізніше 10 (десяти) календарних днів із моменту, коли настала одна з подій, визначених п. 2.5 Договору. Майно вважається поверненим Орендодавцю з моменту підписання Сторонами Акту повернення.

2.7. Зобов'язок з складання Акту прийому-передачі або повернення покладається на Сторону, яка передає або повертає Об'єкт оренди іншій Стороні Договору.

3. Термін оренди

3.1. Термін оренди становить одинадцять календарних місяців із моменту прийняття Орендарем Об'єкта оренди за Актом прийому-передачі.

3.2. Якщо жодна зі Сторін у 30-денний термін до закінчення цього Договору не заявить про намір його припинити або змінити, цей Договір щоразу автоматично продовжується на той самий термін та на тих самих умовах, які були передбачені цим Договором.

3.3. Термін оренди може бути скорочений тільки за взаємною згодою Сторін.

4. Орендна плата

4.1. За користування Об'єктом оренди Орендар сплачує Орендодавцю орендну плату, незалежно від наслідків своєї господарської діяльності, у розмірі _____ гривень за кожен місяць терміну оренди, у тому числі ПДВ.

4.2. Орендна плата сплачується в безготівковому порядку шляхом перерахування суми, зазначеної у п. 4.1. цього Договору на поточний рахунок Орендодавця щомісячно не пізніше 10-го числа місяця наступного за звітним.

4.3. З ініціативи однієї зі Сторін та за взаємною згодою розмір орендної плати, періодичність платежів та їх форми можуть бути змінені у будь-який час.

4.4. Передбачені п. 4.3 узгодження Сторін фіксуються у відповідних додаткових угодах, що становлять невід'ємну частину даного Договору.

4.5. Орендар вправі здійснювати авансову виплату орендної плати.

Продовження додатка 9

4.6. У разі, якщо протягом дії цього Договору оренди визначений Державним комітетом статистики України індекс інфляції за будь-який календарний місяць становитиме більше 400 (чотирьохсот) %, то розмір орендної плати за кожний наступний місяць визначається шляхом корегування розміру місячної орендної плати за попередній місяць на індекс інфляції за поточний місяць.

5. Права та обов'язки Сторін

5.1. Орендодавець зобов'язаний:

5.1.1. Передати Орендарю у користування Об'єкт оренди, за Актом прийому-передачі, який становить невід'ємну частину Договору.

5.1.2. Повідомити Орендаря про усі відомі йому недоліки Об'єкту оренди.

5.1.3. Передати Орендарю Специфікацію та технічну документацію, необхідну для нормального використання останнім переданого Об'єкту оренди.

5.1.4. Своєчасно та в повному обсязі виконувати прийняті на себе зобов'язання відповідно до умов Договору.

5.1.5. Сприяти Орендарю у вирішенні всіх питань, пов'язаних із використанням Об'єкта оренди, та оформленні документів (дозволів та ліцензій), необхідних для здійснення підприємницької діяльності на Об'єкті оренди.

5.1.6. Проводити капітальний ремонт Об'єкта оренди чи його складової частини або оплачувати такий ремонт, якщо за погодженням Сторін їх проводить або замовляє Орендар.

5.1.7. Усувати наслідки аварій та пошкоджень Об'єкта оренди, що сталися за обставин, що не залежать від волі Сторін.

5.1.8. Прийняти Об'єкт оренди від Орендаря після закінчення строку Договору та в інших випадках, передбачених п. 2.5. Договору.

5.1.9. Самостійно та за власний рахунок сплачувати плату за землю (земельний податок) у розмірі та порядку, що встановлені чинним законодавством України.

5.2. Орендодавець має право:

5.2.1. Здійснювати перевірку наявності, стану, ефективності використання і умови експлуатації та цільове використання Об'єкта оренди Орендарем.

5.2.2. Вимагати від Орендаря відшкодування збитків, завданих із його вини, внаслідок порушення умов Договору.

5.2.3. Виступати з ініціативою дострокового припинення дії Договору в разі погіршення стану Об'єкта оренди з причини неправильного його використання або у випадку прострочення Орендарем сплати орендної плати за два місяці.

5.2.4. Вчасно та в повному розмірі отримувати орендну плату, визначену Договором, а також виступати з ініціативою про збільшення розміру орендної плати.

Продовження додатка 9

5.3. Орендар зобов'язаний:

5.3.1. Прийняти за Актом прийому-передачі та використовувати Об'єкт оренди у відповідності з його цільовим призначенням та умовами цього Договору.

5.3.2. Сплачувати орендну плату на умовах, визначених у розділі 4 Договору.

5.3.3. Забезпечити збереження Об'єкту оренди, вживати заходів для запобігання будь-якого пошкодження та псування Об'єкту оренди.

5.3.4. Погоджувати з Орендодавцем розмір орендних платежів, що підлягають коригуванню у випадках, передбачених п. 4.3 цього Договору.

5.3.5. У визначені Договором строки надавати Орендодавцеві відомості про технічний стан Об'єкту оренди.

5.3.6. У випадках, передбачених п. 2.5 Договору у разі припинення або розірвання Договору оренди повернути Орендодавцеві Об'єкт оренди у належному стані, не гіршому ніж на час передачі його в оренду з урахуванням фізичного зношення, відшкодувати збитки у разі погіршення стану або втрати (повної або часткової) орендованого Майна з вини Орендаря.

5.3.7. Не здавати Об'єкт оренди як повністю так і частково в суборенду, без погодження з Орендодавцем.

5.3.8. Не здійснювати перепланування, реконструкцію Об'єкту оренди без погодження з Орендодавцем.

5.3.9. Забезпечувати доступ в приміщення працівників Орендодавця для огляду й контролю технічного стану та технічного обладнання приміщень.

5.3.10. Після припинення чинності цього Договору повернути за Актом прийому-передачі Об'єкт оренди.

5.4. Орендар має право:

5.4.1. Перевірити стан Об'єкту оренди, що передається йому в оренду, при необхідності відобразити свої претензії в Акті його прийому-передачі.

5.4.2. Самостійно здійснювати свою господарську діяльність, використовуючи Об'єкт оренди, зокрема, самостійно визначати порядок користування Об'єктом оренди.

6. Поліпшення Об'єкта оренди. Джерела їх фінансування

6.1. Будь-які поліпшення Об'єкта оренди Орендар вправі здійснювати лише при наявності письмової згоди Орендодавця. Проведені Орендарем поліпшення Об'єкта оренди без згоди Орендодавця являються власністю Орендодавця.

Продовження додатка 9

6.1.1. Поточний та капітальний ремонт Об'єкта оренди, проводяться Орендарем за власний рахунок та після закінчення звітного періоду підлягають відшкодуванню Орендодавцем. Підставою для визначення вартості проведених робіт (ремонтів) є підписаний Сторонами двосторонній Акт понесених витрат з ремонту (наданих послуг), та надання Орендарем усіх підтверджуючих документів до цього Акту.

6.2. Усі поліпшення Об'єкта оренди, проведені Орендарем за згодою Орендодавця і за рахунок коштів Орендаря, є власністю останнього й у випадку закінчення терміну оренди можуть бути демонтовані Орендарем за умови недопущення погіршення технічного стану Об'єкта оренди.

6.3. Якщо здійснені Орендарем за його рахунок і за погодженням з Орендодавцем поліпшення Об'єкта оренди неможливо відділити від нього без заподіяння йому шкоди, Орендодавець компенсує витрати на такі поліпшення на підставі поданих Орендарем, підтверджуючих вартість, документів.

7. Амортизація Об'єкта оренди

7.1. Амортизаційні відрахування на Об'єкт оренди нараховуються Орендодавцем та залишаються в розпорядженні Орендодавця і використовуються на повне відновлення основних фондів. Поліпшення Об'єкта оренди, здійснені за рахунок амортизаційних відрахувань, є власністю Орендодавця.

8. Надання інформації

8.1. Відповідно до умов цього Договору Орендар зобов'язаний не менше одного разу на квартал надавати Орендодавцеві відомості про технічний стан Об'єкту оренди. На письмовий запит Орендодавця такі відомості повинні бути надані негайно.

8.2. У випадку порушення справи про банкрутство Орендаря, останній подає відомості про порушення справи негайно.

9. Відповідальність Сторін

9.1. У випадку невиконання зобов'язань, передбачених пп. 4.1, 4.2 Договору, Орендар сплачує на користь Орендодавця за весь період прострочення пеню в розмірі 0,3 % від суми простроченого платежу за кожен день прострочення.

9.2. У випадку невиконання зобов'язань, передбачених п. 5.3.8 Договору, Орендар сплачує на користь Орендодавця за весь період прострочення пеню в розмірі 0,3 % від балансової вартості Об'єкту оренди за кожен день прострочення.

Продовження додатка 9

9.3. Будь-яка інша відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов Договору покладається на винну Сторону відповідно до норм чинного законодавства України. Виконання винною Стороною умов цього розділу Договору не звільняє останню від виконання прийнятих на себе обов'язків за цим Договором.

9.4. Якщо Орендар допустив погіршення стану Об'єкту оренди або його знищення, він зобов'язаний відшкодувати Орендодавцеві збитки, якщо не доведе, що погіршення або знищення сталися не з його вини.

9.5. Ризик випадкової загибелі (знищення) Об'єкту оренди покладається на Орендодавця.

10. Форс-мажор

10.1. Сторони взаємно звільняються від відповідальності за часткове чи повне невиконання своїх зобов'язань за Договором у випадку, коли виконання зобов'язань виявилось неможливим внаслідок впливу непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних за даних умов подій: стихійного лиха, аварії, пожежі, масових порушень правопорядку, страйків, військових дій, протиправних дій третіх осіб (крім дій працівників Сторін) чи інших обставин, що виникли після підписання Договору та не залежать від волевиявлення Сторін.

10.2. Негайно після виникнення обставин форс-мажору, але не пізніше трьох днів після їх виникнення, Сторона, що заявляє про нездатність виконувати свої обов'язки у зв'язку з настанням згаданих вище обставин, письмово повідомляє іншу Сторону про наявність таких обставин. Таке повідомлення повинно містити причини невиконання обов'язків згідно з умовами Договору та приблизний період дії таких обставин.

11. Заключні положення

11.1. Розірвання Договору в односторонньому порядку не допускається, за винятком випадків, коли одна зі Сторін систематично порушує умови Договору і свої зобов'язання. При цьому Сторона-ініціатор розірвання Договору зобов'язана письмово повідомити другу Сторону про розірвання Договору не менше ніж за 20 (двадцять) днів до його розірвання.

11.2. Спори, що виникатимуть між Сторонами при виконанні цього Договору, підлягають вирішенню шляхом переговорів, а у випадку недосягнення згоди передаються на розгляд Господарського суду.

Закінчення додатка 9

11.3. Договір набуває чинності з моменту підписання Сторонами цього Договору і діє протягом усього терміну оренди, встановленому п. 3 цього Договору.

11.4. Зміни і доповнення до Договору приймаються за взаємною згодою Сторін і оформляються окремими додатковими угодами, які є невід'ємною частиною Договору.

11.5. Реорганізація Сторін або перехід права власності на Об'єкт оренди третім особам, не визнається підставою для зміни чи розірвання Договору і він зберігає чинність для нового власника Об'єкту оренди (його правонаступників). Умови Договору зберігатимуть силу і у випадках, коли після його укладення законодавством будуть встановлені правила, які погіршують або покращують становище будь-якої зі

Сторін, а в частині зобов'язань Орендаря щодо сплати орендної плати – до повного виконання зобов'язань.

11.6. На правовідносини Сторін за цим Договором не поширюються норми Закону України «Про оренду державного та комунального майна». У випадках, не передбачених цим Договором, Сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

11.7. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

11.8. Усі виправлення за текстом цього Договору мають юридичну силу лише при взаємному їх посвідченні представниками Сторін у кожному окремому випадку.

11.9. Сторони цього Договору є платниками податку на прибуток підприємств на загальних умовах.

11.10. Текст Договору складено українською мовою у двох примірниках, які мають однакову юридичну силу (по одному примірнику для кожної Сторони).

Юридичні адреси і реквізити Сторін

Орендодавець

Від імені Орендодавця
Директор

М.П.

Орендар

Від імені Орендаря
Директор

М.П.

Додаток 10
Договір оренди

м. _____ «___» _____ 20__ р.

_____ (надалі іменується «Орендодавець») в особі _____, що діє на підставі _____, з однієї сторони, та _____ (надалі іменується «Орендар») в особі _____, що діє на підставі _____, з іншої сторони, в подальшому разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона» уклали цей Договір оренди (надалі іменується «Договір») про таке:

1. Загальні положення

1.1. У порядку та на умовах, визначених цим Договором, Орендодавець зобов'язується передати Орендареві у строкове платне користування, а Орендар зобов'язується прийняти у строкове платне користування приміщення, що визначене у цьому Договорі (надалі іменується «приміщення, що орендується»), та зобов'язується сплачувати Орендодавцеві орендну плату.

1.2. Адреса будинку, в якому знаходиться приміщення, що орендується: _____

1.3. Загальна площа приміщення, що орендується: _____ кв. м.

1.4. Номер кімнати: _____. Поверх: _____

1.5. Стан приміщення, що орендується, на момент передання в оренду: придатне для використання відповідно до мети оренди, визначеної у п. 2.1 цього Договору.

1.6. Недоліки приміщення, що орендується, на момент передачі в оренду: _____ (наприклад, приміщення потребує поточного ремонту).

1.7. Вартість приміщення, що орендується, з урахуванням її індексації _____

1.8. В оренду також здається таке майно, яке знаходиться у приміщенні, що орендується: _____

1.9. Сторони домовились про такий порядок відновлення приміщення, що орендується: _____ ремонт _____ приміщень здійснює _____

1.10. Передбачені законодавством амортизаційні відрахування на орендоване Приміщення та Майно нараховуються його Власником і використовуються на повне відновлення орендованих основних фондів.

Продовження додатка 10

2. Мета оренди

2.1. Приміщення, що орендується, надається Орендарю для

---

3. Порядок передання приміщення в оренду

3.1. Приміщення та майно, що ореннуються, повинні бути передані Орендодавцем та прийняті Орендарем протягом _____ з дня набрання чинності цим Договором, але не раніше дати підписання Сторонами цього Договору (у разі оренди нерухомого майна на строк не менше ніж три роки – не раніше дати державної реєстрації Договору) та акта приймання-передавання Приміщення та майна.

3.2. У момент підписання акта передання-приймання Орендодавець передає Орендарю ключі від приміщення, що орендується.

4. Строк оренди

4.1. Строк оренди приміщення, що орендується, складає _____ років з моменту прийняття приміщення, що орендується, за актом передання-приймання.

5. Орендна плата та розрахунки за Договором

5.1. Розмір місячної орендної плати з урахуванням її індексації складає: _____.

5.2. Орендна плата сплачується Орендарем у безготівковому порядку на поточний рахунок Орендодавця не пізніше _____ числа кожного _____ місяця.

5.3. Орендна плата за кожний наступний місяць визначається шляхом коригування орендної плати за попередній місяць на індекс інфляції за наступний місяць.

5.4. Розмір орендної плати може переглядатися за письмовою вимогою Орендодавця.

5.5. Зобов'язання Орендаря за сплатою орендної плати забезпечуються у вигляді завдатку в розмірі не меншому, ніж орендна плата за перший (базовий) місяць оренди.

5.6. Орендар має право вносити орендну плату наперед за будь-який строк у розмірі, що визначається на момент оплати.

5.7. Вартість комунальних послуг не входить до орендної плати.

5.8. Усі витрати за користування телефонами оплачуються Орендарем самотійно.

Продовження додатка 10

5.9. У разі припинення (розірвання) Договору оренди Орендар сплачує орендну плату до дня повернення Приміщення та Майна за актом приймання-передавання включно. Закінчення строку дії Договору оренди не звільняє Орендаря від обов'язку сплатити заборгованість за орендною платою, якщо така виникла, у повному обсязі, враховуючи санкції.

6. Права та обов'язки Орендодавця

6.1. Орендодавець зобов'язаний:

- забезпечувати безперешкодне використання Орендарем приміщення, що орендується, на умовах цього Договору;
- видавати Орендарю документи, які свідчать про укладення між Сторонами цього Договору;
- не вчиняти дій, які б перешкоджали Орендарю користуватися орендованим Майном на умовах цього Договору.

6.2. Орендодавець має право:

- контролювати наявність, стан, напрями та ефективність використання Приміщення та Майна, переданого в оренду за цим Договором;
- виступати з ініціативою щодо внесення змін до цього Договору або його розірвання;
- здійснювати контроль за станом Приміщення та Майна шляхом візуального обстеження зі складанням акта обстеження.

7. Права та обов'язки Орендаря

7.1. Орендар зобов'язується:

- використовувати приміщення, що орендується, виключно відповідно до мети оренди, визначеної у п. 2.1 цього Договору;
- протягом місяця після підписання Договору внести завдаток, передбачений цим Договором;
- своєчасно і у повному обсязі сплачувати орендну плату;
- забезпечувати збереження орендованого Приміщення та Майна, запобігати його пошкодженню і псуванню, тримати Приміщення та Майно в порядку, передбаченому санітарними нормами та правилами пожежної безпеки, підтримувати орендоване Майно у належному стані, не гіршому, ніж на момент передачі його в оренду, з урахуванням нормального фізичного зносу, здійснювати заходи протипожежної безпеки;
- дотримуватися протипожежних правил, а також правил користування тепловою та електричною енергією, не допускати перевантаження електромереж;

Продовження додатка 10

- здійснювати за власний рахунок поточний ремонт приміщення, що орендується, з періодичністю _____;
- не здійснювати без письмової згоди Орендодавця перебудову та перепланування приміщення, що орендується.
- забезпечити Орендодавцю доступ на об'єкт оренди з метою перевірки його стану і відповідності наряду використання за цільовим призначенням, визначеному цим Договором;
- протягом місяця після укладення цього Договору застрахувати орендоване Майно не менше, ніж на його вартість, визначену Орендодавцем;
- щомісяця до 15 числа надавати Орендодавцеві інформацію про перерахування орендної плати за попередній місяць (копію платіжного доручення з відміткою обслуговуючого банку про перерахування орендної плати до Державного бюджету України). На вимогу Орендодавця проводити звірення взаєморозрахунків за орендними платежами і оформляти відповідні акти звірення;
- у разі припинення або розірвання Договору повернути Орендодавцеві орендоване Приміщення та Майно в належному стані, не гіршому, ніж на момент передачі його в оренду, з урахуванням нормального фізичного зносу, та відшкодувати Орендодавцеві збитки у разі погіршення стану або втрати (повної або часткової) орендованого Майна;
- здійснювати витрати, пов'язані з утриманням орендованого Приміщення та Майна. Протягом 15 робочих днів після підписання цього Договору укласти з Орендодавцем договір про відшкодування витрат Орендодавця на утримання орендованого Майна та надання комунальних послуг Орендарю.
- своєчасно здійснювати за власний рахунок капітальний, поточний та інші види ремонтів орендованого Приміщення.

7.2. Орендар має право:

- використовувати орендоване Приміщення та Майно відповідно до його призначення та умов цього Договору;
- користуватися системами комунікацій, які знаходяться в приміщенні, що орендується;
- здавати майно в суборенду за письмовою згодою Орендодавця;
- установлювати сигналізацію та інші системи охорони.

8. Відповідальність Сторін за порушення Договору

8.1. У випадку порушення зобов'язання, що виникає з цього Договору (надалі іменується «порушення Договору»), Сторона несе відповідальність, визначену цим Договором та (або) чинним в Україні законодавством.

Продовження додатка 10

8.1.1. Порухенням Договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього Договору.

8.1.2. Сторона вважається невинуватою і не несе відповідальності за порушення Договору, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання цього Договору.

8.2. Орендна плата, перерахована несвоєчасно або не в повному обсязі, підлягає індексації і стягується на користь Орендодавця з урахуванням пені в розмірі подвійної облікової ставки НБУ на дату нарахування пені від суми заборгованості за кожний день прострочення, включаючи день оплати.

8.3. У разі, якщо на дату сплати орендної плати заборгованість за нею становить загалом не менше ніж три місяці, Орендар також сплачує штраф у розмірі 50 % від суми заборгованості.

9. Вирішення спорів

9.1. Усі спори, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

9.2. Якщо відповідний спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору відповідно до чинного в Україні законодавства.

10. Дія Договору

10.1. Цей Договір підписується Сторонами, скріплюється їх печатками та підлягає нотаріальному посвідченню й державній реєстрації.

10.2. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту його підписання.

10.3. Строк цього Договору починає свій перебіг у момент, визначений у п. 10.2 цього Договору та закінчується _____

10.4. Закінчення строку цього Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії цього Договору.

10.5. Договір може бути розірваний на вимогу однієї із сторін Договору у разі невиконання іншою стороною обов'язків передбачених цим Договором.

10.6. Орендодавець має право розірвати цей Договір, попередивши Орендаря за один місяць.

11. Прикінцеві положення

11.1. Усі правовідносини, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, у тому числі пов'язані із дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регламентуються цим Договором та відповідними нормами чинного в Україні законодавства, а також застосовними до таких правовідносин звичаями ділового обороту на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

Закінчення додатка 10

11.2. На момент укладення цього Договору Орендодавець є платником податку на прибуток підприємств на загальних умовах.

11.3. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні договори, протоколи про наміри та будь-які інші усні або письмові домовленості Сторін з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу, але можуть братися до уваги при тлумаченні умов цього Договору.

11.4. Сторони несуть повну відповідальність за правильність указаних ними у цьому Договорі реквізитів та зобов'язуються своєчасно у письмовій формі повідомляти іншу Сторону про їх зміну, а у разі неповідомлення несуть ризик настання пов'язаних із цим несприятливих наслідків.

11.5. Відступлення права вимоги та (або) переведення боргу за цим Договором однією із Сторін до третіх осіб допускається виключно за умови письмового погодження цього із іншою Стороною.

11.6. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємними частинами і мають юридичну силу у разі, якщо вони укладені (складені) у тій самій формі, що й цей Договір.

11.7. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у _____ автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Орендодавець

Орендар

_____
_____

Додаток 11
Договір про охорону виробничих (господарських) об'єктів

м. _____ «___» _____ 20__ р.

ЗАМОВНИК: _____, в особі _____, що діє на підставі _____, з одного боку, і
ОХОРОННА ФІРМА: _____, в особі _____, що діє на підставі _____, з іншого боку, уклали Даний Договір про таке:

1. Предмет Договору

1.1. ЗАМОВНИК доручає, а ОХОРОННА ФІРМА бере під охорону об'єкти, перераховані у переліку та плані (схемі) об'єктів, які охороняються, що додаються до договору.

1.2. Об'єкти, що передаються під охорону, повинні відповідати таким вимогам:

а) територія по периметру підприємств, виробничі цехи, склади, бази, будівельні майданчики та підступи до них, а також вітрини магазинів, ательє, павільйонів та інші приміщення, що охороняються, з настанням темряви повинні освітлюватися _____, (вид, тип освітлення), щоб вони були доступні спостереженню нарядів охорони. Освітлення території об'єкта, що охороняється, не здійснюється у випадках _____. Складання будь-яких матеріалів усередині об'єкта, що охороняється, може здійснюватися не ближче _____ від огорожі;

б) стіни, дахи, стелі, горищні, слухові вікна, люки та двері приміщень, у яких зберігаються товарно-матеріальні цінності, мають знаходитися у справному стані. На вікнах нижніх поверхів таких приміщень (за винятком вітринних вікон магазинів, підприємств громадського харчування та ательє): _____ устанавлюються металеві ґрати або віконниці з замками. Тип ґрат та віконниць узгоджується ЗАМОВНИКОМ з місцевими органами Державного пожежного нагляду;

в) об'єкти повинні бути обладнані наступними технічними засобами охорони:

(зв'язок, сигналізація, прилади охоронно-пожежної сигналізації, освітлення, огорожа, замки, засуви, турнікети, механізовані ворота, оглядові майданчики, кімнати огляду та збереження особистих речей робітників і службовців) та засобами для гасіння пожежі. На об'єктах повинен бути забезпечений вільний доступ ОХОРОННОЇ ФІРМИ до встановлених приладів охоронно-пожежної сигналізації та засобів для гасіння пожежі. Технічний стан об'єктів, що приймаються під охорону, засобів охорони та гасіння пожежі, додаткова потреба в цих засобах, а також терміни їх запровадження зазначаються у двосторонньому акті, що складається в момент укладення договору та є його невід'ємною частиною.

Продовження додатка 11

1.3. ОХОРОННА ФІРМА спільно із ЗАМОВНИКОМ та місцевими органами Державного пожежного нагляду не рідше двох разів на рік здійснює обстеження технічного стану об'єктів, що охороняються, засобів охорони, у тому числі приладів охоронно-пожежної сигналізації, перерахованих у п. 2 Даного Договору, про що складається акт за підписом осіб, уповноважених на те ОХОРОННОЮ ФІРМОЮ, ЗАМОВНИКОМ і місцевим органом Державного пожежного нагляду із зазначенням термінів усунення ЗАМОВНИКОМ виявлених недоліків і термінів повідомлення про це ОХОРОННОЇ ФІРМИ та місцевого органу Державного пожежного нагляду.

1.4. Охорона об'єктів здійснюється в дні та години, зазначені в переліку об'єктів, що додається до договору. Система охорони об'єктів і дислокація постів визначаються ОХОРОННОЮ ФІРМОЮ та повідомляються ЗАМОВНИКУ.

1.5. Щоденний прийом під охорону кожного об'єкта та здача його ЗАМОВНИКОВІ, у тому числі й об'єктів, що обладнані сигналізацією та під'єднані до пультів централізованого нагляду, здійснюється у такому порядку: _____

1.6. Вказівки ОХОРОННОЇ ФІРМИ щодо дотримання встановленого режиму охорони, впровадження та утримання технічних засобів охорони у відповідності до вимог діючих інструкцій, настанов та інших документів є обов'язковими для ЗАМОВНИКА. Обладнання об'єктів технічними засобами охорони та ремонт цих засобів здійснюються за рахунок ЗАМОВНИКА, за винятком випадків виходу їх із ладу з вини ОХОРОННОЇ ФІРМИ.

1.7. Сума договору _____. Оплата за охорону відповідно до визначених тарифів здійснюється щомісячно платіжними дорученнями ЗАМОВНИКА, що здаються в установи банку за _____ днів до початку наступного місяця.

2. Обов'язки ОХОРОННОЇ ФІРМИ

2.1. ОХОРОННА ФІРМА зобов'язана:

- а) організувати та забезпечити охорону товарно-матеріальних цінностей та грошових сум ЗАМОВНИКА, прийнятих під охорону, від розкрадання та не допускати проникнення сторонніх осіб на об'єкти, що охороняються;
- б) здійснювати на об'єктах перепустковий режим, контролювати ввіз та вивіз (внесення та винесення) товарно-матеріальних цінностей на територію чи з території об'єкта, що охороняється, за матеріальними перепустками встановленої форми;

Продовження додатка 11

- в) спільно з ЗАМОВНИКОМ здійснювати акції із впровадження технічних засобів охорони;
- г) здійснювати експлуатаційне обслуговування приладів охоронної сигналізації та усувати несправності за заявою ЗАМОВНИКА в технічно можливий термін;
- д) забезпечувати дотримання встановлених правил пожежної безпеки на постах силами працівників охорони під час несення ними служби, а у випадку виявлення на об'єкті, що охороняється, пожежі або спрацьовування охоронно-пожежної сигналізації внаслідок технічної несправності негайно повідомляти про це в пожежну частину та вживати заходів щодо ліквідації пожежі та технічної несправності охоронно-пожежної сигналізації;
- е) приймати від ЗАМОВНИКА печатки і пломби в таких випадках:

---

3. Обов'язки ЗАМОВНИКА

3.1. ЗАМОВНИК зобов'язаний:

- а) здійснювати визначені договором акції з обладнання об'єктів технічними засобами охорони, створювати належні умови для забезпечення збереження товарно-матеріальних цінностей та сприяти ОХОРОННІЙ ФІРМІ при виконанні нею своїх завдань, а також у вдосконаленні організації охорони об'єктів і покращенні перепусткового та внутрішнього режимів об'єкта;
- б) перед здачею об'єкта під охорону перевіряти, щоб у приміщенні, що охороняється, у неробочий час не залишились сторонні особи, увімкнені електричні та газові прилади й інші джерела вогню;
- в) зачиняти на замки та пломбувати (опечатувати) зовнішні двері складів, баз, виробничих цехів, магазинів, ательє, павільйонів та інших виробничих і службових приміщень. Пломбувати (опечатувати) за наявності тамбура внутрішні двері. Зачиняти ззовні на висячі замки, окрім внутрішніх замків, та пломбувати (опечатувати) двері запасних ходів. Грошові кошти, вироби з дорогоцінним камінням, із золота, платини та паладію, годинники в золотих, платинових та срібних корпусах повинні зберігатися в сейфах або металевих шафах (ящиках), прикріплених до підлоги, а особливо дорого коштуючі вироби після закінчення робочого часу – у відокремлених зачинених приміщеннях, а також із дотриманням інших діючих правил;
- г) установлювати на об'єктах, де є внутрішній телефонний зв'язок, телефони в місцях знаходження постів; у неробочий для об'єктів час один із телефонів міської лінії установлювати на місці, доступному для працівників охорони;

Продовження додатка 11

д) вмикати охоронну сигналізацію після закінчення робочого дня на об'єкті, а у випадку її несправності негайно повідомляти про це ОХОРОННУ ФІРМУ та не залишати об'єкт до усунення несправності або передачі об'єкта ОХОРОННІЙ ФІРМІ в установленому порядку. Через 5 хвилин після повідомлення на пульт централізованої охорони про здачу об'єкта під охорону пересвідчитися в тому, що об'єкт під охорону прийнятий.

4. Відповідальність ОХОРОННОЇ ФІРМИ

4.1. ОХОРОННА ФІРМА несе матеріальну відповідальність за збиток:

а) спричинений крадіжками товарно-матеріальних цінностей, здійсненими шляхом злому на об'єктах приміщень, що охороняються, замків, вікон, вітрин та огорож, іншими засобами в результаті незабезпечення належної охорони або внаслідок невиконання ОХОРОННОЮ ФІРМОЮ встановленого на об'єкті, що охороняється, порядку вивозу (винесення) товарно-матеріальних цінностей, а також розкраданнями, здійсненими шляхом грабунку або при розбійницькому нападі;

б) завданий знищенням або пошкодженням майна (в тому числі шляхом підпалу) сторонніми особами, які проникли на об'єкт, що охороняється, у результаті неналежного виконання ОХОРОННОЮ ФІРМОЮ узятих за договором зобов'язань;

в) спричинений пожежами або в силу інших причин з вини працівників, що здійснюють охорону об'єкта. Факти крадіжки, грабунку, розбійництва, а також факти знищення або пошкодження майна сторонніми особами, які проникли на об'єкт, що охороняється, або через пожежу, або в силу інших причин з вини працівників, що здійснюють охорону об'єктів, встановлюються органами дізнання, слідства або судом.

4.2. Про факт порушення цілісності приміщень, що охороняються, або завдання збитку шляхом пошкодження майна ОХОРОННА ФІРМА повідомляє у чергову частину органу внутрішніх справ та ЗАМОВНИКУ. До прибуття представників органу внутрішніх справ або слідства ОХОРОННА ФІРМА забезпечує недоторканість місця події. Зняття залишків товарно-матеріальних цінностей повинно бути здійснене негайно після прибуття представників сторін на місце події.

Закінчення додатка 11

4.3. Відшкодування ЗАМОВНИКУ завданого з вини ОХОРОННОЇ ФІРМИ збитку здійснюється після надання ЗАМОВНИКОМ постанови органів дізнання, слідства або вироку суду, що встановив факт крадіжки, грабежу, розбійництва, а також факт знищення або пошкодження майна сторонніми особами, які проникли на об'єкт, що охороняється, або внаслідок пожежі чи в силу інших причин з вини працівників, що здійснюють охорону об'єкта. Розмір збитку повинен бути підтверджений відповідними документами та розрахунком вартості викрадених, знищених або пошкоджених товарно-матеріальних цінностей та викрадених грошових сум, укладеними за участі ОХОРОННОЇ ФІРМИ та звіреними з бухгалтерськими даними. До збитку, що відшкодовується, входить вартість викраденого або пошкодженого майна, розмір зниження вартості пошкоджених товарно-матеріальних цінностей, витрати, здійснені на відновлення пошкодженого майна, а також викрадені грошові суми.

4.4. У випадку виявлення винних осіб майновий збиток стягується з них ОХОРОННОЮ ФІРМОЮ.

5. Термін дії Договору

5.1. Даний Договір укладається терміном на _____ і набирає чинності з дня підписання.

5.2. Усі суперечки за Даним Договором підлягають розв'язанню у визначеному законом порядку.

Договір з додатками укладається у двох примірниках, з яких перший знаходиться у ОХОРОННОЇ ФІРМИ, другий – у ЗАМОВНИКА.

Юридичні адреси, банківські реквізити і підписи Сторін

ЗАМОВНИК

ОХОРОННА ФІРМА

_____
_____

_____
_____

ПІДПИСИ

СТОРІН

За ЗАМОВНИКА

ЗА ОХОРОННУ ФІРМУ

Керівник _____/_____/_____
М.П.

Керівник _____/_____/_____
М.П.

Додаток 12
Договір підряду на будівництво

м. _____ «___» _____ 20__ р.

_____ (назва підприємства, організації, установи) (надалі іменується «Замовник») в особі _____, (посада, прізвище, ім'я, по батькові) що діє на підставі _____, з одного боку, та _____ (назва підприємства, організації, установи) (надалі іменується «Підрядник») в особі _____, (посада, прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з другого боку, уклали цей Договір підряду на будівництво (надалі іменується «Договір») про таке:

1. Предмет Договору

1.1. В порядку та на умовах, визначених цим Договором, Підрядник бере на себе зобов'язання своїми силами і засобами, на власний ризик збудувати і здати Замовникові об'єкт _____ відповідно до затвердженої (вказати який саме) проектно-кошторисної документації і в обумовлений цим Договором строк, а Замовник зобов'язується надати Підрядникові будівельний майданчик, проектно-кошторисну документацію, забезпечити своєчасне фінансування будівництва (і забезпечення необхідними будівельними та іншими матеріалами), прийняти закінчений будівництвом об'єкт і повністю сплатити вартість виконаних робіт (і матеріалів, якщо будівництво здійснюється за рахунок матеріалів Підрядника).

1.2. Забезпечення будівництва технологічним, енергетичним, електротехнічним обладнанням, апаратурою та інструментом покладається на _____. (Замовника чи Підрядника)

2. Умови Договору

2.1. Замовник не пізніше ____ днів після набуття чинності цим Договором передає Підрядникові будівельний майданчик і проектно-кошторисну документацію.

2.2. Не пізніше ____ днів після отримання будівельного майданчика і згаданої вище документації Підрядник приступає до будівництва.

2.3. Строки виконання окремих обсягів робіт і їх оплата передбачені у календарному плані (додаток № 1 до цього Договору), який є невід'ємною частиною цього Договору.

2.4. Якщо в ході виконання робіт Підрядник допустить відхилення від вимог проектно-кошторисної документації, які погіршують якість виконання робіт, то Підрядник зобов'язаний усунути їх за свій рахунок.

Продовження додатка 12

2.5. При виникненні необхідності внесення змін в порядок виконання робіт або кошторис, Підрядник приймає рішення з цих питань лише за згодою Замовника.

3. Розмір оплати і порядок розрахунків

3.1. Вартість виконання будівельних робіт становить _____ грн.

3.2. Замовник проводить оплату Підряднику виконаних робіт після їх поетапного завершення згідно з календарним планом, але не пізніше ____ днів після прийому обсягу виконаних робіт.

3.3. Остаточний розрахунок за будівництво об'єкта Замовником проводиться не пізніше ____ днів після прийому збудованого об'єкта комісією Замовника.

4. Права і обов'язки Сторін

4.1. Підрядник зобов'язаний:

- виконувати визначені цим Договором роботи якісно і в узгоджений календарним планом строк, не допускати відхилення від проектно-кошторисної документації;
- у разі виникнення необхідності внесення змін у проект виконання робіт чи їх кошторис узгоджувати ці питання із Замовником;
- за свій рахунок усувати неякісно та з відхиленням від проекту виконані роботи;
- своєчасно повідомляти Замовника про готові для прийому обсяги робіт і об'єкта в цілому.

4.2. Підрядник має право:

- одержувати оплату за виконані обсяги робіт у розмірах і у строки, передбачені календарним планом;
- залучати за своїм вибором для виконання певних обсягів робіт субпідрядні спеціалізовані будівельні та інші організації;
- _____ (інші права).

4.3. Замовник зобов'язаний:

- забезпечити своєчасну передачу Підрядникові проектно-кошторисної документації не пізніше ____ днів після набуття чинності цим Договором;
- не пізніше ____ днів після повідомлення Підрядника про виконання певного обсягу робіт згідно з календарним планом забезпечити їх приймання і здійснити оплату в передбаченому цим Договором обсязі;
- не пізніше ____ днів після отримання від Підрядника повідомлення про завершення будівництва направити комісію для приймання збудованого об'єкта.

Комісія повинна здійснити приймання об'єкта в порядку, установленому відповідним чинним законодавством, не пізніше ____ днів від початку її роботи.

4.4. Замовник має право:

– контролювати стан та якість виконання будівельних робіт і вимагати від Підрядника за рахунок останнього усувати виявлені відхилення від проекту та переробляти неякісно виконані роботи;

– _____ (інші права).

5. Відповідальність Сторін і вирішення спорів

5.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним в Україні законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

5.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

5.3. За затримку передачі Підряднику проектно-кошторисної документації Замовник сплачує Підрядникові пеню в розмірі ____ грн. за кожний день прострочення.

5.4. При простроченні платежу за виконані роботи і простроченні остаточного розрахунку за збудований об'єкт Замовник сплачує Підрядникові пеню в розмірі: ____% від суми заборгованості за кожний день прострочення.

5.5. За перевищення передбачених цим Договором строків закінчення будівництва об'єкта, за умови відсутності в цьому перешкод з боку Замовника, Підрядник сплачує Замовникові пеню в розмірі ____ % від вартості об'єкта будівництва за кожний день прострочення платежу, але не більше ____ грн.

5.6. Усі спори, що пов'язані із цим Договором, його укладанням або такі, що виникають в процесі виконання умов цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між представниками Сторін. Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору у порядку, визначеному відповідним чинним в Україні законодавством.

Закінчення додатка 12

6. Строк дії Договору та інші умови

6.1. Цей Договір набуває чинності з моменту його підписання і діє до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань за цим Договором.

6.2. Одностороннє розірвання цього Договору не допускається, крім випадків, коли одна із Сторін систематично (більше ____ разів) порушує умови цього Договору.

6.3. Дострокове розірвання цього Договору можливе лише за взаємною згодою Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.4. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

6.5. Зміни в цей Договір можуть бути внесені за взаємною згодою Сторін, що оформляється додатковою угодою до цього Договору.

6.6. Зміни та доповнення, додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані уповноваженими на те представниками Сторін.

6.7. Усі правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним, регламентуються нормами чинного в Україні законодавства.

6.8. Цей Договір складений українською мовою, на ____ сторінках у _____ примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Замовник

_____
_____

Підрядник

_____
_____

Підписи сторін

Замовник

_____/_____/_____

М.П.

Підрядник

_____/_____/_____

М.П.

Додаток 13
Договір позики

м. _____ «___» _____ 20__ р.

Прізвище, ім'я, по батькові _____,
громадянин України, паспорт: серія _____ № _____, виданий
_____ місце проживання
_____ (повна поштова адреса), який іменується далі

Позикодавець, і прізвище, ім'я, по батькові
_____, громадянин України, паспорт:
серія _____ № _____, виданий
_____ місце проживання
_____ (повна поштова адреса), який

іменується далі **Позичальник**, уклали Договір про таке:

1. Позикодавець надає Позичальнику позику «___» _____ р.
готівкою в сумі _____ (цифрами,
прописом).
  2. Позичальник зобов'язується повернути в термін і на умовах, передбачених цим
Договором, суму позики.
  3. Сторони домовилися, що Позичальник розпочне погашати свій борг з «___»
_____ р. щомісячними (квартальними) рівними частками по _____
гривень на місяць (квартал).
- При порушенні Позичальником терміну, встановленого для повернення
чергової частини позики, Позикодавець має право зажадати дострокового
повернення всієї суми позики, що залишилася.
4. Позичальник має право в будь-який час повністю або частково погасити борг.
  5. У разі зміни адреси Сторона, що змінила адресу, зобов'язана повідомити
іншу Сторону протягом _____ днів.
  6. Договір вважається укладеним з моменту передачі грошей Позичальнику.

Закінчення додатка 13

7. Усі спори вирішуються шляхом переговорів, а при недосягненні згоди – у суді.

8. Договір складений у двох примірниках, що мають однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Адреси і реквізити Сторін

Позикодавець

Позичальник

Підписи сторін

Позикодавець

_____/_____/

М.П.

Позичальник

_____/_____/

М.П.

Додаток 14
Договір про надання послуг

м. _____ «__» _____ 20__ р.

_____, (надалі іменується «Замовник») в особі _____, що діє на підставі _____, з однієї сторони, та _____, (надалі іменується «Виконавець») в особі _____, що діє на підставі _____, з іншої сторони, (в подальшому разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона») уклали цей Договір про надання послуг (надалі іменується «Договір») про таке:

1. Загальні положення

1.1. У порядку та на умовах, визначених цим Договором, Виконавець зобов'язується за завданням Замовника протягом визначеного у Договорі строку надавати за плату такі послуги (надалі іменуються «послуги»):

_____
_____
_____

_____, а Замовник зобов'язується оплачувати надані послуги.

1.2. Детальна інформація щодо послуг, які надаються за цим Договором, міститься у Додатку № _ до цього Договору, та визначається у завданні Замовника, яке надається ним Виконавцеві шляхом _____ у строк _____

2. Права та обов'язки Сторін

2.1. Виконавець зобов'язаний:

– за письмовим завданням Замовника особисто надавати останньому визначені цим Договором послуги в строк не пізніше _____ днів з дня отримання завдання;

– забезпечувати якість наданих послуг відповідно до вимог, які узгоджені Виконавцем із Замовником в Додатку № ____ до цього Договору (або згідно із вимогами, яким такі послуги звичайно повинні відповідати);

– при неможливості у передбачений цим Договором строк надати послуги, негайно повідомити про це Замовника шляхом _____

Продовження додатка 14

2.2. Виконавець має право:

- отримувати від Замовника інформацію, необхідну для надання послуг за цим Договором, а саме: _____, шляхом _____ в строк _____;
- отримати за надані послуги оплату в розмірах і строки, передбачені цим Договором.

2.3. Замовник зобов'язаний:

- приймати від Виконавця результати надання послуг шляхом _____, якщо надані послуги відповідають умовам Договору, і оплачувати їх в розмірах і в строк, передбачені цим Договором;
- забезпечувати Виконавця інформацією, необхідною для надання послуг.

2.4. Замовник має право:

- відмовитись від прийняття результатів надання послуг, якщо надані послуги не відповідають умовам Договору шляхом _____ в строк _____, і вимагати від Виконавця відшкодування збитків, якщо вони виникли внаслідок невиконання або неналежного виконання Виконавцем взятих на себе обов'язків за цим Договором;

– _____

3. Оплата послуг і порядок їх приймання

3.1. За надання передбачених Договором послуг Замовник виплачує Виконавцю _____ грн. протягом _____ шляхом _____

3.2. Здавання послуг Виконавцем та приймання їх результатів Замовником оформлюється Актом приймання-передачі наданих послуг, який підписується повноважними представниками Сторін протягом 3 (трьох) робочих днів після фактичного надання послуг.

3.3. Підписання Акта приймання-передачі наданих послуг представником Замовника є підтвердженням відсутності претензій з його боку.

4. Відповідальність Сторін за порушення Договору

4.1. У випадку порушення Договору Сторона несе відповідальність, визначену цим Договором та (або) чинним законодавством України.

4.1.1. Порушенням Договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього Договору.

4.1.2. Сторона не несе відповідальності за порушення Договору, якщо воно сталося не з її вини (наміру чи необережності).

4.1.3. Сторона вважається невинуватою і не несе відповідальності за порушення Договору, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання цього Договору.

Продовження додатка 14

4.2. У випадку порушення строку надання послуг Виконавець сплачує Замовнику неустойку в розмірі _____ грн.

4.3. У разі прострочення оплати послуг, наданих Виконавцем, Замовник сплачує пеню у розмірі ____ за кожний день прострочення.

5. Вирішення спорів

5.1. Усі спори, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

5.2. Якщо відповідний спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору відповідно до чинного законодавства України.

6. Дія Договору

6.1. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту його підписання Сторонами та скріплення печатками Сторін.

6.2. Строк цього Договору починає свій перебіг у момент, визначений у п. 6.1 цього Договору та закінчується _____.

6.3. Закінчення строку цього Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії цього Договору.

6.4. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.5. Зміни у цей Договір набирають чинності з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

6.6. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, цей Договір може бути розірваний тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.7. Цей Договір вважається розірваним з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

Закінчення додатка 14

7. Прикінцеві положення

7.1. Усі правовідносини, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, у тому числі пов'язані із дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регулюються цим Договором та відповідними нормами чинного законодавства України, а також звичаями ділового обороту, які застосовуються до таких правовідносин на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

7.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні договори, протоколи про наміри та будь-які інші усні або письмові домовленості Сторін з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу, але можуть враховуватися при тлумаченні умов цього Договору.

7.3. Сторони несуть повну відповідальність за правильність вказаних ними у цьому Договорі реквізитів та зобов'язуються своєчасно у письмовій формі повідомляти іншу Сторону про їх зміну, а у разі неповідомлення несуть ризик настання пов'язаних із ним несприятливих наслідків.

7.4. Відступлення права вимоги та (або) переведення боргу за цим Договором однією із Сторін до третіх осіб допускається виключно за умови письмового погодження цього із іншою Стороною.

7.5. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі, підписані Сторонами та скріплені їх печатками.

7.6. Всі виправлення за текстом цього Договору мають юридичну силу та можуть враховуватися виключно за умови, що вони у кожному окремому випадку датовані, засвідчені підписами Сторін та скріплені їх печатками.

7.7. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у двох автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу, – по одному для кожної із Сторін.

7.8. На момент укладення цього Договору Виконавець є платником податку на прибуток підприємств на загальних умовах.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Замовник

_____
_____

Виконавець

_____
_____

Підписи

сторін

Замовник

_____/_____/_____
М.П.

Виконавець

_____/_____/_____
М.П.

Додаток 15
Договір про спільну діяльність

м. _____ «___» _____ 20__ р.

Сторони:

Сторона-1 _____ (повне найменування юридичної або ПІБ фізичної особи) у особі _____, діючого на підставі _____, з одного боку, і

Сторона-2 _____ (повне найменування юридичної або ПІБ фізичної особи) у особі _____, діючого на підставі _____, з другого боку, уклали цей Договір про таке:

1. Предмет Договору

1.1. Сторони домовилися про організацію спільної діяльності в сфері _____ для досягнення таких господарських і комерційних цілей:

1.1.1. _____;

1.1.2. _____;

1.1.3. _____.

1.2. Сторони зобов'язуються діяти спільно шляхом об'єднання майна, грошових коштів і зусиль і (або) шляхом користування в спільній продукції раніше створених Сторонами програмних засобів, баз даних і технологій, що є інтелектуальною і майновою власністю Сторін.

1.3. Сторони можуть надавати одна одній будь-яку фінансову, технологічну або організаційну допомогу.

2. Взаємні зобов'язання Сторін

2.1. Для досягнення цілей за даним Договором Сторони зобов'язуються:

2.1.1. Обмінюватися інформацією, що знаходиться в їх розпорядженні, з тематики спільної діяльності;

2.1.2. Спільно в строк _____ проводити консультації для обговорення питань спільної діяльності;

2.1.3. У разі потреби здійснювати взаємне кредитування і фінансування на безвідсотковій і безвідплатній основі на умовах, які застерігаються в окремих угодах;

2.1.4. Виконувати спільні замовлення і замовлення один одного за спільною діяльністю на пріоритетній і пільговій основі.

2.2. Спільна діяльність Сторін здійснюватиметься відповідно до Програми робіт (додаток 1), прикладеної до цього Договору, в якій Сторони визначають строки, етапи і умови проведення спільної діяльності.

Продовження додатка 15

2.3. Сторони мають право здійснювати взаємний контроль над діяльністю один одного у рамках даного Договору шляхом перевірки бухгалтерських і інших документів.

2.4. Кожна із Сторін має право залучати для виконання своїх зобов'язань за даним Договором третіх осіб, беручи на себе відповідальність перед другою Стороною за їх дії.

3. Зобов'язання Сторони-1

3.1. Сторона-1 за даною угодою зобов'язується:

3.1.1. У строк протягом _____ із моменту підписання цього Договору перерахувати Стороні-2 грошовий внесок у розмірі _____ грн.;

3.1.2. Здійснювати у разі потреби додаткові внески на спільну діяльність у розмірі _____ грн. шляхом перерахування грошей на розрахунковий рахунок Сторони-2 або шляхом оплати витрат за сумісною діяльністю відповідно до калькуляції робіт, наданої Стороні-2.

4. Зобов'язання Сторони-2

4.1. Сторона-2 за даною угодою зобов'язується:

4.1.1. Після підписання цього Договору невідкладно приступити до здійснення комерційних проектів відповідно до програми робіт за даною угодою;

4.1.2. Забезпечити підготовку (найм) відповідного персоналу для виконання робіт за даною угодою;

4.1.3. Надавати в строк _____ Стороні-1 інформацію про хід виконання спільних проектів;

4.1.4. Надавати фінансові звіти про використання грошових коштів у строк.

5. Ведення спільних речей

5.1. Ведення спільних речей за даною угодою здійснюється за взаємною угодою Сторонам, які приймаються на зібраннях представників Сторін або шляхом письмового опитування або факсом.

5.2. Керівництво спільною діяльністю за даною угодою, а також ведення спільних речей доручається Стороні-2.

5.3. Сторона-2 є повноважним представником Сторони-1 і діє на підставі довіреності, яку Сторона-1 зобов'язується видати протягом _____ із моменту підписання цього Договору.

5.4. Сторона-2 виконує всі необхідні юридичні дії і акти для досягнення поставленої за договором цілі, зокрема реєструє цей Договір у податковому органі; відкриває окремий поточний рахунок у банку, через який здійснює всі фінансові операції за спільною діяльністю; веде окремий податковий і бухгалтерський облік спільної діяльності; представляє спільні інтереси Сторін за спільною діяльністю перед третіми особами.

Продовження додатка 15

5.5. Сторона-1 має право здійснювати контроль над діяльністю Сторони-2 у рамках цього Договору шляхом перевірки бухгалтерських і інших документів.

6. Внески Сторін

6.1. Внесок Сторони-1:

6.1.1. Грошові кошти: _____;

6.1.2. Майно: _____;

6.1.3. Трудова участь: _____;

6.1.4. Доля Сторони-1 складає: _____;

6.1.5. Порядок і строки внесення внесків _____;

6.2. Внесок Сторони-2:

6.2.1. Грошові кошти: _____;

6.2.2. Майно: _____;

6.2.3. Трудова участь: _____;

6.2.4. Частка Сторони-1 складає: _____;

6.2.5. Порядок і строки внесення внесків _____;

6.3. При зміні обсягів виконуваних робіт Сторони вносять відповідні зміни і доповнення в цей Договір і уточнюють свою пайову участь у спільній діяльності.

7. Спільне майно Сторін за даною угодою

7.1. Грошові і майнові внески Сторін крім (включаючи) інтелектуальної власності _____, а також майно створене або набуте Сторонами внаслідок спільної діяльності, складає їх спільну власність.

7.2. Урахування спільного майна Сторін ведеться Стороною-2 в порядку, погодженому із Стороною-1.

8. Розподіл результатів спільної діяльності

8.1. Продукція, що є результатом спільної діяльності, буде реалізовуватися у такому порядку: _____

8.2. Всі доходи, отримувані за даною угодою внаслідок спільної діяльності, використовуються в першу чергу на відшкодування матеріальних затрат.

8.3. Прибуток, що отримають Сторони від спільної діяльності, підлягає розподілу пропорційно часткам, визначеним в статті 6 цього Договору.

8.4. Підведення підсумків спільної діяльності, облік затрат на її ведення і розподіл прибутку між Сторонами здійснюється на основі окремого звіту, який складає Сторона-2 щокварталу. Звіт повинен бути переданий Стороні-1 не пізніше _____ днів після закінчення звітного періоду.

8.5. Кожна із Сторін не має права розпоряджатися своєю часткою майна без згоди іншої Сторони, за винятком тієї частки продукції і доходів від спільної діяльності, яка надходить в розпорядження кожної Сторони після фактичного розподілу.

Продовження додатка 15

8.6. Фактичний розподіл прибутку здійснюється шляхом перерахування відповідної частки прибутку Стороні-1 і утримання відповідної частки прибутку Стороною-2 або розподілом спільної продукції в порядку, визначеному Сторонами.

8.7. Оподаткування прибутку від спільної діяльності здійснюється Сторонами в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

9. Витрати і збитки Сторін за даною угодою

9.1. Спільні витрати і збитки Сторін покриваються за рахунок спільного майна і грошових коштів Сторін, набутих внаслідок спільної діяльності.

9.2. У разі недостатності спільного майна і грошових коштів для покриття витрат і збитків, що виникли внаслідок спільної діяльності, це покриття здійснюється Сторонами пропорційно їх пайовій участі в прибутках.

10. Відповідальність Сторін

10.1. Сторони за даною угодою несуть таку відповідальність:

10.1.1. Сторона-1: _____;

10.1.2. Сторона-2: _____

11. Припинення Договору і вирішення суперечок

11.1. Сторони усвідомлюють, що їх спільна діяльність здійснюється в складних умовах нестабільного ринку, що підвищує ступінь ризику їх бізнесу. У зв'язку з цим Сторони залишають за собою право на дострокове розірвання цього Договору у зв'язку зі зміною економічної ситуації в країні, безперспективністю і недоцільністю здійснення спільного господарювання, а також у разі неможливості здійснення своєї діяльності на принципах самоокупності і самофінансування. У даному випадку Сторона-ініціатор зобов'язана письмово повідомити іншу Сторону не пізніше ніж за _____ місяці.

11.2. Взаємостосунки Сторін припиняються шляхом складання окремої угоди або акту про дострокове припинення дії цього Договору.

11.3. У разі припинення дії цього Договору, після відшкодування Сторонами в установленому порядку боргів, грошові кошти і майно, що залишилися, розподіляються між Сторонами пропорційно їх внескам (часткам).

11.4. Дія цього Договору може бути припинена за заявою однієї із Сторін у разі невиконання другою Стороною своїх зобов'язань. У даному випадку всі невігідні наслідки розірвання лягають на винну Сторону.

11.5. За порушення умов цього Договору винна Сторона відшкодовує спричинені збитки, зокрема втрачену вигоду, в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Закінчення додатка 15

11.6. Всі суперечки між Сторонами, за якими не було досягнуто згоди, вирішуються відповідно до законодавства України в господарському суді.

11.7. Сторони визначають, що всі можливі претензії за даною угодою повинні бути розглянуті Сторонами протягом _____ днів із моменту отримання претензії.

12. Інші умови

12.1. Умови цього Договору можуть бути змінені за взаємною згодою з обов'язковим складанням письмового документа.

12.2. Жодна із Сторін не має права передавати свої права за даною угодою третій стороні без письмової згоди другої Сторони.

12.3. Цей Договір укладений у двох оригінальних примірниках, по одному для кожної із Сторін.

12.4. У випадках, не передбачених цим Договором, Сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

12.5. Після підписання цього Договору всі попередні переговори по ньому: листування, попередні угоди і протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

12.6. Сторони зобов'язуються при виконанні цього Договору не зводити співробітництво лише до дотримання вимог за даним Договором, підтримувати ділові контакти і вживати всі необхідні заходи для забезпечення ефективності і розвитку їх комерційних зв'язків.

12.7. Додатки до даного Договору являються його невід'ємною частиною.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Продавець

_____
_____

Покупець

_____
_____

Підписи сторін

Продавець

_____/_____/

М.П.

Покупець

_____/_____/

М.П.

Додаток 16
Договір оренди транспортних засобів

м. _____ «___» _____ 20__ р.

(назва підприємства, організації, установи),
(надалі іменується «Орендодавець») в особі _____, (посада,
прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з одного боку, та
_____ (назва підприємства, організації, установи),
(надалі іменується «Орендар») в особі _____, (посада,
прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з другого боку,
уклали цей Договір оренди транспортних засобів (надалі іменується
«Договір») про таке:

1. Предмет Договору

1.1. В порядку та на умовах, визначених цим Договором, Орендодавець зобов'язується передати Орендареві в строкове платне користування _____ одиниць автомобілів марки _____ з державними реєстраційними номерами _____, а Орендар зобов'язується прийняти названі автомобілі та використовувати їх виключно з метою _____, а також сплачувати Орендодавцеві орендну плату.

1.2. Технічний стан, ознаки, інші характеристики автомобілів, які передаються в оренду, їх комплектність відображені у Додатку 1 до цього Договору.

2. Права та обов'язки Сторін

2.1. Орендодавець бере на себе такі обов'язки:

– в строк ____ днів після набуття чинності цим Договором передати в орендне користування Орендарю визначені цим Договором автомобілі у належному технічному стані, який забезпечує їх нормальну експлуатацію. Передача транспортних засобів здійснюється за

приймально-передавальним актом, який підписується представниками Орендодавця і Орендаря (Додаток № 2 до цього Договору);

– за свій рахунок застрахувати автомобілі, що передаються в оренду.

2.2. Орендодавець має право:

– раз на ____ міс. здійснювати контроль за технічним станом та цільовим використанням переданих в оренду автомобілів і вимагати від Орендаря негайного усунення допущених порушень;

Продовження додатка 16

– вимагати збільшення орендної плати при умові зміни вартості послуг і тарифів;

– відчужувати передані в оренду автомобілі за умови збереження положень цього Договору (із відповідними корективами), чинних і для нового власника автомобілів.

2.3. Орендар бере на себе такі обов'язки:

– використовувати автомобілі на умовах цього Договору та відповідно до мети, визначеної у п. 1.1. цього Договору;

– своєчасно і в повному розмірі вносити орендну плату;

– підтримувати автомобілі в технічно справному стані, за свій рахунок проводити їх ремонт та нести затрати на їх експлуатацію;

– після закінчення строку дії цього Договору або після його дострокового розірвання не пізніше ____ днів повернути транспортні засоби Орендодавцю в технічно справному стані за приймально-передавальним актом, який підписується представниками Сторін.

2.4. Орендар має право:

– без згоди Орендодавця укладати від свого імені договори перевезення, а також інші договори відповідно до призначення транспортних засобів;

– ставити питання про зменшення орендної плати Орендодавцем при зменшенні тарифів і послуг, які відбулися після укладення цього Договору;

– переважної купівлі автомобілів, що оренднуються за цим Договором, при їх відчуженні Орендодавцем третім особам.

– здавати автомобіль у суборенду лише за письмовою згодою Орендодавця.

3. Орендна плата

3.1. Розмір орендної плати за цим Договором становить _____ грн. на

3.2. Орендар сплачує орендну плату шляхом перерахування відповідної суми коштів на поточний рахунок Орендодавця в такий строк: _____.

3.3. Розмір, форма, періодичність та спосіб внесення орендної плати за цим Договором можуть бути змінені за взаємною згодою Сторін, яка оформлюється додатковою угодою Сторін.

4. Відповідальність Сторін

4.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним в Україні законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

Продовження додатку 16

4.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

4.3. У разі виходу з ладу автомобілів, які орендуються за цим Договором, внаслідок порушення правил їх експлуатації чи інших навмисних дій Орендаря останній відшкодовує Орендодавцю заподіяну цими діями шкоду в повному обсязі або ж за згодою Орендодавця проводить за свої кошти відновлювальний ремонт.

4.4. За прострочення у внесенні Орендодавцю орендної плати Орендар за кожний день прострочення відповідного платежу сплачує Орендодавцю пеню у розмірі _____

4.5. За прострочення передачі Орендарю автомобілів, які орендуються за цим Договором, Орендодавець сплачує Орендарю пеню у розмірі ____ % від річного розміру орендної плати за кожний день прострочення платежу.

4.6. За прострочення повернення Орендодавцеві автомобілів, які орендуються за цим Договором, Орендар сплачує Орендодавцю пеню у розмірі ____ % від річного розміру орендної плати за кожний день прострочення платежу.

4.7. Сплата або несплата штрафних санкцій за цим Договором не звільняє Сторони від виконання взятих на себе за цим Договором зобов'язань.

5. Вирішення спорів

5.1. Усі спори, що пов'язані із цим Договором, його укладанням або такі, що виникають в процесі виконання умов цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між представниками Сторін. Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору у порядку, визначеному відповідним чинним в Україні законодавством.

6. Строк дії Договору та інші умови

6.1. Цей Договір набуває чинності з моменту його підписання і діє до «____» _____ 20 ____ року.

6.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

Закінчення додатку 16

6.3. Зміни в цей Договір можуть бути внесені за взаємною згодою Сторін, що оформляється додатковою угодою до цього Договору.

6.4. Зміни та доповнення, додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані уповноваженими на те представниками Сторін.

6.5. Усі правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним, регламентуються нормами чинного в Україні законодавства.

6.6. Цей Договір складений українською мовою, на __ сторінках у _____ примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Орендодавець

_____
_____
_____

Орендар

_____
_____
_____

Підписи сторін

Орендодавець

_____/_____/

М.П.

Орендар

_____/_____/

М.П.

Додаток 17

Типовий договір обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України

від 9 липня 2002 р. № 944

м. _____

«___» _____ 20__ р.

Страховик _____, (повне найменування, прізвище, ім'я, по батькові _____ керівника, його повноваження, _____ серія і номер ліцензії та термін її дії) з однієї сторони, та страхувальник _____ (прізвище, ім'я, по батькові _____ адреса, дата народження, паспортні дані – для фізичної особи; _____ повне найменування, прізвище, ім'я, по батькові керівника, _____ його повноваження – для юридичної особи) _____, з другої сторони, уклали цей договір про таке:

1. Предмет договору

1.1. Страховик страхує цивільну відповідальність страхувальника – власника собаки породи _____ за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам, згідно з Порядком і правилами проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 9 липня 2002 р. № 944 (далі – Порядок і правила).

1.2. Об'єктом обов'язкового страхування є майнові інтереси, що не суперечать законодавству, пов'язані з відшкодуванням страхувальником шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну третіх осіб внаслідок агресивної та/або непередбачуваної дії собаки.

1.3. Страховим випадком є подія, в результаті якої настає цивільно-правова відповідальність страхувальника щодо відшкодування ним шкоди, заподіяної третій особі та/або її майну внаслідок агресивної та/або непередбачуваної дії собаки. Сукупність претензій та позовів, пред'явлених третіми особами щодо відшкодування шкоди, спричиненої однією подією, вважаються одним страховим випадком.

1.4. Страхова сума за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю потерпілої фізичної особи становить 11 000 (одинадцять тисяч) гривень. Страхова сума за шкоду, заподіяну майну третіх осіб, становить 30 000 (тридцять тисяч) гривень.

Договором страхування передбачається франшиза – частка збитків, яка не відшкодовується страховиком. Розмір франшизи становить три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян (____ гривень) на страховий випадок.

Продовження додатка 17

1.5. Страховий платіж за цим договором визначається виходячи з розміру одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян для фізичних осіб та двох неоподатковуваних мінімумів для юридичних осіб.

1.6. Страховий платіж у розмірі _____ гривень повинен бути перерахований на розрахунковий рахунок страховика (або внесений готівкою в його касу) протягом _____ днів з дати укладення цього договору.

2. Права та обов'язки Сторін

2.1. Страхувальник зобов'язується:

- сплатити страховий платіж у термін, передбачений п. 1.6. цього договору;
- повідомляти страховика про всі інші діючі договори страхування щодо об'єкта страхування;
- утримувати собак відповідно до зооветеринарних вимог;
- надавати представнику страховика можливість огляду утримання собак до укладення договору страхування, у період його дії та після настання страхового випадку;
- вживати заходів до запобігання та зменшення збитків, завданих внаслідок настання страхового випадку;
- повідомляти у триденний термін страховика про настання страхового випадку;
- подавати письмову заяву на виплату страхового відшкодування протягом трьох робочих днів з дня визначення розміру збитку;
- надавати страховику документи, що підтверджують настання страхового випадку та розмір збитку (довідку органу МВС, травмопункту, служби ветеринарної медицини, органу пожежного нагляду тощо).

2.2. Страховик зобов'язується:

- ознайомити страхувальника з Порядком і правилами;
- вживати заходів до оформлення протягом двох робочих днів після настання страхового випадку необхідних документів для своєчасної виплати страхового відшкодування;
- здійснити виплату страхового відшкодування у випадках, передбачених Порядком і правилами;
- тримати в таємниці відомості про страхувальника та його майновий стан, за винятком випадків, передбачених законодавством.

2.3. Страхувальник має право:

- отримувати страхове відшкодування згідно з цим договором та Порядком і правилами;
- отримувати дублікат договору обов'язкового страхування у разі його втрати;
- обирати страховика;
- оскаржувати відмову страховика у виплаті страхового відшкодування в судовому порядку.

Продовження додатка 17

2.4. Страховик має право:

- перевіряти достовірність відомостей про об'єкт страхування, поданих страхувальником;
- з'ясовувати самотійно та із залученням експертів причини та обставини страхового випадку, розмір збитків та інші обставини, які впливають на визначення підстав для страхового відшкодування та його розміру;
- збільшувати страховий платіж у 2 рази, якщо за попередній період були зафіксовані страхові випадки;
- відмовляти у виплаті страхового відшкодування у разі невиконання страхувальником умов цього договору та Порядку і правил, повідомляти про це рішення страхувальника в письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови.

3. Порядок виплати страхового відшкодування

3.1. Для отримання страхового відшкодування страхувальник подає страховику документи:

- заяву про виплату страхового відшкодування у зв'язку з настанням страхового випадку;
- договір обов'язкового страхування;
- акт про розслідування страхового випадку (в разі проведення розслідування);
- витяг з рішення суду про стягнення із страхувальника збитків у розмірі заподіяної шкоди (у разі розгляду матеріалів у суді);
- документи, які засвідчують задоволення претензії третьої особи;
- копію листка непрацездатності потерпілої фізичної особи чи довідки медичного закладу про тимчасовий розлад здоров'я у дитини, засвідчену в установленому порядку;
- копію рішення медико-соціальної експертної комісії про встановлення інвалідності потерпілій фізичній особі, засвідчену в установленому порядку;
- копію свідоцтва про смерть потерпілої фізичної особи, засвідчену в установленому порядку.

3.2. На підставі отриманих документів страховик або уповноважена ним особа у триденний термін складає страховий акт у формі, що визначається страховиком, який є підставою для виплати страхового відшкодування.

3.3. Прямий збиток, що відшкодовується страховиком, визначається у розмірі загального збитку, який зафіксований у страховому акті, що складається страховиком або уповноваженою ним особою.

3.4. Розмір страхового відшкодування обчислюється шляхом множення прямого збитку на відсоток страхового покриття і віднімання від цього добутку франшизи.

Продовження додатка 17

3.5. Рішення про виплату страхового відшкодування або про відмову у виплаті страховик повинен прийняти протягом 10 днів з дати отримання всіх необхідних документів. У разі прийняття рішення про відмову у виплаті страхового відшкодування страховик у триденний термін з дати його прийняття повідомляє заявника в письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови.

3.6. Виплата страхового відшкодування здійснюється протягом 15 робочих днів з моменту прийняття рішення про виплату страхового відшкодування.

3.7. За несвоєчасну виплату страхового відшкодування страховик сплачує страхувальнику пеню в розмірі 0,1 % суми страхового відшкодування за кожний день прострочення.

3.8. Страхове відшкодування не виплачується у разі:

- навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, спрямованих на настання страхового випадку. Зазначена норма не поширюється на дії, пов'язані з виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, в стані необхідної оборони (без перевищення її меж) або захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації. Кваліфікація дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, встановлюється відповідно до законодавства;
- вчинення страхувальником умисного злочину, що призвів до страхового випадку;
- подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку;
- несвоєчасного повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на це причин або створення страховику перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;
- коли страховий випадок настав через невідповідність засобів захисту собаки чи недотримання правил його безпеки;
- коли страховий випадок був спровокований протиправними діями третьої особи, визнаними такими в установленому порядку;
- пошкодження або знищення антикварних речей, виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння, предметів релігійного культу, колекцій картин, рукописів, грошових знаків, цінних паперів, документів, що підтверджують право на інтелектуальну власність, внаслідок агресивної та/або непередбачуваної дії собаки;
- заподіяння моральної шкоди внаслідок агресивної та/або непередбачуваної дії собаки;
- коли агресивна та/або непередбачувана дія собаки була пов'язана з ліквідацією масових безпорядків і порушень громадського порядку, військовими конфліктами, стихійним лихом, вибухом боєприпасів;
- коли собаці заподіяна шкода іншим собакою під час участі у собачих боях.

Закінчення додатка 17

3.9. Відмова страховика у виплаті страхового відшкодування може бути оскаржена страхувальником у судовому порядку.

4. Термін дії Договору

4.1. Договір страхування набирає чинності з дня надходження страхового платежу на рахунок страховика відповідно до пункту 1.6 цього договору.

4.2. Договір страхування втрачає чинність у разі:

- закінчення терміну його дії;
- виконання страховиком зобов'язань перед страхувальником у повному обсязі;
- загибелі (або примусового вилучення) собаки внаслідок подій, не передбачених умовами страхування;
- ліквідації страхувальника за винятком випадків, передбачених законодавством;
- ліквідації страховика у порядку, встановленому законодавством;
- прийняття судового рішення про визнання договору страхування недійсним.

4.3. Спори, що виникають між сторонами, вирішуються шляхом переговорів, у разі недосягнення згоди – в порядку, передбаченому законодавством.

4.4. Договір складається у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу і зберігається в обох сторін.

4.5. Інші правовідносини сторін за договором страхування регламентуються законодавством.

Адреси Сторін

Страховик

_____
_____

Страхувальник

_____
_____

Підписи сторін

За Страховика

Керівник

М.П.

_____/_____/_____
М.П.

За Страхувальника

Керівник

М.П.

Додаток 18
Договір факторингу № _____

м. _____ «___» _____ 20__ р.

_____ (назва підприємства, організації, установи),
(надалі іменується «Фактор») в особі _____, (посада,
прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з одного
боку, та _____ (назва підприємства, організації,
установи) (надалі іменується «Клієнт») в особі _____, (посада,
прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з другого боку,
уклали цей Договір факторингу № _____ (надалі іменується «Договір») про
таке:

1. Предмет Договору

1.1. В порядку та на умовах, визначених цим Договором, Клієнт передає
Фактору, а Фактор приймає і зобов'язується оплатити Клієнтові усі права
вимоги за грошовими зобов'язаннями, що виникли у Клієнта з Договору
№ _____ від «___» _____ 20__ р., укладеного між
Клієнтом та _____ (найменування боржника) (надалі
іменується «Основний договір»).

1.2. В силу цього Договору Фактор займає місце Клієнта (як Кредитора) в
зобов'язаннях, що виникли із вище зазначеного Договору відносно усіх прав
Клієнта, у тому числі права одержання від Боржника сум основного боргу,
відсотків, неустойок (штрафи, пені) у повному обсязі.

1.3. Характеристика прав, переданих Фактору Клієнтом за цим Договором:

Загальна сума боргу _____, у тому числі:

- а) сума основного боргу _____;
- б) сума відсотків (за комерційний кредит) _____;
- в) сума неустойки _____

1.4. Зобов'язана особа (боржник):

Найменування: _____;

Місцезнаходження: _____;

п/р: _____ у _____;

МФО _____ Код ЄДРПОУ _____;

Термін платежу: _____

Продовження додатка 18

1.5. Зобов'язання Клієнта перед Боржником за Основним договором, які полягають у _____, на момент укладання цього Договору Клієнтом виконані повністю.

2. Порядок виконання Договору

2.1. Для реалізації Фактором придбаних ним прав Клієнт передає під час підписання цього Договору такі документи:

а) засвідчену копію Основного договору;

б) завірений акт про приймання/накладну № _ від «___»_____ 20___ р.;

в) _____

2.2. Не пізніше п'яти робочих днів після набуття чинності цим Договором Клієнт зобов'язаний сповістити Боржника про укладення цього Договору і повідомити, що платіж на користь Фактора є належним.

2.3. Розрахунки Боржника з Фактором у відношенні переданих прав вимоги здійснюються в порядку і формах, установлених Основним договором.

3. Ціна Договору і порядок розрахунків

3.1. За передані права вимоги до Боржника за Основним договором Фактор сплачує Клієнтові _____ грн.

3.2. Фактор зобов'язується протягом _____ банківських днів після набуття чинності цим Договором перерахувати платіжним дорученням на поточний рахунок Клієнта грошову суму, визначену у п. 3.1. цього Договору.

4. Відповідальність Сторін і вирішення спорів

4.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним в Україні законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

4.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

4.3. Клієнт відповідає перед Фактором за дійсність переданих прав вимоги, але не несе відповідальності за задоволення Боржником вимог Фактора.

4.4. За несвоєчасне виконання грошових зобов'язань винна Сторона несе відповідальність у вигляді пені в розмірі _____ % від суми несплаченого платежу за кожний день прострочення.

Закінчення додатка 18

4.5. За затримку в передачі документів, визначених у п. 2.1. цього Договору Клієнт сплачує штраф у розмірі _____ грн.

4.6. Усі спори, що пов'язані із цим Договором, його укладанням або такі, що виникають в процесі виконання умов цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між представниками Сторін. Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору у порядку, визначеному відповідним чинним в Україні законодавством.

5. Строк дії Договору та інші умови

5.1. Цей Договір набуває чинності з моменту його підписання і діє до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань за цим Договором.

5.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

5.3. Зміни в цей Договір можуть бути внесені за взаємною згодою Сторін, що оформляється додатковою угодою до цього Договору.

5.4. Зміни та доповнення, додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані уповноваженими на те представниками Сторін.

5.5. Усі правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним, регламентуються нормами чинного в Україні законодавства.

5.6. Цей Договір складений українською мовою, на _____ сторінках у _____ примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу.

Місцезнаходження та реквізити Сторін

Фактор

_____
_____

Клієнт

_____
_____

Підписи сторін

За Фактора

Керівник _____ / _____ /
М.П.

За Клієнта

Керівник _____ / _____ /
М.П.

Додаток 19
Договір франчайзингу

М. _____

«___» _____ 20__ р.

_____ (назва підприємства, організації, установи), (надалі іменується «Правовласник») в особі _____, що діє на підставі _____, з одного боку, _____, (посада, прізвище, ім'я, по батькові) та _____ (назва підприємства, організації, установи), (надалі іменується «Користувач») в особі _____, (посада, прізвище, ім'я, по батькові), що діє на підставі _____, з другого боку, уклали цей Договір франчайзингу (надалі іменується «Договір») про таке:

1. Предмет Договору

1.1. У порядку та на умовах, визначених цим Договором, Правовласник зобов'язується надати Користувачеві за плату на строк _____ право використання у підприємницькій діяльності Користувача на території _____ комплекс виключних прав, належних Правоволодільцеві, а саме:

- право на фірмове найменування;
- комерційне позначення;
- комерційну інформацію, що охороняється;
- знак для товарів і послуг;
- _____ (інші виключні права).

1.2. Якщо чинне в Україні законодавство вимагає оформлення передачі якогось із визначених вище виключних прав окремою договірною формою або вимагає вчинення будь-яких спеціальних юридичних дій, то передача такого виключного права від Правовласника до Користувача здійснюється із дотриманням встановлених вимог, при чому відповідні договори підписуються Сторонами разом із цим Договором і мають містити у своєму тексті відсилку до цього Договору.

2. Умови Договору

2.1. Користувач використовує надаваний за цим Договором комплекс виключних прав у такій сфері підприємницької діяльності: _____. Метою франчайзингу є _____

Продовження додатка 19

2.2. Кожна із Сторін Договору має право у будь-який час відмовитись від подальшої дії цього Договору за умови попереднього одержання письмової згоди на це іншої Сторони.

2.3. У разі припинення належних Правовласнику прав на фірмове найменування і комерційне позначення без заміни їх новими аналогічними правами цей Договір припиняється.

2.4. Перехід до іншої особи будь-якого виключного права, що входить до комплексу наданих Користувачеві прав, не тягне за собою зміни умов або розірвання Договору. Новий правоволоділець стає Стороною цього Договору в частині прав і обов'язків, що стосуються відчуженого виключного права.

2.5. У разі зміни Правовласником свого фірмового найменування або комерційного позначення, права на використання яких входять у комплекс виключних прав, цей Договір зберігає чинність стосовно нового фірмового найменування (або комерційного позначення) Правовласника, якщо Користувач не вимагатиме розірвання цього Договору. У разі продовження чинності цього Договору за вище названих умов Користувач має право вимагати відповідного зменшення належної Правовласнику винагороди.

2.6. Якщо у період дії цього Договору закінчився строк дії виключного права, яке надається Користувачеві за цим Договором, або таке право припинилося за іншою підставою, цей Договір продовжує свою чинність, крім положень, що стосуються права, яке припинилося, а Користувач має право вимагати відповідного зменшення належної Правовласнику винагороди. Проте цей Договір припиняється, якщо припинення відповідного виключного права тягне за собою неможливість або недоцільність для Користувача користуватися комплексом переданих прав відповідно до мети франчайзингу, визначеної у п. 2.1 цього Договору.

2.7. За умови належного виконання своїх обов'язків Користувачем після закінчення строку дії цього Договору Користувач має право на укладення Договору на новий строк і на тих же умовах.

Продовження додатка 19

2.8. Правовласник має право відмовитись від укладення Договору на новий строк за умови, що протягом _____ років від дня закінчення строку цього Договору він не буде укладати з іншими особами аналогічні договори і погоджуватись на укладення аналогічних договорів, дія яких поширюватиметься на ту саму територію, на якій мав чинність цей Договір. У разі, якщо до закінчення _____ річного строку Правовласник виявить бажання надати кому-небудь ті самі права, які були надані Користувачеві за цим Договором, Правовласник зобов'язаний запропонувати Користувачеві укласти новий договір або відшкодувати понесені Користувачем збитки. При укладенні нового договору його умови мають бути не менш сприятливими для Користувача, ніж умови цього Договору.

2.9. Правовласник має право визначати ціну продажу товару Користувачем або ціну робіт (послуг), виконуваних (тих, що надаються) Користувачем, або встановлювати верхню чи нижню межу цих цін.

2.10. За згодою Сторін, що оформлюється додатковою угодою до цього Договору, Сторони можуть встановити правило, за яким Користувач має право продавати товари (виконувати роботи або надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), що мають місцезнаходження (проживання) на визначеній у Договорі території.

3. Розмір винагороди та порядок її сплати

3.1. За користування переданим за цим Договором комплексом виключних прав Користувач сплачує Правоволодільцю платежі у розмірі _____ грн. один раз на _____ (місяць, квартал), шляхом перерахування цих коштів на поточний рахунок Правоволодільця.

3.2. Розмір винагороди та строки її внесення можуть бути змінені за згодою Сторін.

4. Обов'язки Правоволодільця і Користувача

4.1. Правоволоділець зобов'язаний:

– протягом _____ календарних днів з моменту набуття чинності цим Договором передати Користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну останньому для здійснення прав, наданих йому за цим Договором, а також проінструктувати Користувача і його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав;

Продовження додатка 19

- протягом ____ календарних днів з моменту набуття чинності цим Договором передати Користувачу передбачені цим Договором ліцензії (дозволи, реєстраційні та правоустановчі документи), забезпечивши їх оформлення у встановленому порядку.
- надавати Користувачу постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні і підвищенні кваліфікації працівників;
- контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються або надаються) Користувачем на підставі цього Договору;
- _____ (інші обов'язки).

4.2. Обов'язки Користувача:

- використовувати при здійсненні передбаченої цим Договором діяльності фірмове найменування та/або комерційне позначення Правовласника таким способом _____;
- забезпечити відповідність якості товарів, що виробляються ним на основі Договору (виконуваних робіт, надаваних послуг), якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються та/або надаються) безпосередньо Правовласником;
- додержувати інструкцій, вказівок Правовласника спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу виключних прав тому, як він використовується Правовласником, у тому числі вказівок, що стосуються зовнішнього і внутрішнього оформлення комерційних приміщень, що використовуються Користувачем при здійсненні наданих йому за цим Договором прав;
- надавати покупцям (замовникам) усі додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товар (роботу, послугу) безпосередньо у Правовласника;
- не розголошувати секрети виробництва Правовласника та іншу одержану від нього конфіденційну комерційну інформацію;
- інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про те, що він використовує фірмове найменування, комерційне позначення, знак для товарів і послуг або інший засіб індивідуалізації товарів і послуг за договором франчайзингу.

5. Відповідальність Сторін і вирішення спорів

5.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним в Україні законодавством. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

Закінчення додатка 19

5.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

5.3. Усі спори, що пов'язані із цим Договором, його укладанням або такі, що виникають в процесі виконання умов цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між представниками Сторін. Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору у порядку, визначеному відповідним чинним в Україні законодавством.

6. Строк дії Договору та інші умови

6.1. Цей Договір набуває чинності з моменту його державної реєстрації і діє до _____ із урахуванням положень ст. 2 цього Договору.

6.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

6.3. Зміни в цей Договір можуть бути внесені за взаємною згодою Сторін, що оформляється додатковою угодою до цього Договору.

6.4. Зміни та доповнення, додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані уповноваженими на те представниками Сторін.

6.5. Усі правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним, регламентуються нормами чинного в Україні законодавства.

6.6. Цей Договір складений українською мовою, на __ сторінках у _____ примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу.

Місцезнаходження та реквізити Сторін

Правоволоділець

_____
_____

Користувач

_____
_____

Підписи сторін

За Правоволодільца

Керівник _____ / _____ /
М.П.

За Користувача

Керівник _____ / _____ /
М.П.

Додаток 20
Договір транспортного експедирування

м. _____ «___» _____ 20__ р.

_____ (вказати найменування сторони та необхідні дані про неї), (надалі іменується «Експедитор») в особі _____ (вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові) _____, що діє на підставі _____ (вказати: статуту, довіреності, положення тощо) _____, з однієї сторони, та _____ (вказати найменування сторони) _____ (надалі іменується «Клієнт») в особі _____ (вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові) _____, що діє на підставі _____ (вказати: статуту, довіреності, положення тощо) _____, з іншої сторони, (в подальшому разом іменуються «Сторони», а кожна окремо – «Сторона») уклали цей Договір транспортного експедирування (надалі іменується «Договір») про таке:

1. Загальні положення

1.1. У порядку та на умовах, визначених цим Договором, Експедитор бере на себе зобов'язання за плату і за рахунок Клієнта виконати послуги, пов'язані з перевезенням вантажу Клієнта, визначеного в додатку № ____ до цього Договору (надалі іменується «вантаж»), а саме:

1.1.1. Оформлення накладних на вантаж, що відправляється;

1.1.2. Оформлення отримання вантажу, що прибуває, його приймання за кількістю та якістю;

1.1.4. Додаткові послуги: перевірка кількості і стану вантажу під час його перевезення, навантаження та розвантаження вантажу, сплата мита, зборів та витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних процедур.

1.2. Послуги за цим Договором надаються протягом строку цього Договору на підставі заявки Клієнта, яка надається Експедиторові у _____ формі шляхом _____ не пізніше _____.

Продовження додатка 20

1.3. На підтвердження надання Експедитором Клієнту послуг за цим Договором складаються відповідні акти в строк _____ шляхом _____

2. Права та обов'язки Сторін

2.1. Клієнт видає Експедиторові належним чином оформлену довіреність із усіма повноваженнями, що є необхідними для надання послуг за цим Договором у строк _____.

2.2. Експедитор має право залучити до виконання своїх обов'язків за цим Договором інших осіб та несе відповідальність за будь-яке порушення ними цього Договору.

2.3. Клієнт повинен надати Експедиторові документи та іншу інформацію про властивості вантажу, умови його перевезення, а також іншу інформацію, необхідну Експедиторові для виконання передбачених цим Договором обов'язків шляхом _____ в строк _____.

2.4. Експедитор повинен повідомити Клієнта про виявлені неузгодженості та невідповідності в одержаній інформації, а в разі її неповноти – запросити у Клієнта необхідну додаткову інформацію шляхом _____ в строк _____.

2.5. У випадку ненадання Клієнтом необхідної інформації або документів Експедитор має право відкласти виконання відповідних обов'язків до моменту надання зазначеної інформації або документів.

3. Розмір і порядок оплати

3.1. За надання передбачених цим Договором послуг Клієнт сплачує Експедиторові _____ грн шляхом переказу цієї грошової суми на поточний рахунок Експедитора протягом _____.

4. Відповідальність Сторін за порушення Договору

4.1. У випадку порушення Договору Сторона несе відповідальність, визначену цим Договором та (або) чинним законодавством України.

4.1.1. Порушенням Договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього Договору.

4.2. Сторона не несе відповідальності за порушення Договору, якщо воно сталося не з її вини (умислу чи необережності).

Продовження додатка 20

4.3. Сторона вважається невинуватою і не несе відповідальності за порушення Договору, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання цього Договору.

4.4. Клієнт несе відповідальність за збитки, завдані Експедиторові у зв'язку з порушенням обов'язку щодо надання інформації та документів, визначених у п. 2.3 цього Договору.

5. Вирішення спорів

5.1. Усі спори, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

5.2. Якщо відповідний спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору відповідно до чинного законодавства України.

6. Дія Договору

6.1. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту його підписання Сторонами та його скріплення печатками Сторін.

6.2. Строк цього Договору починає свій перебіг у момент, визначений у п. 6.1 цього Договору та закінчується _____

6.3. Закінчення строку цього Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії цього Договору.

6.4. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.5. Зміни до цього Договору набирають чинності з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

6.6. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, цей Договір може бути розірваний тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

6.7. Цей Договір вважається розірваним з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

Закінчення додатка 20

7. Прикінцеві положення

7.1. Усі правовідносини, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, у тому числі пов'язані із дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регулюються цим Договором та відповідними нормами чинного законодавства України, а також звичаями ділового обороту, які застосовуються до таких правовідносин на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

7.2. Після набрання чинності цим Договором всі попередні переговори за ним, листування, попередні договори, протоколи про наміри та будь-які інші усні або письмові домовленості Сторін з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу, але можуть братися до уваги при тлумаченні умов цього Договору.

7.3. Сторони несуть повну відповідальність за правильність вказаних ними у цьому Договорі реквізитів та зобов'язуються своєчасно у письмовій формі повідомляти іншу Сторону про їх зміну, а у разі неповідомлення несуть ризик настання пов'язаних із цим несприятливих наслідків.

7.4. Відступлення права вимоги та (або) переведення боргу за цим Договором однією із Сторін до третіх осіб допускається виключно за умови письмового погодження цього із іншою Стороною.

7.5. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі, підписані Сторонами та скріплені їх печатками.

7.6. Всі виправлення за текстом цього Договору мають силу та можуть братися до уваги виключно за умови, що вони у кожному окремому випадку датовані, засвідчені підписами Сторін та скріплені їх печатками.

7.7. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у двох автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу, – по одному для кожної із Сторін.

7.8. На момент укладення цього Договору Сторони є платниками податку на прибуток підприємств на загальних умовах.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Експедитор

_____
_____

Клієнт

_____
_____

Підписи сторін

За Експедитора

Керівник _____ / _____ /
М.П.

За Клієнта

Керівник _____ / _____ /
М.П.

Додаток 21

Типовий договір про перевезення вантажів автомобільним транспортом у місцевому та міжміському сполученні

м. _____ «___» _____ 20__ р.
_____, (докладне найменування
Перевізника) _____ в особі _____ (посада,
_____, прізвище, ім'я та по батькові – повністю), що діє
на підставі _____ (зазначається найменування документа, що
дає право _____, з однієї сторони, та на укладення
договору) _____, (докладне
найменування Замовника) _____ в особі _____
(посада, _____, прізвище, ім'я та по батькові – повністю),
що діє на підставі _____ (зазначається найменування документа,
що дає право _____, з іншої сторони, а укладення
договору) уклали цей договір про нижче наведене:

1. Предмет Договору

1.1. Замовник зобов'язується надавати для перевезення вантажі, а Перевізник приймати їх обсягом _____ тис. т та _____ тис. км за номенклатурою і за кварталами, обумовленими цим договором (згідно з додатком 1, що є невід'ємною частиною цього договору).

1.2. Перевізник виконує для Замовника перевезення вантажів обсягом _____ тис. автомобіле-годин, обумовленим додатком 2, що є невід'ємною частиною цього договору.

1.3. Згідно з цим договором і в межах квартального плану Перевізник та Замовник за ___ днів до початку кожного місяця кварталу спільно визначають конкретні місячні плани з декадними плановими завданнями на перевезення вантажів (згідно з додатком 3).

1.4. Перевізник зобов'язаний виконувати перевезення, а Замовник має забезпечити приймання та відпуск вантажів щодня у _____ зміни протягом _____ (зазначається найменування днів тижня, _____ включаючи вихідні та святкові дні).

Продовження додатка 21

1.5. Перевізник виконує для Замовника пов'язані з перевезенням вантажів такі види транспортно-експедиторських операцій та послуг:

1.6. Договірна орієнтовна вартість транспортних послуг за цим договором становитиме: за тонни перевезеного вантажу (всього) _____ грн; за перевезення вантажів автомобілями, виходячи з оплати їх роботи за виконані автомобіле-години і кілометр пробігу (всього) _____ грн; за транспортно-експедиторські операції (всього) _____ грн. Разом _____ грн.

---

2. Умови перевезень

2.1. Перевезення вантажів, включаючи й автомобілями, робота яких оплачується за автомобіле-годину, виконуються Перевізником лише на підставі заявок, що подає Замовник за формою відповідно до додатка 4 не пізніше ____ годин дня, що передує дню перевезення, а при міжміських перевезеннях – за ____ годин до дня перевезення. У разі термінового перевезення вантажів за згодою Перевізника Замовник подає заявку в той самий день. До заявки, крім термінових, має бути доданий погоджений сторонами за договором графік виконання перевезень із зазначенням добового або середньодобового обсягу перевезень вантажів (із розподілом по змінах роботи), початку та закінчення роботи кожної зміни. За узгодженням із Перевізником заявка на перевезення вантажів може бути подана телефонограмою або по міжмашинних зв'язках «ЕОМ – ЕОМ» із повідомленням усіх потрібних відомостей.

2.2. Перевізник зобов'язаний:

2.2.1. Визначити типи та кількість автомобілів, потрібних для перевезення вантажу, зазначеного в заявці.

2.2.2. Забезпечити своєчасне подання автомобільного рухомого складу до всіх пунктів навантаження в години, зазначені в узгодженому сторонами графіку.

2.2.3. Подати під навантаження справний рухомий склад, придатний для перевезення вантажу відповідно до заявки.

2.2.4. Забезпечити збереження вантажу з моменту його прийняття для перевезення та до моменту видачі в пункті призначення правоуповноваженій на одержання вантажу особі.

Продовження додатка 21

2.3. Замовник зобов'язаний:

2.3.1. До прибуття автомобіля під навантаження підготувати вантаж для перевезення (затарувати, опломбувати, замаркувати, підгрупувати по вантажоодержувачах, заповнити в документах на перевезення вантажів потрібні відомості по кожному вантажоодержувачу окремо, виписати у разі потреби перепустки на право проїзду автомобіля до місця навантаження і на право вивезення вантажу).

2.3.2. Перевірити поданий рухомий склад, включаючи й універсальні контейнери, з комерційного погляду для забезпечення як фізичного, так і якісного збереження пред'явленого вантажу.

2.3.3. Утримувати під'їзні шляхи до пунктів вантаження та розвантаження, вантажно-розвантажувальні майданчики, рампи тощо у справному стані, який би відповідав повному дотриманню норм охорони праці і техніки безпеки для водіїв та інших працівників Перевізника, а також забезпечити безперешкодний і безпечний рух та вільне маневрування автомобілів (автопоїздів) вантажністю до _____ т при одночасному фронті навантаження (розвантаження) для _____ автомобілів (автопоїздів). Мати пристрої для освітлення робочих місць та під'їзних шляхів до них при роботі у вечірній та нічний час і потрібні для вантаження (розвантаження) приладдя та допоміжні матеріали.

2.3.4. Забезпечити своєчасне та повне оформлення у встановленому порядку транспортних документів і дорожніх листів, відмічати у товарно-транспортних накладних фактичний час прибуття та відправлення автомобілів із пунктів вантаження та розвантаження.

2.3.5. Надавати в пунктах виконання вантажно-розвантажувальних робіт водіям та іншим представникам Перевізника для службового користування телефонний зв'язок.

2.3.6. При виконанні централізованих перевезень забезпечити в'їзд рухомого складу на свою територію для виконання навантажувальних і розвантажувальних робіт позачергово відповідно до узгодженого сторонами графіка.

2.3.7. Пред'являти для перевезення дрібногуртові вантажі по можливості сформованими у більш великі пакети, на піддонах або в контейнерах.

2.4. Перевізник не відповідає за якість та масу нетто вантажів, які затарені, упаковані або опломбовані вантажовідправником.

Закінчення додатка 21

2.5. Оформлений дорожній лист, завірений Перевізником, при пред'явленні водієм, який виконує обов'язки експедитора, є підставою для одержання ним вантажу для перевезення з матеріальною відповідальністю Перевізника.

2.6. Вантаження та розвантаження вантажів здійснюються за домовленістю сторін.

2.7. Додаткові умови: _____

3. Порядок розрахунків

3.1. Розмір плати за перевезення вантажів та інші операції й послуги, пов'язані з перевезенням, і строки розрахунків визначаються сторонами угодою довільної форми, що є невід'ємною частиною цього договору.

3.2. Розрахунки між Перевізником та Замовником здійснюються відповідно до чинного законодавства і в обумовлені угодою строки. На вимогу Замовника при обумовленні розміру плати за транспортні послуги Перевізник подає калькуляцію витрат.

4. Відповідальність Сторін

4.1. Перевізник і Замовник у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язань за цим договором несуть взаємну матеріальну відповідальність у межах, передбачених чинним законодавством України та взаємною угодою, укладеною відповідно до п. 3.1 договору.

4.2. Договір може бути розірваний на вимогу однієї із сторін відповідно до вимог чинного законодавства. У випадку, коли інша сторона не згодна з цим, розривання договору здійснюється у судовому порядку. 4.3. Перевізник несе матеріальну відповідальність за збереження вантажу від повної чи часткової втрати, ушкодження чи псування при перевезенні у розмірі фактичної шкоди, окрім випадків, передбачених законодавством України.

4.4. Спори, що виникають в процесі виконання цього договору, вирішуються згідно з чинним законодавством України.

5. Термін дії цього договору та юридичні адреси Сторін

5.1. Термін дії цього договору встановлюється з _____ по _____

5.2. Юридичні адреси сторін:

Перевізник

телефон _____ факс _____ телекс _____ телетайп _____

Розрахунковий рахунок № _____ у _____ відділенні банку міста _____

Замовник

телефон _____ факс _____ телекс _____ телетайп _____

Розрахунковий рахунок № _____ у _____ відділенні банку міста _____.

Перевізник

_____/_____/_____

М.П.

Замовник

_____/_____/_____

М.П.

Додаток 22
Типовий строковий трудовий договір № _____

м. _____ «___» _____ 20__ р.

Акціонерне товариство «_____» (далі – «Підприємство») в особі директора _____ (далі – «Роботодавець»), яка діє на підставі Статуту, з одного боку, та громадянка _____ (далі – «Працівник»), з іншого боку, керуючись Кодексом законів про працю України, уклали цей Строковий трудовий договір про таке:

1. Предмет Договору, строк дії, загальні вимоги та визначення

1.2. Предметом даного Строкового трудового договору (далі – «Договір») є трудові відносини в межах визначених цим Договором посадових обов'язків між Працівником і Підприємством, які з боку останньої реалізуються Роботодавцем.

1.3. Строковий трудовий договір – є угодою, відповідно до якої Працівник, зобов'язується виконувати роботу в межах посадових обов'язків або за письмовим наказом Роботодавця у разі поширення меж посадових обов'язків, що визначені в цьому Договорі з підляганням внутрішнім розпорядчим документам Підприємства, а Роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати матеріальні та організаційні умови праці, необхідні для виконання посадових обов'язків Працівником та внутрішніх розпорядчих документів Підприємства, у тому числі що стосуються інформаційної системи Підприємства, інтелектуальної власності Підприємства, конфіденційної інформації та комерційної таємниці Підприємства.

1.4. Трудові відносини між Працівником і Підприємством не заперечують права та обов'язки Працівника в частині дотримання вимог, що стосуються інформаційної системи, інтелектуальної власності, конфіденційної інформації та комерційної таємниці Підприємства і не заперечують права на реалізацію трудових відносин Працівником з іншою, ніж Підприємство стороною без письмового дозволу Підприємства у випадках, коли мова не йдеться про послуги та товари, а також пов'язану з цими питаннями наукову (викладацьку) діяльність, що є конкурентними по відношенню до послуг, товарів та бізнес-планів Підприємства. Трудові відносини між Працівником і Підприємством не заперечують також в контексті вищезазначеного наявності записів у трудовій книжці Працівника щодо дотримання Працівником вимог цього договору.

Закінчення додатка 22

1.5. Працівник зобов'язується виконувати особисто доручену йому роботу в межах посадових обов'язків або за письмовим наказом Роботодавця в разі поширення меж посадових обов'язків, що визначені в додатку до цього Договору і є невід'ємною частиною цього Договору. Одночасно, відповідно до структури Підприємства та наявності підлеглих, Працівник зобов'язується організовувати роботу для виконання положень Статуту Підприємства в межах посадових обов'язків, дотримуючись особисто принципів доброзичливості, своєчасності, достовірності, повноти та професійної відповідальності та аналогічних позитивних принципів щодо роботи Підприємства та які не можуть асоціюватись з такими рисами індивідуального характеру, як егоїзм, перекручення достовірності фактів та даних, недоброзичливість до клієнтів та співробітників Підприємства. Працівник зобов'язується дотримуватись принципів та норм невикористання без ліцензійного дозволу в роботі Підприємства об'єктів права інтелектуальної власності третіх осіб (по відношенню до цього Договору). Результатом виконання посадових обов'язків має бути забезпечення роботи щодо отримання доходу та прибутку Підприємства.

1.6. Працівник приймається на посаду _____

1.7. Цей Договір набуває чинності з «___» _____ 20__ року на підставі наказу по Підприємству та діє до «___» _____ 20__ року.

1.8. Терміном «Сторони» в цьому Договорі позначаються Підприємство і Працівник.

Підписи Сторін

Підприємство

Працівник

_____/_____/_____/_____

М.П.

М.П.

Додаток 23

Шлюбний договір

м. _____

«___» _____ 20__ р.

Громадянин _____ (громадянство) _____ з однієї
сторони та (прізвище, ім'я, по батькові) громадянка _____
(громадянство) _____ з іншої сторони, (прізвище, ім'я, по
батькові) надалі «подружжя», добровільно, за взаємною згодою уклали цей
договір про наступне:

1. Загальні положення

1.1. Подружжя уклали шлюбний договір із метою врегулювання своїх майнових
прав і обов'язків як під час шлюбу, так і на випадок його розірвання.

1.2. Подружжя зобов'язуються за взаємною згодою виконувати необхідні дії
для досягнення поставленої мети протягом _____.
Подружжя в цьому пункті можуть передбачити загальний строк дії шлюбного
договору. Наприклад: «... досягнення поставленої мети протягом шлюбу (або
п'яти років із моменту укладання договору, або інше)».

2. Предмет Договору

2.1. Подружжя, знаючи положення чинного законодавства, які регламентують
їх майнові права й обов'язки, встановлюють відмінний від законного правовий
режим майна.

2.2. Майно подружжям _____ (форма
власності). Подружжя в цьому пункті можуть вказати той режим, який
відповідає їх інтересам. Зокрема, встановити, що все майно (набуте під час
шлюбу, а також належне їм до шлюбу на праві особистої приватної власності) є
їх спільною сумісною власністю, або встановити, що все майно, незалежно від
часу його придбання, належить кожному з них на праві особистої приватної
власності чи ін.

2.3. До спільного майна подружжя належать: _____

2.4. Майно, яке належить на праві особистої приватної власності: чоловікові:
_____ дружині:
_____

2.5. Особливості правового режиму окремих видів майна:
_____. В цьому
пункті може бути встановлена приналежність цінних паперів, банківських
вкладів, прикрас, антикваріату, дорогоцінних речей та ін.

Закінчення додатка 23

3. Додаткові умови

3.1. Громадянин (ка) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

надає громадянину (ці) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

право користування _____

3.2. Відповідальність одного з подружжя за угодами, укладеними іншим із подружжя.

3.3. Право на утримання. Подружжя можуть встановити порядок надання утримання одному з подружжя (або іншим членам сім'ї, зокрема передбачити умови, строки, розмір виплат, а також обумовити підстави припинення права на утримання.

3.4. Порядок використання належного подружжю (або кожному з них) майна для забезпечення потреб _____ Сторони можуть домовитися про порядок використання їх майна для забезпечення потреб дітей, родичів, а також інших членів сім'ї.

4. Прикінцеві положення

4.1. Цей договір набирає чинності _____. Встановлюється залежно від часу укладання договору. Так, якщо договір укладений до державної реєстрації шлюбу, то договір набирає чинності з моменту державної реєстрації шлюбу, а якщо шлюбний договір укладений подружжям, то він набирає чинності з моменту нотаріального посвідчення.

4.2. Подружжя мають право за взаємною згодою у будь-який момент внести зміни до цього договору, шляхом укладання додаткової угоди. Одностороння відмова від шлюбного договору неприпустима.

4.3. Усі спірні питання, які можуть виникнути під час дії договору вирішуються сторонами шляхом переговорів. У разі недосягнення подружжям згоди зі спірних питань, вони вирішуються в судовому порядку відповідно до чинного законодавства, яке має бути застосовано при вирішенні спорів із приводу майнових правовідносин подружжя.

4.4. Витрати, пов'язані з посвідченням цього договору сплачує _____

Подружжя можуть передбачити, що витрати за посвідчення шлюбного договору буде нести один із них або встановити рівну частку внесків, або інше.

4.5. Цей договір складений у _____ екземплярах (кількість екземплярів) _____ (місце знаходження кожного екземпляра) _____

Підписи сторін

Підпис: _____

Підпис: _____

Додаток 24
Зразок заяви про реєстрацію шлюбу

До _____
(назва органу реєстрації актів
_____
цивільного стану)
від _____
(прізвища, власні імена
_____
по батькові)

Реєстрацію шлюбу призначено
на «___» _____ 20__ р. о ___ годині ___ хвилин

_____
(підпис посадової особи, яка приймала заяву)

Шлюб зареєстрований _____, актовий запис № _____
(число, місяць, рік)

Місце для квитанції про сплату державного мита

ЗАЯВА
про реєстрацію шлюбу

	Він	Вона
1. Прізвище		
2. Власне ім'я		
3. По батькові		
4. Дата народження. Вік		
5. Місце народження (місто, село, район, область, держава)		
6. Громадянство		
7. Відношення до військової служби: а) де перебуває на обліку		

Закінчення додатка 24

б) назва міста та номер поштової скриньки військової частини, де служить		
8. Сімейний стан (у шлюбі не перебуває, удівець (удова), шлюб розірвано). Назва документа, що підтверджує припинення попереднього шлюбу, номер та дата складання актового запису про розірвання шлюбу (смерть), назва відділу реєстрації актів цивільного стану, який провадив відповідну реєстрацію		
9. Місце проживання (повна адреса з зазначенням індексу)		
10. Назва документа, що посвідчує особу: паспорт або паспортний документ (його серія, номер, яким органом і коли виданий)		

місце реєстраційного штамп (відмітки)

Перешкод до реєстрації шлюбу у нас немає.

Виявляючи взаємну згоду на вступ до шлюбу, просимо зареєструвати його в установленому законодавством порядку.

Після реєстрації шлюбу бажаємо мати прізвище:

_____ (чоловік)

_____ (жінка)

З умовами і порядком реєстрації шлюбу, а також з обов'язком повідомити один одного про стан здоров'я ознайомлені.

Права й обов'язки як майбутніх подружжя і батьків нам роз'яснено.

Про відповідальність за надання недостовірних відомостей органу реєстрації актів цивільного стану попереджені.

(Місце для заяви про бажання наречених зареєструвати шлюб в урочистій обстановці; для відміток про отримання направлення на медичне обстеження або про відмову в цьому).

Підписи наречених:

(дошлюбне прізвище)

Він _____

Вона _____

(дошлюбне прізвище)

«___» _____ 20__ р.

Додаток 25

Зразок заяви про державну реєстрацію розірвання шлюбу на підставі рішення суду

До _____
(назва відділу державної реєстрації актів

цивільного стану)

від _____
(прізвища, власні імена, по батькові)

Розірвання шлюбу зареєстровано

_____, актовий запис № _____
(число, місяць, рік)

Місце для квитанції

про сплату державного мита

ЗАЯВА

про державну реєстрацію розірвання шлюбу

Просимо (прошу) зареєструвати розірвання шлюбу на підставі рішення суду

_____
(назва суду та дата ухвалення рішення)

Про себе повідомляємо(ю):

Він

Вона

1. Прізвище, власне ім'я, по батькові.
2. Дата народження, місце народження.
3. Громадянство.
4. Відношення до військової служби:
  - а) де перебуває на обліку;
  - б) назва міста та номер поштової скриньки військової частини, де служить;
5. Який за рахунком шлюб (перший, другий тощо).
6. Місце державної реєстрації шлюбу, що розривається.
Номер та дата актового запису про шлюб.
7. Кількість спільних дітей віком до 18 років.
8. Яке прізвище бажає мати після державної реєстрації розірвання шлюбу (узяте при державній реєстрації шлюбу чи дошлюбне)
9. Місце проживання (повна адреса)
10. Назва документа, що посвідчує особу: паспорт або паспортний документ (серія, номер, яким органом та коли виданий)

З умовами розірвання шлюбу ознайомлені, про відповідальність за повідомлення завідомо неправдивих відомостей відділу державної реєстрації актів цивільного стану попереджені.

Підписи осіб, що розривають шлюб:

Він _____ Вона _____
(шлюбне прізвище) (шлюбне прізвище)

_____
(число, місяць, рік)

Державне мито в сумі _____
сплачено в _____

_____
(назва фінансової установи)

Квитанція № ____ від (число, місяць, рік) _____

Додаток 26

Зразок заяви про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей

До _____
(назва відділу державної реєстрації актів

цивільного стану)

від _____
(прізвища, власні імена, по батькові)

Державна реєстрація розірвання шлюбу
призначена на _____
(число, місяць, рік)

_____
(підпис посадової особи, що прийняла заяву)
Розірвання шлюбу зареєстровано
_____, актовий запис № ____.
(число, місяць, рік)

Місце для квитанції

про сплату державного мита

ЗАЯВА

про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей

Ми, що нижче підписалися, за взаємною згодою просимо розірвати шлюб у встановленому законодавством порядку.

Спільних дітей не маємо.

Про себе повідомляємо(ю):

Він

Вона

1. Прізвище, власне ім'я, по батькові.
2. Дата народження, місце народження.
3. Громадянство.
4. Відношення до військової служби:
  - а) де перебуває на обліку;
  - б) назва міста та номер поштової скриньки військової частини, де служить;

Закінчення додатка 26

5. Який за рахунком шлюб (перший, другий тощо).
6. Місце державної реєстрації шлюбу, що розривається.
Номер та дата актового запису про шлюб.
7. Яке прізвище бажає мати після державної реєстрації розірвання шлюбу (узяте при державній реєстрації шлюбу чи дошлюбне).
8. Місце проживання (повна адреса).
9. Назва документа, що посвідчує особу: паспорт або паспортний документ (серія, номер, яким органом та коли виданий).

Закінчення додатка 26

З умовами розірвання шлюбу ознайомлені, про відповідальність за повідомлення завідомо неправдивих відомостей відділу державної реєстрації актів цивільного стану попереджені.

*місце державного реєстраційного
штампа (відмітки)*

Підписи осіб, що розривають шлюб:

Він _____
(шлюбне прізвище)

Вона _____
(шлюбне прізвище)

_____
(число, місяць, рік)

Додаток 27
Зразок заяви про розірвання шлюбу відповідно до статті 107 сімейного кодексу України

До _____
(назва органу державної реєстрації актів
цивільного стану)
від _____
(прізвище, власне ім'я, по батькові)

ЗАЯВА
про розірвання шлюбу

відповідно до статті 107 Сімейного кодексу України

Прошу розірвати шлюб з:

_____ (прізвище, власне ім'я, по батькові)
згідно зі статтею 107 Сімейного кодексу України.
Про себе та чоловіка (дружину) повідомляю:

Він   Вона

1. Прізвище.
2. Власне ім'я.
3. По батькові.
4. Дата народження, місце народження.
5. Громадянство.
6. Який за рахунком шлюб (перший, другий тощо).
7. Місце державної реєстрації шлюбу, що розривається,
номер та дата актового запису
8. Кількість спільних дітей віком до 18 років.
9. Відношення до військової служби:
а) де перебуває на обліку;
б) назва міста та номер поштової скриньки військової
частини, де служить;
10. Яке прізвище бажає мати після розірвання шлюбу
(дошлюбне чи взяте при державній реєстрації шлюбу).
11. Місце проживання (повна адреса).
12. Назва документа, що посвідчує особу: паспорт або
паспортний документ (серія, номер, яким органом та коли
виданий).

Опікун недієздатного подружжя: _____
(прізвище, власне ім'я, по батькові)

_____ (місце проживання: повна адреса із зазначенням індексу)

До заяви додається: _____
(рішення суду, дата та місце його ухвалення)

_____ (число, місяць, рік)
Підпис заявника _____

Додаток 28
Зразок заяви про зміну імені

До _____
(назва відділу державної реєстрації актів цивільного стану)
від _____
(прізвище, власне ім'я, по батькові)
_____
(місце проживання)

*Місце для квитанції
про сплату державного мита*

ЗАЯВА
про зміну імені*

Прошу змінити мені прізвище, власне ім'я, по батькові (потрібне підкреслити) _____
(указати, на яке прізвище, власне ім'я, по батькові)

Повідомляю про себе:

Запитання

Відповіді

1. Прізвище, власне ім'я, по батькові.
  2. Дата народження, місце народження.
  3. Громадянство.
  4. Відношення до військової служби:
    - а) де перебуває на обліку;
    - б) назва міста та номер поштової скриньки військової частини, де служить.
  5. Сімейний стан (перебуває чи не перебуває у шлюбі, удівець, удова).
  6. Відомості про дітей (прізвище, власне ім'я, по батькові, місце та дата народження, адреса, за якою вони проживають).
  7. Чи перебуваєте під слідством, судом, адміністративним наглядом?
- Чи маєте судимість, яку не погашено або не знято в установленому законом порядку?
8. Чи міняли раніше прізвище, власне ім'я, по батькові, якщо міняли, то коли і де.

Закінчення додатку 28

9. Обране прізвище, власне ім'я, по батькові

10. Повний перелік місцевостей, у яких заявник проживав, з указівкою часу проживання, місця роботи, навчання, служби в армії.

11. Назва документа, що посвідчує особу: паспорт або паспортний документ (його серія, номер, яким органом і коли виданий).

Про відповідальність за надання недостовірних відомостей відділу державної реєстрації актів цивільного стану попереджений(на)

До заяви додається:

- а) свідоцтво про народження;
- б) свідоцтво про шлюб (розірвання шлюбу);
- в) свідоцтва про народження дітей;
- г) витяг з паспорта;
- г) фотокартку;
- д) документ, що підтверджує зміну імені;

(свідоцтво про зміну імені заявника, його батька, матері, якщо раніше здійснювалась державна реєстрація зміни імені)

е) квитанція про сплату державного мита.

«____»_____ 20__ р. Підпис _____

* Відповідно до пункту 1 статті 28 «Ім'я фізичної особи» Цивільного кодексу України фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям. Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Список рекомендованих джерел з права містить як традиційний перелік виданої літератури з основ права України, так і перелік основних вітчизняних Інтернет-ресурсів з правової тематики.

Нормативні акти.

Нормативні акти (зі змінами і доповненнями на 1.06.2018)

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356; зі змінами ВВР України. – 2004. – № 11. – Ст. 140, № 33–34. – Ст. 403; 2005. – № 2. – Ст. 39, № 13. – Ст. 234, № 16. – Ст. 257, № 26. – Ст. 352, № 31. – Ст. 420, № 33. – Ст. 427, № 42. – Ст. 464, 2006. – № 13. – Ст. 110, № 15. – Ст. 127, № 19–20. – Ст. 161, № 27. – Ст. 234, № 31. – Ст. 456, № 46. – Ст. 456.
3. Житловий кодекс Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1983. – Додаток до № 28. – Ст. 573, 574; зі змінами ВВР УРСР.; 1986. – № 21. – Ст. 414, № 27. – Ст. 539; 1988. – № 45. – Ст. 1070; 1991. – № 9. – Ст. 89; ВВР України – 1992. – № 12. – Ст. 169; 1993. – № 24. – Ст. 258; 1994. – № 3. – Ст. 15; 1995. – № 29. – Ст. 218; 2000. – № 20. – Ст. 150; 2003. – № 20. – Ст. 150, 2003. – № 30. – Ст. 247, № 38, ст. 313, № 51. – Ст. 550; 2005. – № 11. – Ст. 198, № 27. – Ст. 359; 2006. – № 12. – Ст. 104.
4. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27; зі змінами ВВР України – 2002. – № 12–13. – Ст. 92, № 98. – Ст. 213, № 30. – Ст. 247, № 38. – Ст. 313; 2004. – № 7. – Ст. 48, 57, № 8. – Ст. 67; 2005. – № 4. – Ст. 83, № 35. – Ст. 416; 2006. – № 26. – Ст. 209, № 21. – Ст. 170.
5. Кодекс адміністративного судочинства // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37 – Ст. 446; 2005 – № 52. – Ст. 562; 2006 – № 1. – Ст. 16, № 35. – Ст. 295, № 35. – Ст. 297, № 45. – Ст. 436.
6. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131; 2002. – № 17. – Ст. 121, № 30. – Ст. 206; 2003. – № 26. – Ст. 198, 199, № 29. – Ст. 234; 2004. – № 36. – Ст. 430, № 7. – Ст. 46; 2005. – № 5. – Ст. 119, № 6. – Ст. 134, № 10. – Ст. 167, № 16. – Ст. 260, № 27. – Ст. 359; 2006. – № 1. – Ст. 18, № 12. – Ст. 105, № 17. – Ст. 147, № 26. – Ст. 211, № 31. – Ст. 268, № 33. – Ст. 280.
7. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135; 2003. – № 7. – Ст. 70; 2005. – № 26. – Ст. 352, № 32. – Ст. 422, 423, № 51. – Ст. 551; 2006. – № 1. – Ст. 2, № 22. – Ст. 179, № 14. – Ст. 120, № 33. – Ст. 277, № 34. – Ст. 293.
8. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2004. – № 40–42. – Ст. 492; 2005. – № 32. – Ст. 422, № 35–36. – Ст. 446.

9. Додаток до Кримінального кодексу УРСР «Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком» від 28.12.60 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.

10. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52, Ст. 455; із змінами 2001. – № 40. – Ст. 193; 2004. – № 7. – Ст. 49; 2005. – № 11. – Ст. 198.

11. Закон України «Про виконавче провадження» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207; із змінами 2001. – № 11, Ст. 54; 2001. – № 44 – Ст. 226; 2002. – № 14. – Ст. 96; № 30. – Ст. 202; 2003. – № 5. – Ст. 46. – № 16. – Ст. 127; 2004. – № 2. – Ст. 6; 2004. – № 11. – Ст. 140; 2004. – № 18. – Ст. 250.

12. Закон України «Про відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1, зі змінами 2001. – № 2. – Ст. 3; 2003. – № 27. – Ст. 209; 2004. – № 8. – Ст. 66; 2006. – № 12. – Ст. 102.

13. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 552; зі змінами 2005. – № 10. – Ст. 194, № 32. – Ст. 421; 2006. – № 13. – Ст. 110.

14. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 236, із змінами 2003. – № 27. – Ст. 209; 2005. – № 5. – Ст. 116; 2006. – № 51. – Ст. 519.

15. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 514.

16. Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 19–20. – Ст. 159.

17. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 147.

18. Закон України «Про заставу» // Відомості Верховної Ради України – 1992. – № 47. – Ст. 642; 2000. – № 50. – Ст. 436; 2003. – № 30. – Ст. 247. – № 38. – Ст. 313; 2004. – № 11. – Ст. 140; 2005. – № 32. – Ст. 422. – № 48. – Ст. 480.

19. Закон України «Про захист прав споживачів» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379; 2006. – № 7. – Ст. 84.

20. Закон України «Про іпотеку» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313; 2006. – № 13. – Ст. 110. – № 16. – Ст. 134. – № 31. – Ст. 268.

21. Закон України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» // Голос України. – 2007. – № 6. – 16 січня.

22. Закон України «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20; із змінами 2000. – № 10. – Ст. 79, № 27. – Ст. 213; 2001. – № 40. – Ст. 19; 2002. – № 17. – Ст. 117, № 26. – Ст. 176, 2003. – № 29. – Ст. 233, № 30. – Ст. 247; 2004. – № 10. – Ст. 95, № 23. – Ст. 323, № 36. – Ст. 434; 2005. – № 10. – Ст. 187, № 16. – Ст. 263, № 17, № 18–19. – Ст. 267.

23. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303; із змінами 1992. – № 39. – Ст. 572; 1993. – № 11. – Ст. 83, 1994. – № 11. – Ст. 52; 1999. – № 4. – Ст. 35; 2000. – № 10. – Ст. 79; 2001. – № 14. – Ст. 72; 2002. – № 33. – Ст. 236, 2003. – № 27. – Ст. 209, № 39. – Ст. 236, № 30. – Ст. 247, № 45. – Ст. 357, 2004. – № 8. – Ст. 66, 2005. – № 10. – Ст. 187, № 25. – Ст. 335.

24. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 354.

25. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Офіційний вісник України. – 2000. – № 27. – Ст. 112; зі змінами 2002. – № 3–4. – Ст. 27; 2002. – № 16. – Ст. 144; 2005. – № 5. – Ст. 114.

26. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142 зі змінами ВВР 2002. – № 32. – Ст. 232; 2002. – № 46. – Ст. 347; 2003. – № 10–11. – Ст. 86; 2004. – № 17–18. – Ст. 250; 2004. – № 19. – Ст. 251; 2005. – № 6. – Ст. 144. – № 10. – Ст. 191. – № 11. – Ст. 202. – № 17–18. – Ст. 19.

27. Закон України «Про планування і забудову територій» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 31. – Ст. 250.

28. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176; зі змінами 2003. – № 29. – Ст. 233; 2003. – № 27. – Ст. 209.

29. Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті Чорнобильської катастрофи» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст. 19 зі змінами України 1992. – № 13. – Ст. 177; 1992. – № 37. – Ст. 541; 1995. – № 19. – Ст. 136; 1996. – № 3. – Ст. 11; 1997. – № 8. – Ст. 62; 2005. – № 7–8. – Ст. 162; 2005. – № 17. – Ст. 18–19.

30. Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 524; 1994. – № 24. – Ст. 182; 1997. – № 12. – Ст. 100; 1998. – № 10. – Ст. 36; ОВ України. – 2003. – № 23. – Ст. 1021.

31. Закон України «Про соціальні послуги» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358; зі змінами 2004. – № 50. – Ст. 537.

32. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1992. – № 16. – Ст. 200; зі змінами ВВР України 2001. – № 2–3. – Ст. 10; 2001. – № 27. – Ст. 134; 2001. – № 30. – Ст. 140; 2000. – № 44. – Ст. 230; 2002. – № 29. – Ст. 199; 2003. – № 10–11. – Ст. 87; 2004. – № 36. – Ст. 445; 2005. – № 9. – Ст. 181; 2005. – № 16. – Ст. 259; 2005. – № 25. – Ст. 338; 2006. – № 1. – Ст. 18; 2006. – № 9–10–11. – Ст. 96; 2006. – № 49. – Ст. 485.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА.....	4
РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА.....	18
РОЗДІЛ 3. ПРАВОЧИН ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР.....	36
РОЗДІЛ 4. СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ.....	44
РОЗДІЛ 5. ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ.....	64
РОЗДІЛ 6. ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	81
РОЗДІЛ 7. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	91
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	106
ДОДАТКИ.....	114
Додаток 1. Договір банківського вкладу (для фізичних осіб).....	114
Додаток 2. Договір банківського рахунку.....	118
Додаток 3. Договір дарування.....	123
Додаток 4. Договір довічного утримання.....	126
Додаток 5. Договір зберігання.....	128
Додаток 6. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.....	131
Додаток 7. Договір купівлі-продажу.....	136
Додаток 8. Договір фінансового лізингу.....	140
Додаток 9. Договір оренди рухомого майна.....	147
Додаток 10. Договір оренди.....	154
Додаток 11. Договір про охорону виробничих (господарських) об'єктів.....	160
Додаток 12. Договір підряду на будівництво.....	165
Додаток 13. Договір позики.....	169
Додаток 14. Договір про надання послуг.....	171
Додаток 15. Договір про спільну діяльність.....	175
Додаток 16. Договір оренди транспортних засобів.....	180
Додаток 17. Типовий договір обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам.....	184
Додаток 18. Договір факторингу.....	189
Додаток 19. Договір франчайзингу.....	192
Додаток 20. Договір транспортного експедирування.....	197
Додаток 21. Типовий договір про перевезення вантажів автомобільним транспортом у місцевому та міжміському сполученні.....	201
Додаток 22. Типовий строковий трудовий договір.....	205
Додаток 23. Шлюбний договір.....	207
Додаток 24. Зразок заяви про реєстрацію шлюбу.....	209
Додаток 25. Зразок заяви про державну реєстрацію розірвання шлюбу на підставі рішення суду.....	211
Додаток 26. Зразок заяви про розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей.....	212
Додаток 27. Зразок заяви про розірвання шлюбу відповідно до статті 107 сімейного кодексу України.....	214
Додаток 28. Зразок заяви про зміну імені.....	215
ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	217

Навчальне видання

ПЕРЕВАЛОВА Людмила Вікторівна
ВЕРГУН Володимир Григорович
ГАРЯЄВА Ганна Михайлівна
ГАЄВАЯ Олександра Валентинівна
ЛИСЕНКО Ірина В'ячеславівна
КУЗЬМЕНКО Олександр Васильович

ПРАВознавство

Хрестоматія для студентів денної та заочної
форми навчання усіх спеціальностей

Роботу до видання рекомендував проф. Кипенський А.В.

В авторській редакції

План 2019 р., поз. 28

Підп. до друку 19.04.2019 р. Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офісний.
Riso–друк. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 15,7
Наклад 150 прим. Зам. № ____ Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ «ХПІ».
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017 р.
61002, м. Харків, вул. Кирпичова, 2

Видавець і виготовлювач: ФОП Панов А.М.
Свідотство про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і
роповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №4847 від 06.02.2015 р.
М. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6,
Тел. +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87
copy@vlavke.com

